IO. ANTONII VIPERANI DE DIVINA PROVIDENTIA

LIBRI TRES.

AD S. D. N. SIXTVM V. PONT. MAX.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ROMAE,

Excudebat Franciſcus Zannettus.

PERMISSV SVPERIORVM.

SIXTO V. PONT. MAX.

IO. ANTONIVS VIPERANVS S.

QVI de Deo quæſiuerunt B.P. eſſet nec ne, ac qualis eſſet, etiam de diuina prouidentia diſputarunt, num mundum gubernaret, atq; humanis rebus cõſuleret. Et de Deo quidem tum naturales philoſophi, vt de motionis omnis principio, primoque mouente, tũ Theologi, vt de ſimplici, & æterna mente, atque omnium cauſarum principe diſſeruerunt. Cæterùm qui diuinam prouidentiam negarunt, omnem religionem ex hominum cœtu ſuſtulerunt impij, ſceleſti, atque nefarij. qui verò Deum res humanas curare dixerunt, ij nos ad pietatem, ſanctitatem, & iuſtitiã informarunt. Nec ſolùm piè, & religioſè uiuit, qui ſibi perſuaſum habet res humanas à Deo curari: verùm etiam omnia, quæ ſibi accidunt, moderatè fert, neque in ſecũ-

dis rebus exultat, neque aduerſis frangitur, quoniam à Deo ſibi euenire omnia credit; & in diuina voluntate conquieſcens, nullis perturbationibus afficitur. Itaque ſedato, & tranquillo animo viuit. qua animi tranquillitate nihil ab homine optari melius poteſt. Quamobrem contra negantes diuinam prouidentiam, quam græci πρόνοιαν appellant, ego diſputationem inſtitui mihi quidem ad tranquillè viuendum aptam, alijs, opinor, non inutilem, qui religionem, & iuſtitiam colunt. Quam diſputationem cui potiſſimè dicarem, diu mecum animo cogitaui: tandem tibi Pontifex maxime dicandam cenſui; quippe quem habeo diuinæ prouidentiæ grauiſsimum, & certiſſimum teſtem. Nam Vicarius Chriſti ſanctam Eccleſiã, quam Deus ſingulari cura, et beneuolentia tuetur, diuina authoritate, et cæleſti afflatu regis, atque gubernas, cum ſummis viris tum iuſtitia, tum animi, atq; operum magnitudine comparãdus, ſingulare veteris, et egregiæ virtutis exẽplar: Quod ſi forte Beatitudini tuæ viſus aliqua in re fuero nimium audax, quæſo ignoſcas huic audaciæ: quam mihi non vlla impudentia ingenuit, ſed religionis, et doctrinæ ſtudium attulit.

IO. ANTONII VIPERANI DE DIVINA PROVIDENTIA LIBER PRIMVS.

Quòd religio ſit hominis propria, & naturalis, dicta à religando: quæ etiam pietas vocatur. Cap. I.

VIR ſapientiſsimus Plato Græcos eos meritò reprehēdendos putauit, qui de Deo nihil quæri volebāt eſſet nec ne, ac qualis eſſet; num etiam mundum gubernaret, atq; humanis rebus proſpiceret: quoniam remoto pietatis ſtudio, & extincto diuini numinis metu, ad omne ſcelus, atque flagitium homines concitarentur, & perſringeretur humanæ ſocietatis coniunctio. At verò Deus homini non ſolùm rationem dedit, qua vera à falſis, & à malis bona diſcerneret, verùm etiam ſui notionē inſeruit, vt cæleſte numē, in quo ſita omnis felicitas eſt, veneraretur, ac coleret; eiusque vel pudore, vel metu à malefactis abſtineret, neque ingenio, mentisque ſolertia malè ad vllius incommodum, & perniciem vteretur. Quòd ſi homo nullā Dei poteſtatē timeret, nō tam corporis, quàm ingenij viribus nixus efferacior feris euaderet; ſicut feræ, ſi rationem nactæ eſſent, fierent ſeipſis immaniores. Quare vt cæteris animantibus homo ſapiē-

tia,

tia, hoc eſt, rerum diuinarum ſciẽtia præſtat; ſic, ſi Deum ignorauerit, aut eius authoritatem, maieſtatemq; contempſerit, omnibus animantibus inferior fuerit, quia omnibus deterior erit. Nec profectò à brutis homines magis ratio, quàm religio diſtinguit. nam in quibuſdam brutis manifeſta quædam rationis, & prudentiæ veſtigia cernuntur, vt in illis rationem ineſſe docti quidam viri ſuis ſcriptis tradiderint: religionis verò nulla omnino ſuſpicio ineſt. Atque hoc ex ipſa corporis figura conijci etiam poteſt: quoniam ad cæli conſpectum homo erectus eſt, vt cæleſte numen agnoſcat, & colat; belluæ verò in terram totæ proiectæ ſunt; quippe quibus nulla ineſt rerum cæleſtium cognitio, & cura. Quòd igitur religio naturalis homini ſit, ex hoc liquet; quoniam Dei notio eſt in omnium animis inſita. Dei autem cultus ipſa religio eſt. neq; eſt vlla tam immanis, & effera gens, quæ nõ Deum aliquem eſſe ſentiat, cuius imperio rerum vniuerſitas adminiſtretur. Atqui omniũ hominum conſenſus ſemper idem, & ſibi conſtans, naturæ vim quandam omnium hominum animis innatam indicat: ita vt omniũ conſenſum reprehendere, ſit naturam ipſam euertere. Quamobrem ſummus ille iurecõſultus Pomponius religionẽ in iure gentium ponit, quod in omnium hominum mentibus ipſamet natura inſcripſit. Eſt autem homini à Deo idcirco inſita religio, vt parentem ſuum, & dominum diligat, & obſeruet; ac vitæ communionem cum alijs tenens, ſine quibus viuere non poteſt, immortalitatem aliquando cõſequatur. Itaque religio eſt, qua cum alijs benè viuimus, & cum Deo ipſo coniungimur. ex quo nomen accepit: quoniam eius vinculo Deo obſtringimur, & religamur. Proinde ſublata religione, cultuque diuino, nihil nobis cum Deo rationis, nullaque beneuolentia, & charitas erit. Appellatur etiam religio pietas: quæ grata in parentes voluntas eſt. At Deus eſt omnium parens, qui res omnes ſolo verbo creauit, &

ſum-

ſumma charitate fouet, atque incredibili ſapientia gubernat. Cui erga Deum pietati opponitur è regione impietas: quæ aut negat eſſe Deum, aut eius cultum, & religionem deſpicit.

Quòd religiones fictæ hac naturali Dei notione nitantur: quodque vna ſit vera religio Chriſtiana. Cap. II.

NEC verò ſi quæ ab hominibus fictæ religiones ſunt, ideo religionis vis nõ à Deo ingenita in homine eſt. Nam ſi rectè cauſam aduertas, cur rerump. rectores religiones finxerint, cognoſces eſſe in hac de Dei numine, & cultu nõ aliorum ſermonibus creata, ſed naturæ quodam munere in hominũ animis inſita perſuaſione fundatas. Nam quia fundamentũ humanæ ſocietatis eſt iuſtitia, ſine qua nulla domus, nulla ciuitas regi poteſt; nec poteſt iuſtitia ſine metu ſeruari, quò à malefactis hominum ingenia coërceantur; metus quidam proponendus fuit ſuperioris cuiuſdam poteſtatis, quam omnes æquè timerent. Huiuſmodi poteſtas nullius hominis eſſe poteſt; quandoquidem omnium hominum eadẽ eſt naturæ cõditio; ſed eius, qui longè omnibus excellit, & imperat; quique non tantùm corporum figuras fingit, verùm etiam motus animorum, viresque componit. Is autem eſt Deus parẽs, & moderator vniuerſorum. Reges verò, & Imperatores non hominũ animis dominantur, ſed dumtaxat externarũ actionũ iudices, & animaduerſores ſunt, diuinæ maieſtatis miniſtri; à qua poteſtas omnis emanat. Nec Deus timeretur, niſi crederetur præſens vbique eſſe, & noſtras non ſolùm actiones, ſed etiam cogitationes inſpicere, ac cuiuſque benè, aut malè factis præmia, pœnasq; decernere. Quamobrem ſi diuinæ poteſtatis metus iuſtitiã tuetur, etiam ſocietatem hominum conſeruat: quam ſuis æquis, & magnificis mune-

neribus iuſtitia continet. Vnde Plinius quamuis eſſe Deum negauerit, tamen Dei metũ ad regendos hominũ cœtus vtilem eſſe confeſſus eſt: & Ariſtoteles licet cuipiam viſus ſit de diuina prouidentia dubitaſſe, tamen ad remp. benè adminiſtrandam dixit eſſe neceſſariam religionem; quòd nulla ciuitas diu ſtare poſſit, in qua ciues nullum numen cæleſtè formident. Ideoque Romanorũ reſp. præ cæteris floruit, quia præ cæteris religionem coluerint: quibus perſuaſum erat diuinum cultum ad reip. incolumitatem, & ciuium ſalutem plùs facere, quàm de hoſtibus partas victorias conferre. ſiquidem religio rectè animum inſtruit, & ad benè viuendum hominem informat, virtutum officia deſcribens. Opes autem, & imperia non meliores homines reddunt, ſed ſæpe inſolentiores, & peiores efficiunt. Ac certè quò quiſque ſapientior eſt, eò magis religionem colit. Prima enim, & ſumma ſapientia eſt Dei cognitio, & amor. Quid autem homini poteſt hac ſapientia melius, optabiliusque contingere? Igitur qui ſapit, religionem colit, qua cum Deo coniungitur. quam qui neglexerũt, ſi hebetes, pecudibus ſimiles effecti sũt; ſi ingenio valuerunt, doloſi; & ſi cum ingenio potentiam, & opes obtinuere, crudeles, & inhumani fuerũt. Atque vt perfectus homo, cuius animi partes omnes rectè compoſitæ ſunt, omnibus animantibus excellit; ſic homo impius, Dei pariter, & hominum contemptor, omnium brutorum peſſimus exiſtit. Quamobrem, vt ad propoſitum redeam, ſi quæ religiones fictæ ſunt, eæ vim, & robur ex inſita homini de Deo, Deique cultu perſuaſione ceperunt. verùm quia fictæ, Chriſti doctrina diſſolutæ ſunt; ſicut adueniente luce tenebræ euaneſcunt. Delet enim veritas commẽtum. Chriſtus etenim verum Deum hominibus oſtendit, & religionem veram inſtituit. Quòd ſi religio eſt Dei cultus, certè veri Dei cultus eſt ipſa vera religio: atque vt non omnes verum Deum cognoſcunt, ſic ne-

que

que omnes veram religionem ſuſcipiũt. Nec nobis demonſtrare verum Deum poterat mortalis homo, qui nulla cogitatione,& ratione vim,& naturam Dei comprehendere poteſt; ſed ipſius Dei filius factus homo Chriſtus Ieſus ipſe nobis verum Deum propoſuit, & ad eius beneuolentiam, atque charitatem adduxit. Quare vna Chriſtiana religio vera eſt, quæ veram ſapientiam ſpectat: quæ in Dei veri cognitione, & amore conſiſtit.

Quòd religionem, & iuſtiitam tollunt, qui diuinam prouidentiam negant. *Cap.* III.

CÆTERVM religionem omnem, & iuſtitiam tollunt,qui diuinam prouidentiam negant. Nam ſi res humanæ Deo curæ nõ ſunt, cur illi cultum vllum, & preces adhibemus,a quo nec exaudiri nos,nec iuuari poſſe ſperamus? Cur templa ædificantur? cur ſacrificia fiunt? cur munera offeruntur, ſi mens diuina his rebus non tangitur, neque hominis pietate mouetur? Quòd ſi bonum, & religioſum virũ Deus non amat, neque prauum, & impium hominem odio habebit. Quare neque huius peccata puniet,neque illius benefacta remunerabit,nec vitijs infenſus,nec virtutibus gratioſus. Tollitur igitur religio, ſi diuina prouidentia tollitur:quia ſi nihil ad nos boni ex diuina benignitate peruenit, nullus cultus, nullumque pietatis officium a nobis vnquam Deo tribuetur.Extincta religione, perit etiã iuſtitia, quæ ſine Dei metu nulla omnino eſt. Nam ſi Deus res humanas deſpicit, prauorum hominum peccata non puniet: impunitate propoſita,quod eſt tam improbum, tam nefarium facinus, quod homo non audacter admittat; vt alijs dominetur,& imperet? Et quò quiſque robuſtior,& valentior erit,hoc magis alios premet:nec pro gentium iure, ſed pro libidine potentiorum res humanæ geren-

tur. At ſcriptas leges, & ſancita malis ſupplicia dices ad improborum hominum vim, audaciamq; frænãdam: ſed iſtas ab hominibus ſcriptas leges quis neſcit tamdiu vim habere, quamdiu authoritate diuina fulciuntur? Non enim dominari hominum animis poteſt, niſi vis quædam cæleſtis, atque diuina. Ideoque legum latores quas leges ſuis populis ſanciuerunt, eas ſe à diuina quadam mente accepiſſe teſtificati ſunt: vt diuina fide corroboratæ nulla hominum vi, & peruerſitate confringerentur. Quòd ſi homini perſuaſum fuerit Deum nec quæ à nobis fiunt cernere, nec cuiusque mẽtem, & animũ inſpicere, neque noſtrarum actionum, & cogitationum iudicem, & animaduerſorem eſſe, profectò ſemper omne ſcelus, atque flagitium animo tractabit, quo ſuas immenſas, infinitas, immoderatas cupiditates expleat. Timor verò pœnarum, quæ malefactis à legibus decernuntur, abſque diuinæ poteſtatis metu, tunc ſolùm mouet, cùm cælari factum non poteſt: non autem animum ad benè, & iuſtè viuendum afficit. Quod in prauis, & ſceleratis hominibus cernitur: quos timor legum non meliores efficit, ſed à perpetratione facinoris tantummodò cohibet, dum credunt facinus occultari non poſſe. Quamobrem ſi ſine Dei metu nulla religio, nullaque iuſtitia eſt, qui diuinã prouidentiam negant, omnem religionem, & iuſtitiam delent, omnem inquam, & aduerſus Deum pietatem, & aduerſus homines æquitatẽ: inter quos eſt naturalis vitæ communitas, atque coniunctio. Itaque diuinam prouidentiam negantes magna vitæ perturbatio cum magna veritatis ignoratione ſequitur, & ciuilis vitæ ſtatus euerſio, & totius ſocietatis humanæ diſſolutio. Iure igitur rerump. cuſtodes, atque rectores inprimis religionis rationẽ coli voluerunt, vt diuini numinis iniecto timore hominũ ingenia deprauatæ naturæ vitio ad voluptates procliuia tanquã fræno à peccandi licentia cohiberentur: & iuſtitiæ munera integrè ſeruata hominũ ſocieta

cieta

cietates,atque coniunctiones munificè tuerentur. Et rectè quidem eos, qui vel eſſe numen diuinum negant, vel Dei cultum, religionemque contemnunt, impios appelre ſolemus, quòd vniuerſorum parenti, & moderatori nullum honorem habeant; cui propter īgentia beneficia, quæ homini præ cæteris animantibus contulit, maximũ habere deberēt. Eſt porrò Deus pater, & dominus omniũ; à quo vniuerſa procreata ſunt, atq; reguntur. eſt pater, quia nobis cũcta bona largitur: eſt dominus, quia poteſtatem in malos animaduertendi habet. Quòd ſi Dei filii, & ſerui ſumus, debemus ipſum vt patrem amare, vt dominum vereri: ac ſumma pietate diligere, quia ſummus parēs; & ſumma veneratione colere, quia ſummus dominus eſt. à quo ſanè eſt omnis in cælo, & in terra paternitas, atque poteſtas. Hæc equidem ſumma eſt mentis, & animi prauitas procreatorem ſuum, & dominum non agnoſcere; atque agnitum non ſanctè, ac piè colere, & venerari. Atque hoc valde miror, quòd cum res nulla ſit, quæ impreſſam opificis ſui notam non retineat, ſolus homo, cuius cauſa res omnes cōſtitutæ ſunt, libenter falſas de Deo ſententias, & prauas opiniones imbibat. Quantum hoc ingrati animi argumentum eſt, vitæ, ac ſalutis ſuæ authorem deridere, atq; contemnere? Quam impietatem vnde profectam putem neſcio, an à ſuperbia, & arrogantia, qua elatus homo propria ducit bona, quæ habet, non illi refert accepta, à quo accepit? an à luxuria, quæ eſt vitiorum omnium procreatrix, atque à vitæ licentia, vt reiecto religionis freno, quò libido voluptatum impellat, effrænatus huc, illucq; feratur? Dixit enim inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus. cur aut hoc dixit? nempe vt peccandi licentiam liberam habeat. Vellent ſcelerati homines aut non eſſe Deum, cuius vim, & imperium reformident; aut cæcum eſſe, qui eorum mala facinora non cernat; aut impotentem, qui non poſſit; aut iniquũ, qui vindicare penitus nolit. Itaq; Pſal.13.

maxima ſummi Dei maieſtas, qua vniuerſa continentur, in tantam homini non ſolùm obliuionem, ſed etiam contemptionem venit, vt quæ ſola metuenda eſt, ea potiſſimè negligatur. Verùm ſi homines rationem ſequerentur, Deum agnoſcerent, pietatem colerent, iuſtitiam ſeruarent.

Qui, & cur diuinam Prouidentiam negarint. *Cap. IIII.*

SED contra eos, qui negant Deum humana curare, diſputandum mihi eſt, vt inanem philoſophorum ſapientiam redarguam, & piorum hominum in aduerſis rebus animos ſpe rerum meliorum ſoler. Primi autem omnium diuinam prouidentiam ſuſtulerunt ij, qui nullum Deum eſſe putarunt, Diagoras Melius, Euemenes Thegeates, & Theodorus Cyræneus, dicti ob hoc à græcis ἄθεοι. quorum dementiam, ne pleroſque alios commemorem, amplexus eſt Lucianus ille Samoſatenus, hominum, & Deorum irriſor. Plerique etiam ambiguum habuerunt eſſet nec ne Deus: vnde etiam de diuina prouidentia dubitarunt. Inter quos recenſetur Protagoras Abderites, Socratis temporibus: ſed eius dubitatio pœnam apud Athenienſes luit, nam (vt Cicero refert) vrbe, atque agro exterminatus eſt; eiusque libri in concione combuſti. Nonnulli Deum eſſe concedunt, ſed diuinam prouidentiam negant, vt Epicurei; qui Deum animantem fingunt, ſenſu præditum, atq; corporeum, humana ſpecie, ac figura, bonis omnibus affluentem, nullis occupationibus implicatum: probantque eum nil agere, ne beatiſsima ipſius vita cogitatione vlla, vel labore impediatur. Sic enim Lucretius Epicureus,

[De nat. Deorum lib. 1.]

Omnis enim per ſe Diuum natura neceſſe eſt
Immortali æuo ſumma cum pace fruatur,

Semota

Semota à noſtris oculis, ſeiunctaque longè;
Iam priuata dolore omni, priuata periclis,
Ipſa ſuis pollens opibus.

Probãt præterea Deum nullo modo res noſtras aſpicere; quòd eius animum in iram plurima hominum, & fœdiſsima ſcelera concitarent. non autem decere diuinum animum commotione turbari. Vnde quia contra malos ira Deus non mouetur, neque aduerſus bonos gratia mouebitur. Itaque ne Deo vitium tribuant, etiam virtute illum priuant. Quare nec vitiorum, neque virtutum hominum vllam habens rationem, quam noſtri curam habebit? Hoc ſanè eſt, quod inquit idem Lucretius,

Nec benè pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Atque hoc ipſum eo confirmant argumento, quòd res ſecundæ prauis hominibus, aduerſæ bonis eueniunt. id quod minimè accideret, ſi Deus noſtrorum animorum, & actionum inſpector, & iudex eſſet. Ij ſanè, qui eſſe Deum concedunt, ſed negant ab eo mundum adminiſtrari, verbis quidem ipſum relinquunt, re verò tollunt. Quidam contra, atque Epicurei, Deum non corporeum, ſed expertem omnis corporis, & concretionis eſſe aſſeuerant, mentem quandam æternam, ſimplicem, & indiſſolubilem: verùm eius vim, & facultatem certis quibuſdam finibus deſcribunt, vt nec rebus omnibus conſulat, nec totius mundi, ſed partis cuiuſdam, quaſi alicuius prouinciæ, videlicet cæleſtis regionis curam ſuſtineat: atque illi certum locum aſsignant, nempè cælum: negantque his eum rebus proſpicere, quæ ſub cælo ſunt; ſeu nos velle, aut poſſe iuuare. Sic Auerroes, quoniam ſcribit Ariſtoteles Deum in cælo eſſe, ipſum in eſtimo cælorum orbe collocat; aſſeritque nec facultatis, nec maieſtatis eius eſſe noſtrarum rerum procurationem vllam habere. Quare cum diuina prouidentia

Phyſic. 8. & De cæl. 1.

dentia

dentia religionem extinguens impietatis crimen incurrit. Sunt etiam è Peripateticis, qui affirment Deum quæ facit non ſpontè, & liberè, ſed innata vi facere, nec ratione, & voluntate, ſed naturali quadam neceſsitate moueri: ſicuti nullo conſilio, tantùm naturæ ſuæ vi, ac nutu grauia deorſum, leuia in ſublime feruntur. Proinde illum conſilio, & prouidentia priuant. non enim opus eſt conſilio in rebus, quæ neceſſariò eueniunt: atq; vbi nullo conſilio eſt opus, ibi nec vllus eſt prouidentiæ locus. Et quidem Ariſtoteles originem mundi, immortalitatem animæ, diuinam prouidentiam in dubium vocaſſe

Lib. 3.

videtur. quapropter Ælianus ſcribit Ariſtotelis philoſophiam homines impios efficere. Ad horum ſententiam proximè accedunt, qui mundum gubernari volunt à natura, hoc eſt, communi vi quadam, quæ in corporibus abſque vllo conſilio ex ſe neceſſarios ciet motus; habetque gignendi, augendi, mouendive cauſas, ipſa omni ſenſu, & figura carens. Quam communem vim Deum eſſe confitẽtur. In horum numero eſt Strato, is, qui Phyſicus appellatus eſt, Theophraſti auditor, & Plinius, qui rerum naturalium hiſtoriam ſcripſit. Itaque Deum faciunt conſilii, & rationis expertem, temere vniuerſa gignentem, atque mouentem. Atqui omnis artifex eius operis, quod facit, rationes percipit. Quòd ſi naturam vim eſſe vellent participem rationis, atq; ordinis, meantem per omnia, legesque rebus omnibus præſcribentem, nullius imperio ſubiectam, ſed ipſam ſingularum rerum omnium naturis imperantem, tunc naturæ nomine numen diuinum deſignarent, à quo cuncta procreantur,

De Bene. lib. 4. cap. 7.

atque reguntur. Non aliter Seneca diſciplinæ Stoicæ ſtudioſus, & fautor, Deum & naturam idem eſſe cenſet: atque ex diuerſis rebus, quas gignit, & ex diuerſis beneficijs, quæ humano generi facit, varia cognomenta ſortiri. Ac porrò Stoici duas naturas conſtituunt, efficientem, & materiam; Deum, & ipſius opus,

mun-

mundum. Cur autem communem hanc, præſtantiſsimamque vim malint naturam, quàm Deum vocare, non video: cùm Dei nomen nullius aures aſpernentur: Deum verò naturam vocare permulti nō audeant; quòd à nullo natus ſit, ſemper æternus, & immortalis. Præterea cum his, qui nihil diuina mente fieri aiunt, conſentiunt ij, qui omnia fato fieri volunt, vt Stoici, & cum Stoicis Democritus, Heraclitus, Empedocles, ac permulti alii, quorum ſuperuacaneum eſt nomina recenſere. Fatum verò vocant ſtabilem, & immutabilem cæleſtium cauſarum ordinem, atque ſeriem: à quarum continuatione, & connexione cuncta neceſſariò fluant; ita vt ne à Deo quidem ipſo mutari queant. Itaq; prouidentiam Deo, & noſtrarum actionum facultatem nobis eripiunt: quia nulla ratio, nullum conſilium, nulla electio valet, vbi neceſsitas adeſt. Iſtorum omnium philoſophorum mens, & conſilium fuit, dum diuinam prouidentiam eiecerunt, vt hominis animum omni metu, & religione liberarent; atque ipſi peccandi licentiam liberam inuenirent. Ideoque Philoſophi ſapientiam profeſsi, ſtultitiam docuerunt; dicentesque ſe eſse ſapientes (vt D. Paulus Rom. 1. ait) ſtulti facti ſunt. Plerosque non ſolùm Epicureos, ſed etiam veritatis cultores humanarum rerum incōſtantia, & piorum hominum aduerſæ res, impiorumque ſecundæ interdum impulerunt ad credendum Deum res humanas negligere, quòd cæteroquin foret iniuſtus, ſi res bonas, malasq; inter nos ipſe diuideret: quæ nullo æquo iure diſtribui videntur. Hinc nimirum eſt, quòd Deam quandam effinxerunt varietati amicam, inſanam, cæcam, atque volubilem; quæ res humanas regeret: eamq; fortunam appellarunt.

Quō

Quo modo, & quo ordine contra iſtos procedet diſputatio. Cap. V.

AD iſtorum nos ſententias reſpondebimus, & rationes refellemus, ac planum faciemus vniuerſitatem rerum Dei mente, & conſilio adminiſtrari: & potiſſimam rerum humanarum curam geri: vnde religionem tueri, ac moderationem vitæ, & conſtantiam in aduerſis, proſperisque rebus tenere docebimur. Ac contra philoſophos agam argumentis, quæ ex ipſorummet libris, monumentisque depromam. Nam veritas in illorum ſcriptis contra ipſorum voluntatem ſe ipſa prodit: quæ nō ab hominibus, ſed a ſpiritu ſancto eſt. Et cū veri Dei cultoribus vtar ſacrorum voluminum teſtimonijs; quæ ſunt quibuſuis argumentis philoſophorum potiora. Claudunt enim ſacræ literæ ipſiuſmet Dei olim per prophetarum, tum per vnici filij ſui, poſt per apoſtolorum ora expreſſam mentem, & verba: philoſophorum verò ingenia ſunt inter ſe diſſidentia, atq; in innumeris erroribus, ac plurimarum rerum ignoratione verſantia. Cùm etenim noſtra cognitio a ſenſibus oriatur intelligentiæ noſtræ miniſtris; nec res vlla ſenſibus obiciatur, quæ Dei vim omnem, & naturam exprimat, Dei cognitio, quam ex procreatis rebus accepimus, obſcura, & imperfecta eſt. Proinde vt certam, & veram aliquam Dei cognitionem aſſequeremur, enunciatione diuina opus fuit. Quamobrem quæ de Deo ab hominibus tradita ſunt, vel falſa, vel obſcura ſunt, neque vllum fundamentum, & firmitatem habent: quæ verò diuinis explicantur oraculis, ea indubitatam fidem habent. Et quis de Deo veriùs, & meliùs loqui potuit, quàm ipſius Dei filius factus homo Chriſtus Ieſus, qui in ſinu patris eſt? Explicuit autem nobis ea, quæ ad comparandam ſalutem cognitu neceſſaria ſunt: quæ verò non neceſſaria,

vel curioſa ſunt, reticuit. Quòd ſi è diuinis multa nos fugiunt, hoc ob incredulitatem noſtram accidit. Ex ſacris igitur libris diuina ſapientia cognoſcitur: neque in bonorum, & piorum animis dubitationis quicquam relinquitur, quibus rerum diuinarum fidem maximam facit ſermo ipſe diuinus, grauiſſimum, atq; incorruptum, & integrum teſtimonium veritatis. Et irridendi ſunt philoſophi, qui ſacra ſcripta irrident, quòd careant orationis ornatu; neque argumenta contineant, qualia philoſophia excogitauit. Non enim decebat Deum rationes hominibus reddere eorum, quæ loquebatur; ſed vt dominum, & imperatorem, quæ ſciri, & ſeruari volebat, ſimpliciter, & apertè pronunciare, & præcipere. Siquidem authoritatē maximam habet ipſa diuina perſona. Omni autem fuco, & orationis illecebris carere ſermonem ſuum Deus voluit, cùm ob maiorem grauitatem, quia veritas ſimplex multum ex ſe ipſa venerationis habet; tum vt omnibus clarus, & perſpicuus eſſet. Quamobrem ſacra ſcriptura, quæ cæleſtem ſapientiam, non commenta hominum docet, quæq; nec opiniones, neque ſpes noſtras fallere poteſt, ſemper verax, & ſibi conſtans, nobis erit omni philoſophorum doctrina, & ſapientia potior. Atque huic noſtræ de diuina prouidētia diſputationi ſatisfactum iri putabimus, cùm demonſtrauerimus eſſe Deum, & vnum tantummodò Deum; ac mentem eſſe non corpus; habentemq; excellentiſſimam omnium, præpotentiſſimamq; naturam, liberam, & ſolutam, nullius imperio, nulliq; naturæ, aut neceſſitati ſubiectam, omnia complentem, omnia continentē: omniumq; maximum authorem eſſe, ac ſapientiſſimum, optimumq; rectorem.

Quòd ſit Deus. *Cap.* *VI.*

ESSE verò Deum non alia poſſumus ratione probare, quàm aut ſacrorum librorum authoritate, aut argumentis, quæ inueniuntur ex rerum procreationibus, atque naturis. Non enim vlla cauſa reperiri poteſt, quam aſſumamus ad probandum eſſe Deum: quia nulla eſt eius origo. Verumtamen poſſumus authorem ipſum indagare procreatarum rerum veſtigijs, & ſolertia quadam mentis odorari: quemadmodum D. Paulus inuiſibilia Dei a creatura mundi per ea, quæ facta ſunt, intellecta eſſe teſtatur. Sed vt in demonſtrando eſse Deum recta procedamus, tenebimus, quod in tractanda quæſtione an ſit logici fieri iubent; nempè, vt explicata vi verbi, quod in diſputatione verſatur, è ſimplici compoſitam quæſtionem faciamus. Exempli cauſa, ſi quæratur an ſit inane, primùm quæ ſit huic verbo inane ſubiecta vis exponam: deinde vbi expoſuero inane eſse locum, qui nullũ corpus continet, quæſtionem componã ſic, an ſit locus, qui nullum corpus contineat. quem ſi docuero nullum eſse, ſatis probauero inane non eſse. Igitur hoc nomen Deus a græco θεός ductum videtur. quod (vt Damaſcenus ſcribit) vel ab αἴθειν, quod eſt accendere; vel a θέειν, quod eſt percurrere; vel a θεᾶσθαι, quod eſt cernere, dictum volũt. Quare naturam quandam illũſtrantem vniuerſa, meantem per omnia, ac cuncta cernentem ſignificat. Ex quo plures quæſtiones eódem pertinentes licet componere: An ſit aliqua natura, quæ omnium præſtantiſſima ſit? quæ omnia regat? quæ ſit omnium rerum prima, & immutabilis cauſa? Quòd autem princeps quædam cauſa, & natura præpotens, atque excellens exiſtat, ex ipſa mundi pulchritudine, vtilitate, adminiſtratione oſtendere poſsumus. Pulchritudo quidem mundi in abſolutiſſima

Rom. 1.

Lib. 1. De Fide. cap. 12.

tiſſima figura, in immenſa magnitudine, in ipſius partium admirabili connexione, & ornatu cernitur. Etenim mundus rotundus eſt, atque globoſus: qua figura nulla eſt pulchrior, nulla capacior, nulla ad motum commodior, nulla ad durationem aptior. Nam globus, græcè ſphæra, omni parte leuis, & æquabilis nihil aſperitatis, nihil habet offēſionis: cuius partes omnes inter ſe quamſimilimæ ſunt; tantumque a medietate abeſt extremitas, quantum ab extremitate medietas. Quæ quidem figura cæteras figuras complexu ſuo coërcens, ac nulla parte anguſtata maximè omnium capax eſt. Eſt etiam maximè mobilis; quia partes eius omnes inter ſe aliæ alijs nixæ facilimè voluuntur. Sed neque cælorum motus in alia figura ſeruari poſset, quàm globoſa: vt Aſtronomiæ periti docent. Ac quia partes omnes æquales ipſæ per ſe ſunt, atque inter ſe iunctæ cohærent, mundus ſtabilis, & permanens eſt. Quanta verò ſit eius magnitudo ex hoc nobis licet ſuſpicari, quòd terra, quæ nobis ampliſſima videtur, ad ſummi cæli complexum quaſi puncti inſtar obtinet. Idque nobis ex eo perſuaderi poteſt, quòd ſtellarum eæ magnitudines ſunt, vt terræ magnitudinem ſuperent: ipſæ verò ſtellæ, ſi cum vniuerſo cælo conferantur, quàm paruæ ſint videmus. Iam ipſarum mundi partium inter ſe connexionem, & quaſi conſpirationem intueamur. Harum vna cæleſtis eſt, & immutabilis: altera mutabilis, & diſſolubilis; in qua ex quatuor initijs varius fit ortus rerum, atque interitus. Illa nouem cælorum globos coërcet: quorum extimus iiſdem ſemper ſpatijs ab ortu in occaſum conuertitur, ac xxiv. horis curſum conficit celeritate incredibili; ſuaq; conuerſione ſecum reliquos orbes rapit: ſed qui etiam motu proprio contra ab occaſu in ortum diſsimilibus ſpatiis conuerſantur. E quibus, qui maximè abeſt a terra, ſtellis innumeris diſtinctus, ornatu admirabili fulget. quem notis nobis figuris deſcripſerunt mathematici.

Atque hæ ſtellæ dicuntur inerrantes: quoniam iiſdem ſemper interuallis inter ſe abſunt; earumque conuerſio multis ſeculis conficitur. Huic cælo proximum globum poſſidet Saturni ſtella: quæ xxx. ferè annis duodecim ſignorum orbem luſtrat. Deinde eſt Iouis ſtella, quæ eundem orbem xij. annis peragrat. Infra hanc Martis ſtella duobus ferè annis conuertitur. Intermediam regionem Sol obtinet, cæterorum ſiderum moderator, & princeps: ac ccclxv. diebus, addita ferè quarta diei parte, curriculum ſuum abſoluit. quo ſpatio annum metimur. Solem vt comites conſequuntur Mercurij, & Veneris ſtellæ, quæ modò antecedentes, modò ſubſequentes Solem anno propè vertente ſigniferum orbem percurrunt. In infimo orbe Luna Solis curſum ſpatijs menſtruis conſequitur, omnium ſtellarum minima: ſed tamen (vt mathematicis placet) maior, quàm dimidia pars terræ. Quæ ſeptē ſtellæ vagæ, errantesq; vocantur, quòd inter ſe vagis, incertiſq; ſpatijs diſtent. Sunt tamen omnium rati, & conſtantes motus, progreſſus, atque regreſſus: & ex diſſimilibus motionibus, tamquàm ex acutis, & grauibus quidam quaſi concentus oritur; vt mundus (ſicut Pythagoras, & Plato exiſtimarunt) ad harmoniam canere videatur. Infra Lunam omnia caduca ſunt, & mortalia. Sunt enim quatuor initia rerum, è quibus omnia generãtur, & in quæ diſſoluuntur, terra, aqua, aër, ignis. quorum media, & infima eſt terra, quæ non mouetur, & circùm eam cuncta voluuntur. Licetque elementorum naturæ ſint inter ſe diſſimiles, atque contrariæ, tamen quodam quaſi vinculo inter ſe vinciuntur, & copulatione quadam ad incolumitatem mundi coagmentantur. Ignis quippe calidus eſt, & ſiccus; cui potiſſimùm repugnat aqua frigida, & humida: verùm inter ignem, & aquam medius aër, calidus, & humidus, illi calore, huic humiditate coniungitur. atque aqua media inter aërem & terram, aëri humiditate, terræ verò copulatur

frigidi-

frigiditate. quæ terra frigiditate, & ſiccitate aëri maximè contraria eſt. Et ſunt elementorum naturæ ad renouationem mundi, & ornatum inter ſe ipſæ mutabiles. Siquidem ex terra aqua, ex aqua aër, ex aëre ignis oritur: deinde retrorſum eadem viciſſim commeant; ignis in aërem, aër in aquam, aqua in terram ſe vertit. Itaque ex his naturis ſurſum, deorſum, vltro, citroque commeantibus rerum ortus perpetuus eſt: nec materia diſſipatur, & interit, ſed tantùm nouæ rerum formæ adueniunt, abeuntque. Sed neque vllus ortus rerum eſſet, ni cælum elementa inter ſe ſua circumuectione miſceret; ac Sol acceſſu, receſſuque ſuo calorem, & frigus temperaret. Quocirca partes omnes mundi admirabili coniunctione ſociantur, atque incredibili inter ſe neceſſitudine, & cognatione tenentur. Nunc mundi ſplendorem, & ornatum intuere, quemadmodum ſignis, & luminibus diſtinctum, ornatumque cælum refulgeat; vt terra conſita arboribus, veſtita herbis, coronata floribus, referta frugibus tanquàm omnibus lætitijs læta rideat; alatque varia beſtiarum, ferarum, volucrum genera; multaſque auri, argenti, cæterorumque metallorum venas, infinitamq; copiam marmoris in noſtros vſus, decoraque concludat. Conſpice montium altitudines, camporum immenſitates, ſyluarum denſitates, ſaxorum aſperitates, gelidos fontes, lucidos amnes, virentes ripas; ipſum quoque mare modò vi ſua tranquillum, modò vi ventorum agitatum, ac turbatum, innumeriſque diuerſorum generum piſcibus plenum, atque fœcundum. Adhæc ventorum vires, & nubium magnitudines, & fulgura, & tonitrua, nimbos, niues, grandines, & quæ medio in aëre generantur, non ſine maxima admiratione ſuſpicimus. Tanta rerum varietas eſt, tantus ornatus, vt Græci, quem nos à munditie mundum, ipſi rectè ab ornatu κόσμον appellarint: quòd vniuerſa rerum varia procreatione, fructuq; exornet. Cæterùm vtilitates, & opportunitates, quas ex

ipſo

ipſo mundo capimus, perſequi lòngũ eſſet. Primò cælũ ſua motione rerum omnium, quæ gignuntur, ſemina tamquàm ſator,& parens excitat:ac Sol ortu ſuo, & occaſu diem noctemque conficit; inflectensque ad ſeptemtriones curſum, æſtatem; ad meridiem reflectens, nobis hyemes efficit;binasque in ſingulis annis reuerſiones ab extremo faciens, caloris, & frigoris modum temperat. Tum terra tanquàm mater ſemina cõcipit, cohibetque: mox tepefacta effundit; elicitque ex eis herbas,flores, fructus.Ipſa nos ſuſtinet,ipſa nos alit,ipſa nos fouet, ipſa nos occidentes ſuo ſinu excipit,ac contegit.Quis com moda, quæ ex aqua percipimus, referet? à qua cuncta oriri nonnulli voluerunt, quòd in humore maxima vis inſit procreationis? Quis quæ ex aëre, quo ſpiramus, & viuimus? Quis quæ ex igne? quando ſine calore nullus ſpiritus contineri, nulla res poteſt conſiſtere? In ſumma (ne nimium vager) omnes mundi partes ſic conſtitutæ ſunt, vt ad ſpeciem pulcherrimæ, ad vſum optimæ ſint. Quòd ſi nihil in his vanum,nihil temerarium, nihil fortuitum,ſed omnis veritas, ratio,modus apparet, neceſſe profectò eſt ab aliqua mente conſtituta eſſe, ac gubernari;quæ ſapientiſſima, & omnium naturarum præſtantiſſima ſit. Neque enim video quo modo tam variæ, diſcrepantesque naturæ inter ſe conciliarentur, ni à præſtantiſſima quadam natura coniungerentur: quoniam quæ naturis diuerſa, locis diſtincta, diſſipata, & contraria ſunt,congregari, & certo quodam quaſi fœdere colligari à ſe nequeunt; ſed ab eo, quod omnium dominatum, & principatum tenet. Nec ſi caſus aliquis tot res diſſimiles vnquàm conſociaſſet, diuturnior earum conſpiratio fuiſſet. Quo enim pacto conſeruaretur? Et vt in rerum ortu,& interitu temeritas aliqua valeat, quæ om nino abeſt, nulla tamen in ipſarum ſocietate, coniunctioneque valebit: vtque ipſarum copulatio ſapientia vacet,certè conſeruatio plena erit rationis, atque conſilij;

lij;

lij; quandoquidem omnis ordo, in quo magnum ſapientiæ munus cernitur, non temerè, ſed recta ratione inſtituitur. At in rerum renouatione, in cælorum conuerſionibus, in mundi partium connexione maior ordo conſpicitur, quàm vt vlla mente, & cogitatione fingi poſſit. Quòd ſi ea, quæ certo inter ſe ordine conſtant, vnum aliquem habent ordinis ſui auctorem, à quo digeſta, & conſtituta ſunt; cui dubium erit huius tam præclaræ, tam magnificæ vniuerſitatis vnum aliquem authorem, & moderatorem eſſe, cum vniuerſæ res miro inter ſe ordine collocatæ, & copulatæ ſint? Præterea nihil eſt, quod omnes omnium virtutes, & perfectiones habeat, niſi id, à quo reliqua ſunt: ipſum verò à nullo alio, quàm à ſe ſit. Hanc perfectiſsimam, excellentiſſimamq; naturam, vltra quam nihil eſt, Deum vocamus, omnium rerum originem, atque principium. Itaque Deus nomen ſummæ poteſtatis eſt. Ac doctè naturales philoſophi docent omnia, quæ mouentur, motionis ſuæ principium ab vno aliquo ducere, quod ipſum à nullo moueatur; atque omnes cauſas ad vnam principem referri, cui, tanquam capiti membra, ſic cæteræ annectantur. quam principem cauſam Deum eſſe fatemur. His igitur rationibus perſuaſi docti homines; quidam etiam rerum futurarum præſenſione, ac prædictione admoniti, tempeſtatibus etiam, ac fulminibus, terremotibusque perterriti numen aliquod eſſe crediderunt, à quo mundus moueretur, & regeretur. Immo etiam omnes homines perſuaſum habent eſſe Deum, omnium autem hominum cõſenſio eſt naturæ quidam conſenſus. Quòd ſi nullus naturæ conſenſus eſt inanis, & vanus; liquet eſſe numen quoddam diuinum, quo mundum regi, & gubernari dicimus. Quamobrem qui negant eſſe id, quod verè eſt, perinde faciunt, ac ſi inficientur Solis ſplendorem lucere: Gigantumque ſimiles videntur, qui Iouem de cælò deturbare conati ſunt. Nec origo

go

go Dei quæri debet, quæ nulla intelligentia comprehendi poteſt.

Quòd non ſit niſi vnus Deus. *Cap. VII.*

QVamuis autẽ inter omnes omniũ ſententia conſtet eſſe Deum; neq; vlla gens ſit tam fera, & immanis, apud quam non ſit aliqua diuinæ cuiuſdam mentis excellentis, præpotentisque ſuſpicio; tamen aliqui falsò plures Deos eſſe putarunt; quidam etiam de Dijs praua ſenſerunt, quos hominibus ſimiles effecere; mortales, alios ex alijs generatos, &, quod grauius, & ſceleſtius eſt, impudẽtes, intemperantes, adulteros, auaros, fures, atque mendaces. Quorum ſanè facilis eſt reprehenſio. Nam ipſa mens humana ſentit omnem improbitatem à Deo alienam eſſe; neque audet vllum ſcelus in natura diuina cogitare; quam ſanctiſsimã, & auguſtiſsimam eſſe credit. Hinc qui apud gentes plus cæteris ingenio, & prudentia valuere, iſtos Deos cõtempſerunt; & commenta poëtarum anilibus fabulis ſimilima eſſe iudicarunt. Quinimmo eadem ratione, qua probauimus eſſe Deum, probare poſſumus vnum eſse dumtaxat Deum. Nam quia non eſt niſi vnum rerum omnium principium; quod idem eſt etiam omnium extremum, quoniam eódem, vnde deriuantur, omnia referuntur, non eſt niſi vnus Deus; à quo, vt ab vnitate numeri, ſic res cæteræ pendent. Et cum tot, tantique motus inter ſe diſſimiles certa ratione conueniant; atque res omnes, quarum varias formas, generaque conſpicimus, inter ſe rato ordine iũctæ, & collocatæ ſint, profectò neceſse eſt ab vno cuncta conſtituta eſse: alioquin perturbaretur vniuerſitatis ordo, ſi plures forent illius opifices, & moderatores. Non enim ad vnum finem omnia ſpectarent, ſi à diuerſis artificibus ordinata eſsent: & a ſe ipſo diſſideret, nec conſtaret ſecum vniuerſum, ſi plures

res fines exiſterent. Ac porrò vt in vna domo non plures domini, & in vna naui non plures gubernatores, & in vno exercitu non plures imperatores, & in vno corpore non plures mentes, ſic neque in mundo plures Dij ſunt. Quòd ſi plures Dij ſunt, primùm diuina poteſtas non erit æterna; quia diſſolubilis eſt; quoniam diuidi poteſt. Tum erunt Dij imperfecti, tantum vnoquoque deſiderāte, quantum in alijs ineſt. Et quò plures Dij, eò etiam imperfectiores: & (quod abſurdius eſt) valentior imbecilliorem contemnet, & præclariori inuidebit humilior; quodque alius iubebit, aut faciet, alius vetabit, atque delebit. Vnde & inter ſe pugnabunt, ſicuti pugnaſse ſcribuntur ab Homero. Quonā igitur pacto tantus rerū ordo conſtaret, tanta temperatio conſiſteret, ſi plures eſſent moderatores vniuerſi vel viribus impares, vel opinionibus diſcrepantes? Nec immeritò laudatur à philoſophis Homerus, quòd ad rectam reip. conſtitutionem, & moderationem vnum regem fieri, non plures oportere dixerit.

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω, Ἰλια. β.
Εἷς βασιλεύς.

Ac porrò iſtas de multitudine Deorum falſas opiniones diuinæ gloriæ cupidiſſimi, & humanæ ſalutis inuidiſsimi Dæmones miris artibus inter homines diſſeminarunt, tum vt ipſi honoribus Deo vero debitis afficerentur, tum vt homines ad peccandum impunitatis ſpe faciliùs inducerentur; quòd alicuius Dei patrocinio tecti impunitos ſe fore ſperarent. Non aliter in ciuitate, in qua plures dominantur, quò maior eſt vitæ libertas, eò etiam eſt peccandi licentia maior. At dicent cum Antiſthene nō eſſe niſi vnum naturalem, & ſummum Deum atque huic ſubiectos, & obtemperantes alios ſine vllo odio, & inuidia. Tunc qui omnibus dominabitur, is omnium præſtātiſſimus, & perfectiſſimus erit. Vnus igitur, & ſummus Deus eſt; quoniam vnus a ſe eſt. quem ſiue

Deum,ſiue legem,ſiue mentem, ſiue ſpiritum voces, nihil refert,dum fatearis vnã eſse præſtantiſſimã omnium naturam, atque vnum rerum vniuerſitatis principium. Quamobrem negare Deos eſſe plures,quàm vnum,prudentis, & ſapientis viri:at numen omne diuinum tollere, ſcelerati, & impii hominis eſt. Nos & procreatarum rerum notis erudimur, & ſacris literis iubemur vnum Deum colere; prohibemurque nouos Deos, & recentes accipere: quòd tantummodò vnus ſit natura Deus, ſumma religione venerandus,atque colendus. Nec prophetæ ſolùm, verùm etiam Sibyllæ vnum Deum eſse prædicant: & Mercurius Triſmegiſtus quoque vnum Deum eſſe fatetur. Vnum quoque motorem eſſe Ariſtoteles,& vnum monarcham Plato tradit. Quin etiam ipſa natura (vt Lactantius Firmianus ait) cogit homines fateri vnum eſſe Deum:quia cum iuramus,aut optamus aliquid, aut aliquo malo vrgemur, vnum Deum,non plures inuocamus. Nec verò cum omnibus hominibus innatam eſſe,& quaſi animo inſculptam Dei cognitionem dicimus, id intelligi volumus, quòd omnes animo facilè ſine vlla inquiſitione, & doctrina Deum eſſe concipiant:quando an eſſet permulti addubitarint;quidam etiam ne ſuſpicati quidem fortè ſint: ſed quòd humana ratione cognoſcere, & inſito intelligentiæ lumine videre quodammodo poſſint; ſemperque ad ipſum cognoſcendum,& videndum innato quodam ſtudio ferantur. Etenim dum animus hominis ſemper aliquid ſcire deſiderat,nec ſciendi finem vnquam vllum facit;dumq; aliquid ſemper optat, nec bonum vllum, quo expleatur, nanciſcitur, quid aliud, quàm Deum ipſum inſtigante natura inquirit, & appetit? cuius ſanè cognitio rerum omnium ſcientiam complectitur; cuiuſque coniunctio bonorum omnium ſummam continet, æternæ felicitatis poſſeſſionem.

Deut. 6. Exod. 20. Pſal. 80. — Phyſ. 8. — Lib. 2. Inſtit. cap. 1.

Quod

Quòd Deus ſit mens, non corpus. *Cap. VIII*

QVando ſatis probatum eſt eſſe Deum, & dumtaxat vnum Deum (quod quidem primo loco diſputationis firmandum, & docendum fuit) deinceps qualis ſit inquiramus: quoniam hoc plurimum ad propoſitam quæſtionem faciet. Epicurei corporatos, & aſpectabiles Deos faciunt, ſpecie humana; quia nulla eſt hac figura pulchrior: nec tamen Deorum corpus idem eſſe volunt, atque hominum eſt, ex his ortum initiis, quæ græcè elementa dicuntur; ſed humano ſimile: quale autem iſtud eſſet ne ſuſpicari quidem ipſi potuerunt: num venis, ac neruis, & oſſibus conſtaret; aut quibus eſcis, & potionibus veſceretur, ne vel nimis craſſos, vel nimis acres humores colligeret. Tum etiam poëtæ induxerunt Deos vita, & conſuetudine ſimiles mortalibus. vnde ad humanæ imbecillitatis rationem diuina transferentes non ſolùm leuitatis, ſed etiam impietatis omnia repleuerunt. Et nefas ſanè eſt meliora conferre deterioribus: & de rebus diuinis mentiri nòn modò ſtultum, ſed etiam nefarium eſt. Sed & inter Chriſtianos hęretici quidam extitere Antromorphitæ Vadiani: quidam etiã in Ægypto monachi, qui Deũ corporatũ eſſe aſſeuerarunt; quòd à diuinarum rerum ſcriptoribus Moyſe, atque prophetis humani corporis membra Deo afficta ſint. At contra ſacræ literæ produnt Deum mentem eſse, non corpus. Sic enim D. Ioannes Euangeliſta Cap. 4.
diuinorum arcanorum pronunciator egregius Deus, inquit, ſpiritus eſt. Nec non veterum philoſophorum ſapientiſſimi naturam diuinam ſimplicem eſſe prædicarunt, nihil in ſe admixtum habentem, atque diſsimile. E quibus Pythagoras Deum aſseruit eſse mentem, nec ortam ab alio, neque aſpectabilem, ſed ab omni ſenſu, & perturbatione liberam, atque ſolutam. Sic etiam Platonis

Tuſc.quæſt.1. nis ſtudioſiſsimus Cicero de Deo loquitur, Nec verò Deus ipſe cùm intelligitur à nobis, aliò modo intelligi poteſt, niſi mens ſoluta quædam, & libera, ſegregata ab omni concretione mortali, omnia ſentiens, & mouens, ipſaque prædita motu ſempiterno. Ille quoque poëta Deum vocat animum pura mente colendum. Sed ne ſolis pugnemus authoritatibus, agamus argumentis, & quod dicimus corroboremus rationibus. Primùm quicquid in rerum natura eſt vel in intelligentiam, vel ſub ſenſum cadit. quod autem intelligentia comprehenditur, nobilius eſt eo, quod ſenſu percipitur; quia ſimplicius, & ſtabilius eſt, expers concretionis, & coagmentationis, ſui ſimilius, ac vi ſua perfectius. Ergo mens, quæ ſimplex eſt, & ſenſum omnem effugit, longè maiorem dignitatis habet, virtutisq; præſtantiam, quam corpus, quod tangitur, & cernitur, ac pluribus è rebus fingitur, atque conflatur. Neceſse eſt autem id optimum eſse, quod eſt omnium poteſtate, dominatuq; digniſsimum. At in Deo eſt totius naturæ principatus. quam rem omnes ſine vlla dubitatione fatentur. Deus igitur, cuius natura optima, & præſtantiſsima eſt, mens eſt, non corpus. Tum homo ab animi potiùs, quàm ab vlla corporis dignitate laudatur. Cur igitur Deus, qui hominis animũ creat, corpus eſt potiùs, quàm animus, qui eſt corpore longè præſtantior? Inſuper diuinæ mentes, quæ etiam intelligentiæ vocantur à philoſophis, & à rerum ſacrarum ſcriptoribus angeli, ſunt ob naturæ ſuæ prętantiã ab omni corporea concretione vacuæ: & Deus erit corporatus, qui parens, & dominus eſt omnium intelligentiarum? Prȩterea cum omne corpus aut animatum ſit, aut inanimatum, qualenam erit iſtud corpus Dei? non inanimatum. nam præterquàm quòd humiliorem naturam haberet (ſiquidem animatum corpus præſtat inanimato, quòd à ſe ipſo moueatur, non motu pulſetur externo) beatus eſse nullo modo poſset; quia nihil ſentiret,

Ergo

Ergo animatum dices. At omne animal ex ſe multis perturbationibus afficitur,multisq; miſeriis,& ærumnis premitur, gaudet,mœret,dolet,angitur,alget, ardet, ſitit,eſurit,Nullus autem labor, nullus dolor, nulla perturbatio in Deum cadit, qui beatiſſimus eſt. Adhoc vis corporis finita eſt,cuius certi ſunt termini.at Dei virtus eſt immenſa,& infinita. Præterea corpus omne, qua ratione corpus eſt, dirimi, ac diſtrahi poteſt. quod autem huiuſmodi eſt, fert, patiturque aliquid ab alio. Atqui Deus a nullo vim quampiam accipit; quandoquidem omnibus excellit. Sed & corpus omne vel loco,vel ortu & interitu, vel accretione & diminutione,vel qualitate aliqua mutabile eſt. verùm Deus nullo horũ modo mutatur,qui eſt vbiq; æternus,indiſſolubilis, ſimplex, ſemper ſui ſimilis,infinitus,actus(vt philoſophi loquuntur) purus, alia mouens, idem, & immobilis ipſe manens. quia ſi ab aliquo moueretur,primus omniũ motor haud equidem eſſet. Neceſſe eſt verò ſecundum philoſophos vnum aliquem dari, qui alia ciens,nullo ipſe pulſu agitetur; vt aliquod motionis omnis principium ſtatuatur.
Ac benè D. Iacobus ait nullam eſſe apud Deum muta- Cap. 1.
tionem. Quin etiã de ſe ipſo Deus prædicat, Ego Deus, Malach.3.
& non mutor. nam à ſe eſt, & per ſe beatus eſt.qui nec a ſe eſſet; nec per ſe beatus eſſet, ſi vlla ratione mutaretur. Poſtremò corpus loco circũſcribitur. at Deus nullo obſidetur loco.Deus igitur non eſt corpus.Quid? ſi Deo membra corporis affingunt, non ne etiam membrorum vſum attribuent, inceſſum, ſeſſionem, accubationem, atq; alia corporis partium munia? Sed hæc omnia ſunt in Deo (vt cuique euidens eſſe puto) inania, & ſuperuacua. Nulla autem inanitas in natura diuina cogitari poteſt. Quòd ſi fortè ſacrorum librorum paginas euoluentes aliquando legimus Deum caput, oculos,manus pedes,atque alia membra corporis habere,iſta μεταφορικῶς dicta intelligamus. Nam caput diuinitatem, oculi

ſcientiam,

ſcientiam, manus potentiam, pedes firmitatem eius ſignificant. Quas ſimilitudines docti quidam,& ſancti viri ſatis aptè explicuerunt. Decet porrò homines, qui cognitionem primam rerum a ſenſibus accipiunt, corporeis rebus erudiri,& ad diuinarum,& cæleſtium rerũ ſcientiam his,quæ ſenſibus obijciuntur,quaſi manu duci. Veruntamen imperitis, rudibusque hominibus, & qui mentem a ſenſibus minimè auocabant, prudenter ſapientes viri,ſicùt Numa Pompilius veteribus Romanis,interdixere,ne vllam Dei ſpeciem,ac figuram fingerent; vt ne illũ corpus aliquod habere crederent. Chriſtianis verò res cæleſtes intelligentibus, & à corporeis, aſpectabilibusque rebus ad diuinas,& eas, quæ tantùm ſub intelligentiam cadunt, cogitationes animi transferre ſanctis præceptionibus edoctis, non video quod periculum procreet ad doctiſſimorum; & religioſiſſimorum hominum rationes expreſſa Dei imago; præſertimque Dei filij;qui vt hominum genus è diaboli ſeruitute redimeret, humanum corpus aſſumpſit. Cuius imaginem, atque etiam diſcipulorum eius figuras pij viri intuentes,ad ipſorum humilitatis, charitatis, patientiæ, ac reliquarum virtutum imitationem, & ſtudia vehementer incitãtur. Sed ne à re propoſita in aliam traducamur concludamus Deum eſſe mentem ſimplicem, & immortalem. Quod quidem a nobis ideo probatum eſt, vt ne quis illum exiſtimet,ſi non ſit membris corporis,& figura vacuus,vel in vniuerſitatis adminiſtratione defatigari, ac morbos ex mẽbrorum defatigatione timere, caſumue vllum, ictumq; metuere; vel omnibus rebus non poſſe proſpicere, quoniam locis omnibus præſens eſſe non poſſit,quòd corpori circumſcriptus ſit certus locus. Cæterùm vt probemus Deum rebus omnibus poſſe proſpicere,deinceps vim eius infinitam, & immenſam eſſe demonſtremus oportet.

Plutarc. in Num.

Quòd Dei vis ſit immenſa, & infinita. *Cap. IX.*

DEI virtutem immenſam, & infinitam eſſe, tum ipſius natura, tum cognitio, tum opera declarãt. Etenim quia a ſe, & in ſe ipſo eſt, ſingillatimque cuncta cognoſcit, atque ex nihilo quicpiam facit, interminatam omnino vim habet. Nam quia a ſe eſt, æternus eſt: quandoquidem ſemper eſt; quoniam ſe ipſum nihil vnquàm deſerit. Aeternitas enim eſt a natura ſemper eadẽ. Id autem eſt ſemper idem, quod nullũ initium habet, nullumque extremum. Quod verò huiusmodi eſt, huius profectò infinita vis, & natura eſt. Nec ſi cæleſtes intelligentiæ immortalitate fruuntur, ideo vi ſua æternæ ſunt, ſed Dei beneficio; a quo illis donata immortalitas eſt. Solus quidem a ſe Deus eſt: qui idcirco ſe ipſum vocat Ego ſum, qui ſum. Ac quia a ſe eſt, æternus eſt. Quòd ſi æternus eſt, vim certè obtinet infinitam. Tum quod a ſe eſt, in nullius poteſtate eſt. a nullo igitur vis eius circumſcribi, terminarique poteſt. Huiusmodi autem eſt Deus, qui nullo generatus eſt ortu, neminẽq; habet natura, & dignitate ſuperiorem. Adhoc Deus eſt omne bonum, quoniam omnes perfectiones, atque omnem bonitatem poſſidet. at hoc omne bonum eſt infinitum, tum quia infinitis modis ſe alijs communicat, tum quia nullum habet extremum. Eſt igitur Dei virtus infinita. Quam interminatam eſſe etiam comprobat infinita eius cognitio. Nam omnia (vt D. Paulus teſtatur) nuda ſunt, & aperta in conſpectu Dei: qui etiam cuncta planè cognoſcit, antequàm ſint; vocatque ea, quæ non ſunt, ac ſi ſint; ſimulque omnia, & ſingillatim præterita, præſentia, & futura cernit. quæ porrò ſingula innumera ſunt. ideoque humanam intelligentiam fugiunt; cuius eſt definita facultas. Quòd ſi Deus non omnia mente

Exod. 3.
Hebr. 4.
Rom. 4.

te percepta teneret,non vtique ſapientiſsimus foret.ſiquidem eius intelligentiam aliquid lateret. Atque hoc pacto Ariſtoteles contra Empedoclem diſputat, Deum inſipiētiſsimum fore,niſi diſcordiam cognoſceret; a qua ſecundum Empedoclem infinitæ res proficiſcūtur.Quin etiam mutabilis quodammodo foret, ni cuncta ſimul nota,& perſpecta haberet:quippe qui diſcēs quod ignorabat, ex inſciente ſciens fieret. At ſatis liquet Deum eſſe immutabilem. Cæterùm diuinæ, ſimpliciſsimæque mentis qualis eſt cognitio, talis eſt & natura: cui nimirum nihil tribues, quod ab eius ſubſtantia ſeiunxeris. Quamobrem ſi Dei cognitio eſt infinita, etiam natura, & virtus eius erit infinita: nēpe cuius natura, vis,& cognitio eadem omninò ſunt. Poſtremò ex ipſius Dei molitionibus, & operibus immenſam diuinam virtutem agnoſcimus. Etenim mundum ex nihilo, hoc eſt,ex nulla ſubiecta materia creauit. Atqui de nihilo quicpiam facere,id immenſæ virtutis eſt. Si qui rudem materiam format,is magnam virtutem, & artem indicat; quantanā vis eius eſſe intelligetur, qui ex nulla propoſita materia quicquam finget? Huius non humana,ſed diuina; non finita,ſed infinita vis erit. Nec equidem fas eſt homines ſuam cū diuina facultate comparare, cùm nulla ſit finiti cum infinito proportio. Quod philoſophorum quidam impudenter facere audentes, maximè omnium inſipientes,et impij effecti ſunt. Verùm omnes pij viri diuinam virtutem infinitam, & admirabilem eſſe credunt,& prædicant. Et, ne Mercurium Triſmegiſtum, Pythagoram, Platonem, Anaxagoram, ac veteres alios Theologos recenſeam, qui Deum mentem infinitam vocant, præſtantiſsimi poëtarum ſummum Iouem omnipotentem appellant, hominum,deorumq; parentem. Cuius potentia quanta ſit, vel ex hoc vno conijci poſſe demonſtrant, quòd ſæpe ſolo nutu totum tremefecit Olympum.

Quòd Deus ſit vbique. Cap. X.

QVòd ſi diuinam mentem infinitam eſſe conſtat, liquebit etiam Deum eſſe vbique. Sed explicādi ſunt modi, quibus intelligi volumus, cùm aliquem alicubi eſſe dicimus. Qui quidem duo præcipuè ſunt. nam vel dimenſione corporis, vel actione virtutis in loco eſſe dicitur: cùm, inquam, vel corpore locum obſidet, vel alicubi aliquid agit. Priore modo nefas eſt dicere Deum eſſe in loco, qui corpore vacat; ſed altero modo dicitur id loci eſſe, vbi aliquid molitur, & agit. Quāobrem ſi cuiuſpiam circumſcripta vis eſt, huius & definita natura eſt. itaque ſic in vno loco eſt, vt non ſit in alio. Sin infinita vis eſt, & interminata natura eſt. Itaque eſt vbique. Eſt ergo Deus, cuius uis infinita eſt, & per omnia manat, vbique: neque vllo circumſcribitur loco; quia ſic in vno loco eſt, vt ſit etiam in alio, neque vllius terminis claudatur. Atque equidem primùm omnes veteres philoſophi, atque Theologi Deum eſſe vbiq; prædicant. Mercurius ille, qui, quòd maximus philoſophus, rex, & ſacerdos fuit, à Græcis eſt cognomento Triſmegiſtus appellatus, mundum vocat vas diuino numine repletum; aitque Deum in ſingulis rebus cerni. Pythagoras, cuius ſumma fuit apud omnes authoritas, Deum eſſe ait animum per omnes mundi partes commeantem. Item Plato diuinus philoſophus, & Platonis ſtudioſus Cicero ſentit. Empedocles phyſicus egregius omnia Deo plena eſſe confirmat. Thales vnus è ſeptem Græciæ ſapientibus Deum cenſet omnia cernere. Themiſtius nobilis peripateticus Deum inquit non ſolùm ea, quæ extra ſunt, tamquàm veſtem quandam cingere, verùm etiam vniuſcuiuſque rei partes intimas contegere. Laudaturque Heraclitus ab Ariſtotele, quòd cùm in cella quadam furnaria commoraretur, his, qui ad ſe viſendi Metap. 12.

cauſa eò venerant, dixerit, ne locum illum intrare erubeſcerent, in quo etiam Deus ineſſet. Idem quoque excellentiſſimi poëtæ canunt. Nam Homerus Solem, quo ſummum Deum intelligi vult, inquit omnia cernere, &

Ἰλια. μ. audire. ἠελίυ, ὅς πάντ' ἐφορᾷ, καὶ πάντ' ἐπακούει.

& Virgilius, quod ab Arato accepit,

Eccl. 3. *Ab Ioue principium Muſæ: Iouis omnia plena.*

Georg. 4. & alibi ——— *Deum namque ire per omnes*
Lib. 9. *Terrasque, tractusque maris, cælumque profundum.*

& Lucanus,

Iuppiter eſt quodcunq; vides, quodcũq; mouetur.

Idem ex ſacris literis accipimus: in quibus de ſe ipſo
Eſa. 66. Deum loquentem audimus, Cælum ſedes mea, & terra
Hier. 23. ſcabellum pedum meorum. ac rurſus, Cælum, & terram
Pſal. 138. ego impleo. Præterea cum Deo verba faciens Dauid Quò ibo, inquit, à ſpiritu tuo? & quò a facie tua fugiam? Si aſcendero in cælum, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades. Et in diuinorum Prouerbiorum libro legi-
Cap. 15. mus, In omni loco oculi Domini contemplantur bonos,
In Exped. Cyri lib. 2. & malos. Idque ipſum Xenophon Socratis auditor ſenſiſſe videtur, cùm ſcripſit nullum eſſe propugnaculum, quò ira Dei non peruadat. Sed quamquàm omnes Deũ eſſe vbique dicunt, non tamen omnes eodem modo Deum eſſe vbique ſentiunt. Nam quidam, vt Orpheus, Zeno, Varro, cenſent Deum eſſe cuiusque rei formam, ſcilicet alteram compoſitæ rei partem, pro diſſimili cuiusque rei conditione variam: elementorum quidem ſimplicem formam; mixtorum aptam ex elementis compoſitionem; animatorum verò animã: in ſumma Deum res omnes ex ſe ſe formare, & vniuerſitati rerum ſe ſe miſcere, atque vnum poſtremò totius mundi ſpiritum, & vitam eſſe. Quibus Empedocles fauet, qui Deum, quem νοῦν, hoc eſt, intelligentiam vocat, ſingulis mundi partibus, tanquàm animam omnibus membris corporis

permiſceri

permiſceri ſcribit. Iſtorum ſententia Deus non erit ſimplex, & perfectus, qui cum rebus alijs componitur: nihilque erit non intelligens, non immortale, & indiſſolubile, ſi Deus eſt rerum omnium forma; qui intelligẽs, æternus, & immortalis eſt. Quam ſententiam tũc copioſiùs refellemus, cùm de mundo an ſit animatus quæretur. Cæterùm Peripatetici, qui intellectum, quem agentem nuncupant, Deum eſse volunt, ipſum aſseuerant totum vbique eſse, nec modo vllo diuiduũ, & ab omni coniunctione liberum, vtpotè ſe ipſo perfectum, atque beatum. At Chriſtiani Theologi docent Deum eſse vbiq; ſua (vt ipſorum verba vſurpem) eſsentia, præſentia, & potentia; & omnia in Dei eſsẽtia, præſentia, & potentia eſse: quoniam quicquid vſquam eſt, à Deo eſt; nihilque eius aſpectum effugit; & cuncta diuina virtute continentur, atque reguntur. Vnde ſi a mundo, vel momento temporis ſe Deus ſubtraheret, nulla diſſimilium rerum coniunctio, nulla contrariorum concordia, nulla mundi partium conſentiens maneret coagmentatio: quin immo ſtatim vniuerſa corruerent, & in nihilum redigerẽtur. Quapropter D. Paulus, quia res omnes diuina virtute, intelligentia, voluntate creantur, percipiuntur, conſeruantur, ſcribit omnia ex Deo, per Deum, Rom. 11. & in Deo eſse. Et diuinam quidem mentem is maximè cenſet commeare per omnia, qui credit Deum omnes hominis ſenſus, cogitationesque ſcrutari. Nec ſolùm Chriſtiani, ſed cuiuſuis etiam generis homines, qui diuinum aliquod numen eſse putarunt, Deum omnia noſſe, etiam animarum occultos ſenſus, & motus crediderunt: atque hanc diuinæ virtutis anticipationem ſine vlla doctrina, & literis habuerunt. Et perſpicuum quidem eſt Deum omnia noſse. certum quoque igitur eſt ipſum penetrare per omnia. Nec verò Deus ita rebus adeſt, vt quicquam à re quapiam recipiat: ſed quemadmodum Sol cuncta ſuo lumine illuſtrans, à nulla re coërcetur,

nec cuiuſquam ſordibus inquinatur;ſic Deus per omnia manans nulla re cōſtringitur,nihilque a quoquam fert, idem ſemper,& immutabilis. Ac præclare myſteriorum Ægyptiorum explicator Iamblicus Deum ait omnibus præſentem eſſe, liberumque ab omnibus cuncta ſeipſo cōplere,ac nulli rei ſe admiſcere, meare per vniuerſum, nec cuiquam locorum vitam ſuam addicere. Vnus tamen Auerroes peruersè relinquens ſententiam, tenens verba, quæ octauo phyſicorum libro Ariſtoteles ſcripta reliquit, nempe Deum in extremitate cæli habitare, & quæ libro primo de cælo legũtur(ſunt autem hæc) Omnes homines Deum eſſe exiſtimant, atque omnes, qui Deum eſſe exiſtimant,tā Græci, quàm Barbari ſummū illi locum attribuunt;quod Homerus etiam cecinit.

Ζεὺς δ'ἔλαχ' οὐρανὸν εὐρὺν ἐν αἰθέρι, καὶ νεφέλῃσιν;

negat Deum alibi eſſe, quàm in cælo: ac pueros vocat eos, qui ſentiunt Deum eſſe vbique;quòd efficientium cauſarum, & eorum, quæ ex cauſis fiunt, ordinem turbent. At ſi Ariſtotelis verba mordicus tenenda ſunt, Deum non in ipſo cælo, ſed in extremitate cæli collocare oportebit, ſiquidem Ariſtotelesmet Deum extremitatem cæli habitare ſcribit. At quæro a te Auerroes,cur ſcripſiſti probos viros eſſe amicos Dei, ſi negaſti Deum has res inferiores aſpicere?Scripſiſti etiam te diu quorundam verborum Ariſtotelis ſententiam quæſiſſe; tandem illam diuino quodam afflatu percepiſſe. Adfuit Deus impij, & ſcelerati hominis ſtudio, & aliorum curam nullam geret? O incredibilem inſaniam? quonam modo quæſo vis Dei per omnium rerum naturas pertinet, ſi tantùm extremitate cæli continetur? An non ſatis iam probatum eſt res multas, atque diuerſas coagmentari,coniungique inter ſe non poſſe, niſi ab vna aliqua præſtantiſſima natura copulētur;quæ cūcta vi ſua tueatur,atque coërceat? Et ſi Deum vni tantùm vniuerſitatis parti, tanquàm vni prouinciæ addi-

cunt, quinam erunt ij, qui reliquas obtinebunt? Alij ne Dij? Atqui non eſt, niſi vnus Deus. aut quis erit inter eos ordo? ſi nullus; cur non omnia ruunt, atq; turbantur? ſi aliquis eſt ordo; ad vnum certè caput, vnumque extremum omnia referuntur. Deus autem eſt omnium principium, & finis, α (vt D. Ioannes loquitur) & ω. Principium quidem eſt, quia eſt Apoc. 1.
omnium origo; finis verò, quia ad ipſum omnia reducuntur. Nam quod eſt principium rerum, idem eſt etiam ipſarum finis; quoniam vnde uim vnaquæque res accipit, eò ſe ſe reuocat: non ſecus ac flumina in Oceanum confluunt, vnde oriri creduntur. Neque eſt phyſicus vllus rerum naturalium tam ignarus, qui neſciat ſecundas cauſas vim efficiendi a primis accipere; primiſque remotis, nullas eſſe ſecundas. Eſt ergo Deus vbique, qui prima, & princeps omnium cauſa eſt: cuiusque vis per omnes naturas manat, atque diffunditur. Dicimus verò Deum in ſummo cælo eſſe (quod etiam Chriſtus dixit, cùm orare Deum patrem nos docuit) tum quia motus omnis inde eſt; tum quia Deus in cælo præclariſſima opera molitur: ſicuti lumen Solis in vna mundi parte clariùs, quàm in alia elucet. At certè (vt opinor) Auerroem, alioquin doctum, & acutum hominem, non ſciendi ſtudium, ſed religionis contemptus in tantum errorem induxit: qui ſatis intelligebat primæ cauſæ virtutem in cæteras cauſas influere; nec Deum, qui diuinis intelligentijs ſimplicior eſt, corporatum eſſe, vt ſolam ſummi cæli extremitatem teneat. Nec verò Ariſtoteles cùm res noſtras dixit æternas eſſe non poſſe, quia multum a primo principio abſunt, locorum interualla, ſed naturarum differentias intelligi voluit. Quin etiã Pythagoras, vt Ariſtoteles in cælo Deũ collocat ob initiũ motus, & magnifica opera, ſic ob diuinæ bonitatis communicationem ipſe Deum in centro conſtituit; quod in mundo medium, & infimum

Matth. 6. & Luc. 11.

De Gen. li. 2

mum eſt. Quamobrem ſi Deus eſt in ſummo, & medio mundi, certè eſt vbique. Nec verò cùm dicitur Deus in cælo, & in terra eſſe, intelligas ipſum vel partem alteram in cælo, alteram in terra; vel modò in cælo, modò in terra eſſe alternis temporibus; ſed totum in cælo, & in terra ſemper eſſe ſimplicem, & indiuiduum, nulliusque loci finibus circumſcriptum.

Quòd Deus ſponte, non vi, aut neceſſitate naturali faciat, quæ facit. Cap. XI.

DIſputandum mox eſt contra eos, qui Deum aſſerunt ea, quæ facit, non ſponte, & ſua voluntate, ſed vi quadam, & neceſſitate naturali facere. Quod dum aiunt, omnem à Deo prouidentiam adimunt, & à noſtris animis religionem euellunt. Non enim eſt vlla ſine conſilio prouidentia: vbi verò neceſſitas adeſt, ibi nullus datur conſilio locus. Tum fruſtra Deum precamur, ſi in precibus nobis occurrere non poteſt. non autem poteſt occurrere, ſi ſuis actionibus impoſitam habet neceſſitatem. Hinc cælos, & aſtra precari ſtultitiæ opus ſimile ducimus; quia nullas preces audiunt, & ſemper vi conuerſantur eadem. Remotis autem votis, & precibus, nulla manebit religio. Verùm vt meliùs percipiatur quod quæritur, explicare priùs oportet quid ſit ſponte, quid neceſſariè aliquid agere. Sponte agit, qui ſuarum actionum habet poſitum in ſua poteſtate principium. Habet autem poſitum in ſua poteſtate ſuarum actionū principium, qui cum ratione, & delectu aliquid agit. ſiquidem in eius poteſtate eſt illud agere, aut nō agere. Quare voluntatem habent ij, qui rationis capaces ſunt: quoniam boni, quod appetunt, naturam intelligunt; liberumque ipſis eſt hoc, aut illud optare. Quòd ſi poteſtas hoc, vel illud

lud optandi in nobis eſt,& eorum,quæ cum delectu agimus,poteſtas in nobis erit.Itaq; id propriè voluntarium dicitur, quod cum ratione, & delectu fit.Quocirca bruta animantia,quia ratione,& conſilio carent,nullius ſui iuris ſunt.Neque enim aliter affici,mouerique poſſunt, atque a natura comparantur;nec ſecus agere, ac vi inſita aguntur. quæ quidem vis a natura, & eſſentia rei emanat. Ideoque ſolo naturæ inſtinctu ad certa opera incitantur. Vnde ad rem ſibi conuenientem procliuitas ab inſita,& naturali vi excitata,nullum rationis ductum ſequens, naturalis appetitus vocatur. qui,quoniam natura ſemper eadem manet,nec contra fertur,etiam ſemper eſt idem,ſemper eandem commotionem habens naturalem,& neceſſariam. Atque hoc eſt naturali neceſſitate moueri. Iā videamus an voluntaria ſint opera Dei, an neceſſaria?Primùm Deus non eſt corpus,ſed præſtantiſſima, & ſapientiſsima mens: nec vi inſita rationis experte ducitur,quia nulli naturæ, aut neceſsitati obedit; cùm omnem gignat, & regat ipſe naturam. Eſt ne aliquis tam inſanus,qui huius vniuerſitatis opus non ſumma arte, & ratione, ſed caſu, & fortuitò effectum exiſtimet?Si ergo Deus mundum ſumma arte,& conſilio effecit;certè non caret intelligentia,qui eius,quod fecit,intelligens fuit. Quòd ſi ratione,& intelligentia pollet,habet profectò ſuarum actionum poteſtatem:intelligitque ea, quæ facit; ac vult quæ intelligit; neque intelligit, nec vult niſi bonum,qui eſt ipſamet bonitas.Hunc quippe ſui iuris vocamus, qui intelligit quod agit, ac vult quod intelligit.Præterea intelligens eſt non intelligente præſtantius: quoniam ſui iuris eſt. Eſt ergo ſui iuris, & intelligens Deus, qui omnes vi,dignitate, amplitudine vincit. Actiones hominis ſunt voluntariæ,quia liberam habet facultatem eorum,quæ agit:Dei opera non erunt voluntaria, cuius poteſtati ſubiecta ſunt omnia? Et qui mentem angelis, & hominibus dedit, eorumque volun-

res mouet, is mente, & voluntate carebit? Aut nihil eſt quidem in vniuerſo voluntarium; aut Deus ſua ſponte, & voluntate mouetur. Quàm multa ſunt, quorum nullam præter diuinam voluntatem poſſumus reddere rationẽ? quàm multa etiam cernimus nunquàm viſa, quorum cauſam ad Dei nutum transferimus? Non igitur vident, qui Deum ſubdunt naturali neceſsitati, quanta illum dignitate, & authoritate priuẽt. Non enim Dei natura præpotens foret, atque excellens, ſi vlli naturæ, aut neceſſitati pareret: neque in ſua eſſet poteſtate, ſi ſine ratione, & ſcientia moueretur. Cùm autem ſummo conſilio, & ratione vtatur, ac miro artificio ſua opera efficiat, nec non ſingulari virtute conſeruet, cur libertatem actionum illi adimunt, & naturali neceſsitati ſubijciũt? Accedit quod Dei virtutem, quam infinitam eſſe ſupra demonſtrauimus, ipſi finitam faciunt, certisque terminis, finibusque concludunt. Nam cauſarum naturalium definitæ ſunt propriæ poteſtates: nec poſſunt alia efficere præter ea, quæ faciunt. At Deus, cuius immenſa, & infinita vis eſt, poteſt plura, & nobiliora opera his, quæ fecit, efficere. Et quæ cauſa naturalis, cuius virtus ad rem vnam, & definitam comparata eſt, tot, tantasque rerum diuerſas, differentesque naturas cæleſtes, & terreſtres, caducas & æternas procreare, aut inter ſe continere potuit? At Deo virtutem infinitam ideo philoſophi tribuere noluerunt, quia numen diuinum naturali quadam neceſsitudine coarctauerant. Ex quo mundum à Deo factum negarunt; quoniam ſpontè ipſum, non neceſsitate vlla feciſſe ſequeretur. quandoquidem quæ naturali neceſſitate aguntur, ſemper res eaſdem, & eodem modo, ac ratione faciunt. ideoq; mundum æternum volunt, quia naturali conſtat neceſsitate. Sed certũ eſt, (vt mox demonſtrabimus) a Deo mundum quando, & quo modo voluit effectum, non vllius externæ rei gratia, ſed vt ſuam bonitatem communicaret, atque diffunderet.

Ac quando propter ſingularem diuini numinis ſimplicitatem eadem eſt natura Dei, quæ ipſius actio; qualis ſit natura diuina ex Dei actione perſpiciemus. Actionum ſecundum philoſophos duo ſunt genera, alterum earum, quæ in ipſo agente remanent, vt intelligere, ac velle; alterum earum, quæ extra prodeunt, & rem aliquam extra poſitam afficiunt, vt arare, & ædificare: illæ ad ipſius agentis, hæ ad externæ rei perfectionem pertinent. Erit ergo Dei actio, quæ eſt ipſius perfectio, intelligere, ac velle. Cuius autem natura huiuſmodi eſt, is actionum ſuarum poſitam in ſe ipſo poteſtatem habet. Sed obijcient fortaſſe nobis Peripateticorum aliqui, Deum, quem immortalem eſſe liquet, mutabilem fore, ſi voluntatem vllam haberet: quia vellet interdum quod noluerat, ac nollet quod voluerat. At nos quoque Deum immutabilem eſſe prædicamus; eiusque voluntatem eandem eſſe, quæ ipſius natura: naturam verò ſimplicem, ſemper ſibi ſimilem, & eandem. Itaq; diuinam voluntatem affirmamus ſemper eandem eſſe, neque vlla ratione mutari: atq; Deum, quod nunc vult, id ſemper æterno tempore voluiſſe. Proinde ſi quid gignitur, quod ante non erat, id, quod gignitur, mutationem habet, non diuina voluntas; cuius nulla facta mutatio eſt; quippe quæ ſemper idem voluit. Nec rectè illud ſequitur, nullā eſse ob id voluntatem, quia immutabilis eſt. nam ab intelligentia voluntas; a ſimplicitate immutabilitas eſt. Neque enim vt humanæ, ſic diuinæ voluntatis motus alios alij conſequuntur. Ac rectè a philoſophis Deus primum mouens immobile vocatur: quia ſe ipſum nihil mouens, reliqua mouet. Vnde veterū Theologorum aliqui, quoniam diuina voluntas ſemper eadem eſt, omnibus imperans, Deum vocarunt neceſſitatem omnibus dominantē. Sic Orpheus de Deo loquens,

Δεινὴ γὰρ, inquit, ἀνάγκη πάντα κρατύνει.

Quæ quidem neceſſitas quàm optima eſt, quia eſt quàm

maximè voluntaria. Quamobrem Deus ſponte, ac ſua voluntate facit, quæ facit; intelligitque quod vult; ac vult quod intelligit: eiusque intelligentia, & voluntas eadem res eſt, quæ ipſius natura, quæ ſemper eadem manet, nec vllo vnquàm tempore mutatur. Ac me nullius philoſophi diſciplina mouebit, vt contra ſentiam: nec apud ſanos viros contra veritatem vllius hominis valere debet authoritas.

IO. ANTONII VIPERANI
DE DIVINA PROVIDENTIA
LIBER SECVNDVS.

Quòd Deus ſit opifex vniuerſi. *Cap. I.*

CVM his, quæ dicta ſunt, conſentaneum, & conſequens eſt opificem mũdi perquirere; quandoquidem ſi aliquis eſt opifex, erit quoque idem ſine vlla dubitatione rector, & moderator vniuerſi. Ideoque Epicurus, quia diuinam prouidentiam reiecerat, mundum non à Deo factum, ſed ex fortuita infinitarum, & variarum atomorum cõcurſione, & cohæſione conflatum docuit. At ſi mundus factus non eſſet, nulla ratione conſtaret; ſiquidem ratio opus præcedit, cuius idea in artificis mente priùs, quàm for-

formetur, eſt: & fierent nunc etiam temerè omnia nullo ordine, & ratione ſeruata. verùm nihil fieri videmus ſine ſumma ratione, & ordine. Si cùm aliquam ſtatuam, aut tabulam egregiè fictam, depictamue conſpicimus, illico dicimus ab eximio aliquo factam artifice; nam omne artificium ab aliquo artifice factum eſſe neceſſe eſt; mundum tanto ordine fabricatum, quantum nulla mēs conſequi poteſt, caſu, aut naturali aliqua neceſſitate, non ab aliqua præſtantiſſima mente factum eſſe fatebimur? Cęterùm mundi magnitudo, & eius partium compoſitio, ac rerum omnium ordo, & conſtantia planè indicant ipſum a ſummo aliquo factum opifice: cuius & virtus, & prudentia ſumma ſit, & immenſa. Primùm magnitudo mundi definita, & terminata eſt. ab a liquo igitur terminata. Non enim ipſe ſibi ſuam magnitudinem deſcripſit. nam quid obſtitit, ne ſe maiorem efficeret? cùm vnaquæque res dilatari ex ſe ipſa quàm maximè cupiat? Quòd ſi ab alio eius deſcripta magnitudo eſt; ſine dubio ab alio effectus eſt. aut ſi a nullo factum dixeris, cogeris etiam fateri eſse infinitum: ſiquidem infinitum eſt, quod a ſe eſt; quod verò ab alio eſt finitum eſt. Tum mundi partium diuerſarum inter ſe apta compoſitio authorem aliquem ſui indicat. nam ſumma cum imis, & cum cæleſtibus terrena mirabili artificio connexa ſunt: ipſaque elementa inter ſe contraria, & pugnantia incredibili (vt philoſophi, & poëtæ loquuntur) diſcordi concordia cohærent. Quæ tam inter ſe differētia, & repugnantia quomodo ſine alicuius præſtantis, præpotentisque naturæ conſilio, & virtute conuenirent? Sed & quicquid pluribus partibus conſtat, ab aliqua ſuperiore vi, & natura componitur. Præterea tot cauſarum, & rerū admirabilis ordo vnum eſſe omnium principium demonſtrat. Sunt etenim cauſæ quædam ſuperiores, omniumque communes; quædam inferiores, ac minùs vniuerſales; quædam etiam cuiusque propriæ:

quæ cùm aliæ ab alijs pendeant, neceſse eſt vnam eſse omnium principem, quæ reliquas ſua virtute contineat. Sunt etiam res aliæ alijs perfectiores. nam intelligens ſentienti, ſentiens viuenti, viuens non viuenti præſtat: & in præſtantioribus ſunt etiam virtutes inferiorum. Quocirca oportet eſſe vnam omnium præſtantiſſimam naturam; à qua cæterarum virtutes tanquàm a fonte deriuentur. Hæc eſt enim analogiæ ratio ad vnum principium deuenire. Adhoc omnis ordo finem aliquem ſpectat. nam ordinare eſt ad propoſitum aliquem finem res digerere. Quæ autem finem habent, & efficientem cauſam habent; quæ ad finem omnia dirigit. Eſt igitur mundi, in quo tot, tantæque res ſummo conſilio, & ratione ordinatæ ſunt, aliqua efficiens cauſa; quam Deum nominamus; qui etiam ipſe eſt omnium finis, qui propter ſemetipſum omnia procreauit. Sed quidam fatentur Deum eſse quidem rerum ordinis cauſam, ſed non ipſarum rerum authorem. Verùm quo pacto res alias alijs ſubiectas, & obedientes redderet, ſi non etiam ipſarum naturas gigneret? Non enim totius vniuerſitatis ordo in iſtis tantùm eſt, quæ foris cernuntur, ſed etiam in his, quæ in omnium naturis inhærent: quæ non vtique imperium Dei ſentirent, ni ab ipſo procreatæ eſsent. Et ſi rerum naturæ a ſe ipſis eſsent, eſsent omnes vndequaq; perfectæ, neque aliæ ab alijs penderēt. cùm autem aliæ alijs ſubiectæ ſint, ad vnam primam, præſtantiſsimamq; naturam referantur oportet: cui vim omnem ſuam acceptam referant. Inſuper ex rerum omnium in ſuo cuiusque genere ſemper conſimili ſtatu probari poteſt mūdum non ſolùm ab aliquo factum; ſed etiam ſumma arte, & ſapientia factum. Nihil enim ratum, & firmum eſt, vbi temeritas eſt. Vbi autem ratio valet, ibi ſapiens aliqua natura eſse intelligitur: quæ quidem alias res conſeruare non poſset, niſi virtutes illarum complecteretur. Eſt igitur Deus mundi ſapiens author, qui eodem

Prouerb. 16.

modo

modo mundum regit, atque gubernat. Quare qui ſponte ſua nata omnia dicunt, ij rationem omnem, & intelligentiam, omneque principium, & finem excindunt. At negat Epicurus ſe tanti operis fabricam vllam videre, non machinas, non ferramenta, non vectes, non molitionem vllam. Vidiſſet ſanè, ſi operi interfuiſset. neq; vllis ferramentis opus Deo fuit, qui ex nihilo res omnes ſolo virtutis ſuæ verbo creauit. Damnat præterea Epicurus multa opera naturæ, quaſi vana, & temerè facta. Quid mirum, ſi rationes illarum percipere non poteſt? Poſſet quidem percipere, ſi poſset eadem opera facere. Nec ſolùm totius mundi compoſitio, ſed minimarum quoque rerum fabrica omnem humanæ mentis, & intelligentiæ facultatem ſuperat. Et ſi ex ipſo mũdo quid demant, vel addant, vel immutent, totam eius pulchritudinem, & ſanitatem corrumpent. Cur tandem adhuc, inquit Epicurus, in mundo res noxiæ, & peſtiferæ ſunt? cùm Deus author malorum nullo pacto ſit? Primùm illarum obſcura, nondũ a nobis reperta vtilitas eſt. Deinde ſi alijs noxiæ, alijs animantibus vtiles ſunt. Poſtremò idcirco data eſt homini ſapientia, vt res ſibi vtiles a nocẽtibus ſecernat. Verũ hac de re altero libro diſputabimus. Sed quæ tanta in homine demens ſuperbia eſt, vt credat ſe opera Dei poſse cognoſcere, & diuinam virtutem ſuo ingenio metiri? Cernuntur quidem oculis opera Dei, ſed ipſorum ratio nulla noſtra intelligẽtia comprehendi poteſt. Quo enim modo mortalis immortalia percipiat?

Veri theologi, & primi philoſophi mundum à Deo factum dixerunt; ſed theologi ex nihilo, philoſophi ex aliqua ſubiecta materia. Cap. II.

SED præter rationes valeat authoritas primùm ſacrorum ſcriptorum; tum primorum philoſophorũ, qui mundum à Deo factum dixerunt. In ſacris libris le-
Gen. 1. gimus In principio creaſse Deũ cælum, & terrã:&,Qui
Eccl. 18. viuit in ęternum creauit omnia ſimul.quod fides noſtra accepit, & omnes theologi aſseuerant. Primi quoque philoſophi (ne Sibyllas memorem, quæ idem teſtatæ ſunt) Deum feciſse mundum prodiderunt, Mercurius Triſmegiſtus, Orpheus, Pythagoras, Plato, Zeno. Et a ſeptem totius græciæ ſapientum temporibus vſque ad Platonem pro confeſso habitum eſt mundum a Deo factũ eſse. Poëtæ quoq; omnes, qui etiam theologi, & philoſophi fuerunt, Iouẽ omniũ patrẽ appellãt; quòd vnus Deus omnia procreauerit. Patris enim appellatio a generando eſt. Nec tamen credas velim philoſophos idem, quod nos de mundi opificio ſenſiſse. Nam illi mundum quidem a Deo, ſed ex aliqua materia fabricatum putãt: nos verò diuinitus edocti ex nihilo creatum credimus. Et quò meliùs res hæc tota explicetur, operæprecium erit aperire diſcrimen, quod inter creare, & facere Chriſtiani theologi doctiſſimè conſtituerunt. Facere ipſis eſt quicpiam ex propoſita re aliqua conficere, vt ex luto figulus ollam fingit, & ex marmore fictor ſtatuam fabricatur: creare verò eſt ex nulla ſubiecta re, nimirũ de nihilo aliquid efficere. Itaque ante creationem nulla materia extat, ſed ante factionem; veluti lutum, aut marmor ante ollæ, vel ſtatuæ fabricam. Proinde qui creat, & materiam, & opus conficit: qui verò facit, tantummodò materiam perficit; neque ex eo, quod omnino nõ

eſt,

eſt, nimirum ex nihilo ſuum opus facit, verùm ex eo, quod in rerũ natura quidẽ eſt,non tamẽ eſt id, quod ipſe facit. atq; cũ factione coniuncta eſt ſubiectæ materiæ mutatio; cum creatione verò nullius materiæ mutatio eſt. Nos igitur ſacram doctrinam edocti mundum a Deo creatum de nihilo prædicamus: philoſophi verò etiam a Deo,ſed ex aliqua ſubiecta materia factum argumentantur.

Philoſophorum de prima materia variæ opiniones. Cap. III.

NEC tamen omnes ex eodem initio natum mundum aſserunt. Nam quidam ignem, vt Heraclitus;quidam aërem, vt Anaximenes; quidam aquam, vt Thales; quidam, vt Empedocles,cum igne,aëre, aqua terram annumerantes, hæc quatuór principia conſtituerunt; è quibus tanquàm ſeminibus orta, generata, concreta ſint omnia. Verùm Ariſtoteles videns hæc elementa non eſse ſimplicia, quoniam forma, & materia conſtant; & inter ſe mutari; quod verò propriè eſt elementum,eſse ſimplex;& quæ mutantur communẽ materiam habere, quæ mutuam ipſorum mutationem recipiat, aliam his elementis ſuperiorem materiam docuit, ſimplicem, nihil aliarum naturarum habentem, ſed ſolam facultatem naturas omnium recipiendi. atq; hanc facultatem eius eſse naturam. Et quanquàm ex ſe ſimplex, & informis eſt; tamen quia per ſe conſiſtere non poteſt, & ſemper aliquibus formis affecta eſt, ipſam vocat inſeparabilem,& eandem ſemper;quòd eandem vim in omnes formas mutandi ſui retineat; aſseritque nec genitam vnquàm fuiſse, nec interituram aliquando. Anaxagoras rerum principiũ chaos poſuit,hoc eſt, materiam quandam rudem, & variam, continentem omnium permixta ſemina: quæ diuina mens digerens, ac

ſuis

ſuis quæque locis diſpenſans, mundum artificioſè fabricata eſt. Cuius ſentẽtiam Ouidius eo in libro, quem Metamorphoſim inſcripſit, ſequutus eſt.

Lib. 1. *Ante mare, & terras, &, quod tegit omnia, cælum,*
Vnus erat toto naturæ vultus in orbe,
Quem dixere chaos, rudis, indigeſtaque moles,
Non benè iunctarum diſcordia ſemina rerum.
Hanc Deus, & litem melior natura diremit.

Gene. 1. Quamobrem errant, qui cum illis verbis Moyſis In principio creauit Deus cælum, & terram, cenſent hæc Ouidij carmina conſentire. Nam Ouidius ex informi quadam, & impolita materia mundum canit effectum: Moyſes verò nulla ex re procreatum ait. Omitto atomos, hoc eſt, corpuſcula quædam indiuidua; quas excogitauit Leucippus, accepit auditor eius Democritus, & tradidit Epicuro: è quarum fortuita concurſione, & coniunctione propter ipſarum diſſimiles figuras res varias effingi docuerunt. Sic porrò quæuis res poſſet e quauis re oriri: & cum ipſæ atomi, ipſorum ſententia, nullam qualitatem habeant, quæ aut ſenſu, aut intelligentia percipiatur, non video quo modo res vlla ſentiens, aut intelligens poſſit ex ipſis fieri. Sed cùm alij, tum Ariſtoteles iſtorum atomos è medio reiecit. Cumque omnes philoſophi præter materiam, efficientem cauſam aliquam cõpotem rationis dederint, ſoli Epicurei nullum mundi certum authorem volunt, præter caſum; qui multum abeſt a conſilio, & ratione. In hoc tamẽ omnes errarunt, quòd materiam rerum, è qua orta ſunt omnia, effectam a Deo noluerunt, ſed habere, & ſemper ſuam habuiſſe naturam.

Quòd prima rerum omnium materia ſit etiam effecta à Deo. Cap. IIII.

SI enim Deus materiam non effecit,ſed ab alio accepit,erit eo,qui materiam comparauit,inferior.nam maius eſt propria facere, quàm aliena componere: ſicut natura præſtat artifici;cui materiam artis præbet. Atqui Deum vocamus,quo nihil eſt maius, atque præſtantius: quoque inſcio, vel inuito nihil fieri poteſt, aut potuit.Ij Deum fabro ſimilem putant, qui polit, non facit materiam;quoniam imbecillis eſt,definitæque virtutis. At in Deum nulla cadit imbecillitas: cuius immenſa, & infinita virtus eſt. Quam infinitam Dei virtutem non res, quæ procreantur,quia nihil,quod procreatum eſt,eſt re ipſa infinitum;ſed modus, quo procreantur, oſtendit. Is autem eſt,quo aliquid de nihilo facit.Quòd ſi Deus materiam non effeciſset, ſed tantùm ſibi propoſitam varijs modis affeciſſet, nihilo maiorem vim, & facultatem habuiſset,quàm habent cauſæ naturales;quæ nullā rem creant, ſed ſubiectam ſibi materiam tantummodò formant, ſeu potiùs inſitas illi formas in lucem educūt: nec immēſa foret eius virtus,ſed certa,& definita.Oportet autē Deū, qui præſtantiſſimus omnium eſt, ſummæ virtutis eſſe.nō eſset autē ſummæ virtutis, ſi non penderent ab ipſo vniuerſa. Quòd ſi a Deo pendent vniuerſa, eſt etiam materiæ author,& procreator Deus: alioquin Dei nomen, & poteſtatem amitteret, ſi foret aliquid nō effectum ab ipſo. Verùm negabunt ab vllo creatam eſse materiam, ſed ſemper a ſe extitiſse. Ipſa igitur eſt initium ſui, nullique ſubiecta, immutabilis,atque omni ratione, & modo perfecta. Nam quod a ſe eſt, huiuſmodi eſt. Atqui huiuſmodi non eſt,niſi ſolus Deus;qui nullum ſui extra ſe principium habens, nulli paret, nihilq; extra ſe quærit, ſeque ſolo beatiſſimo in omni æterni-

tate iucundiſſimè fruitur. Hæc de materia,quæ ſemper multis modis mutatur,& motu cietur alieno, & ſemper eſt appetens formæ,manca ex ſe,& imperfecta,& rationis ex pers, dici quo modo poſſunt? Nec profectò conuenit cum mutabilitate æternitas. Quinimmo ipſi angeli,quamuis immortales ſint,quia ſunt omnis concretionis expertes,tamen ortus ſui principium ab alio ducũt; Deo ſcilicet, quem vnum ſemper amant,& appetunt; a quo videlicet ſunt. Idque Ariſtoteles etiam fatetur. alioquin ſi a ſe ipſis eſſent,perfectiſſimi, & beatiſſimi ſe ipſis forent; ac deinceps Dij. non eſt tamen niſi vnus Deus, vnum rerum omnium principium immutabile, & æternum. Sunt angeli a Deo,& non erunt cæli,& elementa, & eorum materia;quæ nec dignitate, neque nobilitate, cum angelorum natura conferri poſſunt?Et ſi mundum, quia certam habet magnitudinem, factum eſſe ab aliquo probatur;& materiam,cuius finita eſt quantitas,ab aliquo factam eſſe oportet. Videnturque philoſophi tantùm de harum rerum inferiorum materia loquuti fuiſſe:quid de cælorum materia dicent,quæ multum ab elementorũ natura differt? An quia noſtros ſenſus effugit, qualis ſit percipere non potuerunt? Et ſi cælorum materia non ab alio effecta, ſed a ſe eſt, cur non etiam eorum motus erit ab ipſis? Tandem ſi materia ſine forma per ſe conſiſtere non poteſt,& a ſe informis eſt, neq; a ſe ipſa,cui pati non facere, moueri non mouere conuenit,ſed ab aliqua alia cauſa formatur,quo modo ſemper a ſe extitit? Quòd ſi potuit ſine forma conſiſtere, eſt ſua forma etiam naturæ ordine prior. quod nunquàm philoſophi concedent. Et cælorum materia ſi informis primùm fuit,tum formata,mutationem vtique ſui paſſa eſt. Quare ſi cælorum materia mutata eſt,cur non etiam cæli mutabiles ſunt? Et (ne longior ſim) ſi cælorum, & elementorum materia fuit ſemper formata, quid a Deo in hac mundi fabrica factum eſt? tantùm mundi partium

tium ordinem a Deo conſtitutum dicent. Sed iam ſatis probatum eſt non potuiſſe Deum res inter ſe componere, & alias alijs ſubijcere, niſi illas procreaſset. In hæc abſurda philoſophi ex eo venerunt, quòd ſibi perſuaſerant non poſse quicpiam ex nihilo ne a Deo quidem fieri: cuius virtutem infinitam eſſe negauerant.

Quòd mundus non ſit æternus. Cap. V.

SED ad philoſophorum argumenta, quibus æternitatem mūdi probant, reſpondēdum ſingillatim eſt. Primùm Ariſtoteles mundum æternum, ac nullo ortu generatum ſic probat. Si ortum haberet, aliqua ex re neceſſariò conſtaret, quam ſine dubio mutatam fuiſſe oporteret. Non enim de nihilo quicquam fit: neque eſt vllus ſine mutatione ortus. Cuius quidem mutationis neque initium reperiri poteſt, neque finis. Nam ſi materia, ex qua factus eſt mundus, ſemper extitit; atque etiā is, qui illam mouit, atque mutauit, ſemper adfuit, ſemper vtique mundus fuit. Neceſſe etenim eſt, dum vnà adſunt & is, qui mouet, & id, quod mouetur, motor, vt ita dicam, & mobile, vt etiam id extet, quod ex his aptum eſt effici. atqui motor, & mobile ſemper ab æterno tempore extiterunt. Itaque concludit mundum neceſſariò ſemper fuiſſe. Nec videre ſe quidam dicunt, cur Deus otioſus, & nihil agens tamdiu fuerit, & repente mundum ædificare cœperit: tanquàm innumerabilibus ſeculis ante dormierit. Hoc Ariſtotelis argumentum tunc ſanè valeret, cùm Deus vim creandi nullam haberet, nullamque voluntatem, hoc eſt, actionum ſuarum poteſtatem. At quādo Deus vim habet infinitam, potisque eſt res de nihilo creare, neque vlla naturali neceſſitate, ſed ſponte, ac ſua voluntate mouetur; neq; eſse poteſt niſi vnum rerum omnium principium, quod a ſe ſit, reliqua ab hoc vno pendeant; absque vlla

hæſitatione mundũ a Deo ex nihilo procreatũ aio. Sed contra nos etiam alij pugnant; obijciuntque mundum, ſi factus eſſet, poſſe diſſolui: tamẽ non poſſe; quia materia, ex qua res iſtæ, quas cernimus, oriũtur, ſemper eſt eadẽ; neq; vlla vetuſtate conſumitur. Ex quo etiã negant ortũ eſse mundũ; quia nunquàm ſit ad interitũ peruenturus. At nos, qui mundum a Deo ex nihilo creatum dicimus, etiam concedimus ab eodem poſſe diſſolui, & in nihilũ redigi, a quo ex nihilo effectus eſt. Quem ſi fortè vnquàm diſſolueret, cùm ſapiẽtiſſimus ſit, ſummo conſilio id faceret. Ac ſanè iſti philoſophi cùm animo vidiſſent ab vno principio pendere oportere vniuerſa, quærẽdum hoc vtique ab illis fuit, an Dei virtus tanta ſit, vt de nihilo poſſit aliquid efficere: quam cùm infinitam cognouiſſent, facilè aſſenſi eſſent a Deo mundum ex nihilo factum. Verùm ipſi inſcienter mundi ortum negantes, tum Dei virtutem certis terminis deſcripſerunt, tum ſapientiſſimum, ac potentiſſimum authorem, & moderatorem vniuerſorum naturali quadam neceſſitate perperam, & nequiter obligarunt. Ijdem philoſophi, qui mundum æternum ſtatuunt, inſtans tempus, quod Nunc vocant, definierunt eſſe præteriti temporis extremum, venientisque principium. hanc ipſi definitionẽ inſtantis temporis deinde vſurpantes, mundum nunquàm ortum eſſe confirmant: quia non ſit vllum tempus inſtans, cui non aliquod tẽpus anteceſſerit. Itaq; nõ videre ſe aiunt tempus vllum, quo moueri mundus incœperit. Pulchrè equidem quod volunt efficiunt ex eo, quod ipſi conſtituunt. Nos contra, qui mundum vnà cum tempore factum aſſerimus, damus quoddam principium temporis, cui nullum aliud tempus anteiuerit: nec inter mundum, & Deum aliud interceſſiſſe dicimus, quàm æternitatem. Illud verò argumentum ſatis puerile videtur, Si mundus ortus eſt, aliquando non fuit. at hæc vox Aliquando aliquod tempus ſignificat. quare aliquod tempus fuit,

nul-

nullum cùm eſſet tempus. quod ne in cogitationem quidem cadit. mundi enim conuerſio tempus facit. Verùm huius orationis, cùm dicimus aliquando mundum non fuiſſe, non eſt iſte ſenſus, quem ipſi exponunt, nimirum aliquo tempore mundum non fuiſse, ſed nullo vnquàm tempore fuiſſe. Nam vox hæc Aliquando adiuncta voce, quæ negat, non aliquod hic ponit, ſed omne tempus tollit. Illud magis ridiculum eſt, quærere in quo loco eſſet Deus, cùm mundum fabricaretur. Non enim Deus corporatus eſt, vt locum vllum occupet. Sed & ipſe mundus quæro quonam loco circumſcribatur? Si nullo mundus loco concluditur, nec vtiq; Deus; qui ab omni concretione liber, & ſolutus eſt. Nec porrò mundum ideo creauit, quia vlla re egeret, qui vniuerſa poſsidet; ſed vt ſuam bonitatem, atque diuitias impertiretur. Hæc enim boni natura eſt ſe ſe communicare, atque diffundere. Nec antè creauit; quia illi non antè collibuit; vt intelligas illum ſua voluntate, non vlla neceſſitate moueri. Nec ante creatum mundum otioſus, & nihil agens fuit. nam ſemper ſe ipſum, & in ſe ipſo cuncta, quæ ſunt, fuerunt, & erunt, contemplatur, eandem intelligētiam, & voluntatem ſemper habens. Iam argumenta, quæ ſubnectunt, ab æterno quidem tempore mundum extitiſse, ſed tamen creatum probant. Aiunt enim Deus ab æterno tempore potuit mundũ creare; ac voluit. ni enim voluiſset, vaga, & mutabilis eius voluntas extitiſset: ſiquidem quod antè noluerat poſtea voluiſset. at nefas eſt credere Deum mutabilem eſse. Ad quod facilis eſt reſponſio. Nam aſserimus Deum ſemper eandem voluntatē habuiſſe procreandi mũdũ; noluiſse tamē æterno, ſed certo, ac ſtato tēpore procreare. Vnde ſi qua mutatio contigit, nō diuinæ volũtatis fuit; ſed rerũ, quæ cùm antea nullæ extarent, poſtea eſſe cœperũt. Vrgēt præterea ſic, Mens diuina eſt mundi huius tam præclari, ac tanti operis exemplar: quod quia conſtat æternum eſse, vnum ſem-

ſemper,& idem,neceſse quoque eſt opus,quod ad huius ideæ ſimilitudinem fabricatum eſt, perpetuum, ac ſempiternum eſse.nam eorum,quæ inter ſe conferuntur(relatiua Dialectici apppellant) hæc propria vis, & conditio eſt, vt quia ſub eandem rationem cadunt,alterum ſine altero intelligi nequeat. Iſtud equidem non inficior: verùm quæ ſub eandem rationem cadunt, tunc inter ſe conferimus, cùm ea ſimul eſse videmus. Neque enim Adam vocari pater Abel priùs debuit, quàm illum genuit, nec domus, & idea domus antè ſecũ conferuntur, quàm ſimul extent; quamuis artifex ante domus ædificationem ipſius exemplar animo, ac cogitatione confinxerit. Non aliter quæ a Deo procreata ſunt, tunc ad Deum vt artificem, vt parentem,vt dominum, vt rectorem,ac moderatorem referri cęperunt,cùm eſse incęperunt; licet ſint in diuina mente ſemper ex ipſa æternitate verſata. Inſuper obijciunt efficientem cauſam, ni quid obſtet, neceſſariò quod a ſe eſt præſtare.Deum verò ex æterno tempore fuiſſe. Hoc de cauſa dicant, quæ naturali vi, & neceſſitate mouetur; vt ignis non poteſt admotam materiam non vrere. at Deus ſponte,nulla naturali neceſſitate ſua opera facit, ac quæ vult, facit,cùm vult:poteſtque omnia,quæ vult,facere. His, & huiusmodi alijs argumentis, quæ ſciens prætereo, ne multus hac in re uidear,docent præter id fortaſſe, quod volunt,non tam non creatum mundum,quàm a Deo ex omni æternitate creatum. An verò ab infinito tempore creari potuerit, alia ſanè quæſtio eſt. tamen omnes ſapientiores viri vna mente,& voce conſentiunt, oportere cauſam efficientem intelligi ſemper aliquo modo priorem effectu; decuiſſeque diuinam maieſtatem mundum aliquo ſtato tempore fieri, ne res procreata procreatori ſuo crederetur æqualis; vt Deus eſſe mundi opifex, & ædificator agnoſceretur,nec ipſe mundi opera, ſed mundus ipſius ope,& numine indigere videretur; vt infinitã

vim

vim ſuam,& liberam ſuarum actionum poteſtatẽ oſtenderet. Sed nos minimè de æternitate mundi, ſed de ipſius gubernatione diſſerimus. Ad quam diſputationem inſuper facit videre an ſit animatus.

Quòd mundus non ſit animatus. *Cap. VII.*

NAM ſunt qui mundum animatum putant, regique ab anima, ſicut quoduis aliud corpus viuens. Quam animam quidam eſſe ipſum Deum cenſent,a quo fabricatus eſt,vt Orpheus,Zeno, Varro;quorum ſupra memini: quidam non Deum,ſed mentem a Deo prognatam mundi animam eſse autumant; vt Platonici.quos ſequutus Virgilius inquit,

Principiò cælum, ac terras, camposque liquentes, Aeneid. 6.
Lucentemque globum Lunæ,Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit;totamque infuſa per artus
Mens agitat molem,& magno ſe corpore miſcet.

Quòd autem Deus non ſit mundi (vt hoc verbo vtar) eſſentialis forma,quæ eſt rei ratio,& natura,multis argumentis refelli poteſt. Sic enim mundus nullum ortum habuiſſet,cùm eius anima ſemper fuerit: aut mundum Deus tanquàm ergaſtulum quoddam compoſuit,quo ſe ſe includeret. Adhæc cùm Deus ſimplex ſit, idem ſemper,& vnius modi, ſi cuiquam rei admiſceretur, ſimplex minimè eſset, nec deinceps perfectus,multumq; de ſua dignitate,atque amplitudine deperderet. Tum ſi Deus ſe ipſo totum mundum informat, cùm ſapientiſsimus ſit, & immortalis, omni æternitate durans, erunt etiam omnes mundi partes rationis compotes, & æternæ. Qualis enim eſt rei forma, talis etiam eſt eius conditio,& natura. Et ſi mundus eſt Deus,erunt etiã omnes

partes

partes eius Dij. Quæ omnia quã abſurda ſint nemo eſt, qui non videat. At non Deũ, ſed mentem aliquam enatam à Deo eſse mundi formam aſſerunt. Eodem modo ſi mundus intelligens, & ſentiens eſt, erunt omnes eius partes sẽſu aliquo, & intelligentia præditæ. Oportet autẽ ſentientem eſſe mundum. nam omne corpus animatum aliquo ſenſu inſtructum eſſe neceſſe eſt. Dolebit igitur quandoque mundus, quandoq; gaudebit; & acceſſionem aliquam, & deceſſionem patietur. Quis autẽ eſt tam inſanus, qui cenſeat mundum aut dolore angi, aut lætitia perfundi, aut creſcere, aut decreſcere? Et ſi ea, quæ huiusmodi ſunt, ſunt diſſolubilia, & caduca; mundus quoq; caducus, & diſsolubilis erit. Et ſi eius anima immortalis eſt, cur non etiam partes eius omnes immortales ſunt? Nec illud, quod contra nos aſsumunt, rectè ſequitur; Sunt in mundo animantia; ergo & mundũ animatũ eſse decet. Non enim quia domum incolit homo prudens, & ſapiens, ideo par eſt domum intelligentem, ac ſagacem eſse. Eſt autem mundus quaſi commune quoddam domicilium animantium, & mentium diuinarum; quas angelos nominamus. Non eſt igitur animatus mundus. quare non ab anima, ſed a Deo, non tanquam a ſua eſſentiali forma, ſed tanquàm ab opifice regitur. quod deinceps demonſtrandum eſt.

Quòd Deus ſit moderator vniuerſi. Cap. VIII.

CVM autem a Deo mundus effectus ſit, opus omni ex parte perfectũ, & abſolutũ, quo nihil maius, nihil pulchrius, nihil dici, aut cogitari poteſt vtilius, cuinam dubium erit, quin ab eodem gubernetur, atque regatur? Amentis porrò eſt fateri Deum mundi authorem, & negare moderatorem; quaſi ea, quæ fecerat, tanquàm deformia, & inutilia contempſerit: aut eorum, priuſquàm

quàm ipſa crearet,nullam curam,& rationem habuerit. Poëtæ ſua carmina lubentiſſimè legunt; pictores tabellas ſuas nunquàm admirari deſinunt; nec vllus eſt artifex,qui ſuo opere non delectetur:Deus tam præclarum, tam artificioſum,tam magnificum,atque diuinum opus manuū ſuarum deſpiciet?Parētes pignora ſua diligunt: Deus prolem ſuam maximè inſignem,& egregiam,quæ mentis ſuæ gerit ſimilitudinem, non charam, non iucundam habebit? Et pulchrè quidem poëtæ Iouem vnicè filiam ſuam Venerem diligere, amare, amplecti confingunt: quoniam procreator omnium, & parens Deus vniuerſitatem rerum, in qua diuinæ bonitatis ſuæ quædam reſonat imago, ſemper oculis,amplexuq; contineat.Quamobrem impiè,& inſcitè faciunt,qui Deum remouent ab operis ſui,quod mirificè amat,procuratione. Et benè Stoici dicunt, nec fieri mundum ſine diuina ratione potuiſse; nec conſtare poſse, ni ſumma ratione regatur. Nam vt domus ſine habitatore dilabitur, & nauis ſine gubernatore iactatur, & corpus ſine anima diſsoluitur, quia ſine rectore conſiſtere nequeunt; ſic mundus diuina ratione perfectus ſine diuina virtute, & prouidentia regi,& conſeruari non poteſt. Verùm Epicurus Deum nil curare inquit quia beatus. beatus autem tranquillè, & quietè viuit,omni cura, & ſolicitudine vacuus. ſi verò tot,& tantos rerum motus, viciſſitudines,ordines gubernaret; tum corporis membris defatigatus, tum animi commotionibus turbatus, ſine vlla quiete,& tranquillitate viueret. Quænam eſt iſta beata quies,quæ omni ſenſu, & intelligentia caret? Nec videt Epicurus ſe Deum omni poteſtate priuare, dum eum omni cura liberat. nam poteſtatē habere,eſt curam gerere: & nihil prouidere,eſt nullius rationis compotem eſſe. At moleſtam dicet,& laborioſam eſſe hanc curam. Si nullum laborem in creando mundo ſenſit, neque in gubernando ſentiet. non defatigatur membris, qui va-

cuus eſt corpore;neque vlla perturbatione afficitur,cui pro ſua voluntate cuncta eueniunt;neque huc, illucque excurrit, qui vbique ſemper eſt præſens, mens infinitæ virtutis,atque ſcientiæ;omnibusq; bonis, & lætitijs cumulata. Etenim ſi eſt Deus, agat aliquid oportet. nam qui nihil omnino agit, in rerum natura nequicquam eſſe videtur. & ſi ipſe eſt mens præſtantiſſima,ſummi conſilij, & rationis capax, decet eum nobili aliqua, & inſigni, rerum inquam maximarum, & pulcherrimarum actione inſtructum eſſe.at nihil mundo maius,nihil pulchrius eſse videtur. Deo igitur digna eſt mundi adminiſtratio. ni fortè exiſtimes Deum aut ignorare rationes, quibus vniuerſitatem regat; aut vim tantam non habere,qua tot, ac tantas res tueatur; aut optimam prolem ſuam,pulcherrimamque deſpicere: verùm & ignoratio rerum nulla in Deum cadit;& imbecillitas naturæ a cęleſti numíne aliena eſt; & animi prauitas a diuina mente abhorret. Melius ſanè fuiſſet nunquàm feciſſe mundum, quàm factum negligere. Nec ſapientis eſt opera ſua contemnere;quæ conſilio ſuſcepit,ac ratione perfecit. An non Deus mundum ideo creauit, vt bonitatem ſuam rebus alijs communicaret? Cur igitur bonitatem, quam in creando demonſtrauit, non demonſtrabit in gubernando?Quin etiam ijſdem rationibus,quibus probauimus eſſe Deum, probare poſſumus eundem eſſe moderatorem vniuerſi. Nam quia præſtantiſſimam aliquam naturam eſſe neceſſe eſt, quæ diuerſas rerum naturas, atque contrarias certo inter ſe fœdere vinciat, fieri nequit, vt non eadem mēs illas in eadem conciliatione,& conſociatione retineat. Iſtud ſanè eſt mundum regere,& moderari.Si mundi pulchritudo,ſi varietas, & ornatus, ſi rerum omnium vtilitates, & opportunitates te monent Deum aliquem eſſe tanti operis ædificatorem;& perennes cælorum motus,perpetui ſiderum curſus,ratæ,& æquabiles conuerſiones cum admirabili,incredi-

credibilique conſtantia, temporum ordo, & viciſſitudo, rerum ſtatis temporibus certa, & rata renouatio; omnium poſtremò conſentiens, conſpiranſque cognatio mundum ſummo conſilio, & ratione gubernari admonebunt. Nec quiſquam eſt, qui quanto conſilio, & arte iſta gerantur vllo ſenſu, ac cogitatione aſſequi poſſit. Volunt inſuper philoſoppi motum omnium, quæ in mundo mouentur, ab vno principio duci, quod det motum alijs, ipſum omni agitatione, & motu vacuum. Atq; hoc motionis, qua cuncta agitantur, principium numen diuinum eſſe confirmant. Cur igitur in controuerſiam adducunt, an mundus ab eo regatur, a quo mouetur? Si verſat mundum, ſi mouet omnium vires, ſi ciet appetitiones, profectò & temperat, & regit, & moderatur vniuerſa. In quo enim mouendi cætera, in eodem quoque moderandi, ac regendi poteſtas eſt. Ac dum alia mouet, vt certis illa locis, aptisque compoſuit, ſic in proprios fines dirigit. Nullum autem finem in rerum vniuerſitate ponere, eſt omnem boni rationem, & naturam extinguere: quoniam ſublato fine, tollitur etiam bonum: cùm ſit eadem ratio vtriuſque. Iam non omnes res finem, quò feruntur, vident; niſi quæ rationem habent, quæque animi cogitationem, & conſilium ſequuntur. Cùm verò res omnes in fines certos magno conſilio, & ratione ferantur; nec ipſæ quid ſequantur, quoue ferantur, intelligant; confitendum eſt eximiam illam mentem, quæ cuncta admirabili ſapientia, & ratione compoſuit, atque in ſuo quæque ordine conſeruat, fines omnium videre, omniumque naturas, & ordinem adminiſtrare. Hoc quippè eſt gubernare, res in finem dirigere. Itaque ex ipſis operibus naturæ, quæ videntur ab intelligentia quadam non errante proficiſci, diuinam prouidentiam agnoſcimus. Hinc nimirum eſt, quòd ij, qui inficiabantur naturam omnium parentem ea, quæ facit, vlla ratione, & conſilio facere, numen quoque diuinum vl-

lum eſſe negabant: quòd nulla prouidentia ſit, vbi nullum conſilium eſt; neque vllum conſilium, vbi nullum propoſitum, quò conſilium referatur. Et quænam obſecro res eſt in hac rerum vniuerſitate, quæ non ſummo conſilio, & arte gignatur? licet quantumuis minima ſit? Idque intelligitur ex ſumma rerum omnium inter ſe cōſpiratione, atq; cōſenſu. Quòd ſi ars, quæ naturã imitatur, nihil ſine ratione facit; faciet natura? cuius opera ſunt meliora, quàm illa, quæ ſunt arte perfecta? Quã de naturæ operibus quæſtionem, an ratione vlla, & conſilio fiant, exiſtimauit quidem Auerroes ad cognoſcendam diuinam prouidentiam pertinere; quia ſi Deus fines omnium percipit, ac naturas omnium digerit, ac dirigit, perſpicuum fit eundem omnia noſſe, & omnibus prouidere: ſed mox impietatis tenebris excæcatus in nullum veritatis lumen inſpexit.

Quòd Deus vnà cum ſecundis cauſis operetur. Cap. VIII.

QVANDO igitur rerum omnium naturæ ab excellentiſſima, & ſapientiſſima mente, quæ in nullum errorem vnquàm aut ignoratione, aut perturbatione rapitur, inſtituuntur, atque parantur; patet primam, ac principem cauſam cum ſecundis ſingula opera moliri. Ni enim cum ſecundis cauſis ad omnium rerùm procreationem concurreret, ipſa nec deſignare, nec conſeruare vniuerſitatis ordinem rectè diceretur. immo etiam cuncta, quæ fiunt, plus primæ cauſæ debēt, quàm ſecundis; quæ vim omnem habent à prima. Præterea Deus omnium naturas cognoſcit, & amat. atqui Deum intelligere, ac velle aliquid, hoc illi eſt procreare: cuius natura ipſa bonitas, cuius mens ipſa ſapientia, cuius voluntas ipſamet poteſtas eſt. At quia vbique eſt,
Cap. 10. cuncta proximè efficit. Vnde Iob inquit Deo, Manus tuæ
ſece-

fecerunt me. & in Pſalmo de Deo legimus, Qui pro- Pſal. 103.
ducit fœnum in montibus. cuiusmodi ſententiæ permultæ aliæ ſacris literis explicantur. Quamobrem non leui errore capiuntur, qui Deum ad procreationem rerum cum ſecundis cauſis negant concurrere. Qui quidem ita concurrit, vt illas motus ſuos exercere, & vires explicare ſinat. Concurrit autem tum virtute, quam illis tribuit; tum voluntate, qua illas mouet; tum ſapientia, qua ipſis, tanquàm inſtrumentis artifex in ſuo artificio vtitur: diuerſaſque cauſas ad diuerſa opera vſurpat: nec tamen ſibi, ſed proximis cauſis res ſpecie ſimiles effingit. At dices videri tibi Deum, ſi cum ſecundis cauſis congruat, ſibi ſæpe aduerſari; ac ſe ipſo quandoque fortiorem, & imbecilliorem fieri: quoniam interdum vna cauſa cum alia pugnat, & alia aliam vincit. Haud ita eſt. Nam vt in magiſtratibus, in quos vnius regis deriuatur authoritas, ſi qua fortè aliquando diſſenſio de imperio fit, ea non ab ipſius regis poteſtate, ſed ex ipſorum diſſimili ſtatu exoritur; ſic in rerum cauſis, in quas diuina vis diffunditur, ſi qua interdum pugna eſt, ea non à diuini numinis natura, ſed ab ipſarum conditione prouenit. Deus enim ſe omnibus quidem communicat, non tamen vno omnibus tenore, ſed diuerſo pro ſapientiæ ſuæ modo, & ratione: ac ſuperiores cauſas validiore, inferiores minore opere iuuat. Attamen Auerroes negabit Deum, quem in ſummo cælo collocat, ea, quæ ſub cælo ſunt, aut aſpicere, aut velle curare; quòd indignum ipſo foret, illis prouidere. Retinuit dignitatem ſuam res minimas creando; & non retinebit gubernando? Non ne ſunt omnia ſua opera? non ne in omnibus eadem virtus, ſapientia, & bonitas diuina elucet? An minus artificioſa, & miranda tibi videntur minora opera, quàm maiora? aut minùs ordinata, quàm ſuperiora, inferiora? Quòd ſi vniuerſa inter ſe mira ſunt ratione ordinata, neq; ordinari niſi ab vna aliqua ſingulari mente potuerunt; quæ dubita-

dubitatio eſt, quin ab eadem quoque gubernentur, atq; regantur? Neque maiorum rerum cura eum abducit a minorum adminiſtratione, qui vbique præſens omnia cernit, & implet: nec ſapienti vllum opus ſuum vile eſt, quod artificioſè confecerit. Ac quando Deus omnia, quæ in rerum natura ſunt, cognoſcit, alioquin ſapientiſſimus non eſſet, ſi cuiuſquam cognitio illius mentem effugeret; atque ea vult in rerum natura eſſe, alioquin eo inuito aliquid factum eſset; certè etiam vniuerſa gubernat. Velle enim, & intelligere Dei eſt non ſolùm (vt antè dixi) res creare, ſed etiam regere, & moderari. Quare ſi Deus vniuerſa intelligendo, & volendo effecit, eadem quoq; intelligentia, & voluntate gubernat: & qui totum mundum tuetur, etiam partes eius omnes tuebitur, è quibus conſtat. Quam vel minimarũ rerum diui-
Matth. 10. nam curam Chriſtus exemplo paſſerum cõfirmat; quarum nullam inquit è memoria diuinæ mentis effluere: immo etiam omnes ſine vllo ſuo labore a cæleſti numine paſci. Eſt etenim Deus præſens vbique, neque vllam mundi partem negligit, qui omnes attingit. Satisque ſuprà demonſtratum eſt Deum omnia cernere. hoc autem eſt gubernare. Demonſtratum quoque eſt Deum omnia implere. hoc autem eſt conſeruare. Sentit, mouet, regit, conſeruatque omnia ſua præſentia, virtute, ſapien-
Sap. 8. tia, bonitate. Quapropter ſacra ſcriptura nos docet Deum in altis habitare, & humilia reſpicere in cælo, & in terra: diuinâq; ſapientiã attingere a fine vſq; ad finẽ
1. Cor. 12. omnia, diſponentẽ cuncta ſuauiter. Deus igitur in om-
Sap. 6. nibus omnia operatur; cui eſt cura de omnibus. Et cum vbiq; ſit potentiſsimus, atq; ſapientiſsimus, ſuiq; præclariſsimi, & optimi operis amans, certum eſt à diuina mente totum mundum, atque omnem naturam adminiſtrari. Quam continuam adminiſtrationem illa Chriſti
Ioan. 5. verba confirmant, Pater meus operatur vſque nunc.

Quòd

Quòd Deus rebus humanis proſpiciat. *Cap. IX.*

IAM verò quò volebamus deuenimus, videlicet ad eam quæſtionem, quæ a philoſophis diu, multùmq; tractata eſt, cùm de diuina prouidentia diſputarent, vtrum rebus humanis Deus conſuleret; quandoquidem nonnulli ſato, nonnulli fortunæ humanarum rerum euentum adſcriberent. Ac philoſophorum quibuſdam hæc perdifficilis, & perobſcura viſa quæſtio eſt, tum propter diuini numinis amplitudinem, in qua rerum inferiorum procuratio neutiquàm deceret; tum propter humanarum rerum volubilitatem, & inconſtantiam; tum propter improborũ proſperitates, & aduerſam fortunã proborũ. Mihi porrò nõ videtur eſſe hac de re ambigendum. Nam primò ſatis probatum eſt Deum etiam minimis rebus proſpicere; nec eius dignitatem iſtis rebus proſpiciendo quicquam imminui. Quòd ſi minimis rebus prouidet; multò etiam magis prouidebit humanis: cùm vniuerſi operis ſui nobiliſſima pars ſit homo. Nam homo totius mundi refert imaginem. ob quam ab ipſiſmet philoſophis græcè μικροκόσμος appellatus eſt. cuius etiam cauſa res omnes à Deo conſtitutæ ſunt. Etenim eorum, quæ in mundo ſunt, quædam indiſſolubilia exiſtunt, vt diuinæ intelligẽtiæ, quæ ſemper eædem manent; quædã diſſolubilia, & corporea, quæ ex elementis naſcuntur. homo ex anima, & corpore conſtans partem alteram habet immortalem, alteram caducam. Præterea in mundo quædam ſine vita, ſenſu, & ratione tantummodò ſunt, vt ea, quæ anima carent; quædam vitam habent, motum inquam corporis interiorem, vt plantæ, & ſtirpes, quæ terra continentur; quædam cum vita etiam inſtructa ſunt ſenſu, quæ propriè animalia nuncupantur; quædam ſola mente conſtant, vt Angeli, qui

ſunt

ſunt omnis corporeæ concretionis expertes. at homo & eſt, & viuit, & ſentit, & ratione vtitur. quare in ſacris libris quandoque mundus, quandoque omnis creatura vocatur. Quòd ſi animatæ res inanimis, & rationis capaces præſtant expertibus; certè homo & inanimis rebus, & animatis etiam omnibus antecellit. Quin etiã propter hominem Deus eſt viuerſa molitus: nec ſolùm inanimæ res, ſed etiam animãtes hominum commodis, vtilitatibusq; deſeruiunt: ac quemadmodum inanimæ res animantibus, ſic homini ſunt vſui animantes. Omnia igitur noſtra ſunt. Proinde homo vltimus factus eſt, cuius cauſa cætera facta ſunt: & in mundum tanquàm iã inſtructam, & paratam domum inductus. Quod Ouidius pulchrè in Metamorphoſi cecinit.

Ioan. 1.
Marc. vlt.
1. Cor. 3.

Lib. 1.

Sanctius his animal, mentisque capacius altæ
Deerat adhuc; & quod dominari in cætera poſſet.
Natus homo eſt.

Non igitur probabile eſt Deum hominis domicilium, nempè mundum curare, & habitatoris nullam curam habere. Quid? quòd etiam ipſis angelis à Deo eſt hominum demãdata cuſtodia; quos a varijs corporis, animiq; periculis eripiant; atq; à malorum dæmonum inſidijs, dolisque tutentur? Atque hæc nobis ex ſacris libris clara ſunt; in quibus legimus Deum, poſtquàm vniuerſum opus abſoluit, dixiſſe, Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram; & præſit piſcibus maris, & volatilibus cæli, & beſtijs vniuerſæ terræ, omnique reptili, quod mouetur in terra. Idem ſcribit Mercurius Triſmegiſtus, qui Deum ait omnia fabricatum fuiſſe propter hominem; delectatumque hominis forma ſuæ ſimili cuncta humano vſui conceſſiſſe. Stoici quoq; mundum hominis cauſa factum exiſtimant. Tum etiam Ariſtoteles cùm videret omnia in vſum hominis verti, aſſeruit nos eſſe omnium finem; ad quorum vtilitatem

Gen. 1.

tatẽ omnia referantur. Cumq; propter hominem Deus cuncta creaſſet, tandem hominem ſui gratia fecit, quem ſui ſimilem creauit; non quòd vlla eius opera indigeret, ſed vt eſſet, qui rerum vniuerſitatem contemplaretur, ac cognoſceret, & amaret authorem: in cuius beneuolentia ſita eſſet intelligentis naturæ felicitas. Quam diuinam beneuolentiam haud equidem eſt integrum omnibus animantibus ſibi conciliare; dumtaxat ijs, qui ratione vtuntur, quibusque fas eſt Deum intelligentia percipere, & voluntate amplecti. Ideoq; præ cæteris animantibus hominis curam diuina mens gerit; quia is vnus eſt, qui numen diuinum cognoſcit, & colit. quin immo in hoc, quòd cæteri animantes diuinæ beatitudinis capaces eſſe nequeunt, Deo nulla eſt cura (vt S. Paulus inquit) de bobus. Proinde malè de Deo philoſophorum quidam quæſti ſunt, quòd cæteris animantibus præſentior fuerit, quàm homini: quoniam illis vitam longiorem dediſſet, ac munimenta corporis, & ornamenta fabricaſſet. Nam corporis noſtri membrorum omnium opportunitas, ingenij quoque vis, & ſolertia, orationis etiã facultas, quæ nos ad communionem vitæ cõſociauit, vitam nobis cæterorum animantium victu meliorem, & optabiliorem effecerũt. Nec vita noſtra, quàm illorum, breuior eſt. ſiquidem noſtri corporis temperatio longè melior eſt, atque præſtantior. Et quanquàm in terris caduca, & mortalis eſt, tamen aliquando in immortalem, cæleſtemque mutabitur. Quamobrem ſi Deus præ omnibus rebus, quas creauit, hominẽ maximè diligit; quod diuina Sapientia teſtatur, quæ delitias ſuas inquit eſſe cum filijs hominum; quia quodque ſibi ſimilis appetens eſt; quo modo nullam hominis curam gerit? immo quò magis hominem diligit, eò magis rebus humanis proſpicit. Et ſi pater conſulit filiorũ vitæ, & ſaluti; Deus, qui optimus parens eſt, homini, quem non modò ſui ſimilem fecit, ſed etiam per vnigenæ filij ſui mortem in cæ-

1. Cor. 9.

Prou. 8.

leſtem hæreditatem adoptauit,) minimè conſulet? Et ſi boni viri eſt alijs benè velle, Deus, qui ipſamet bonitas eſt, homini non benè cupiet? cùm præſertim ad rectam hominis conſtitutionem vniuerſi gubernatio ſpectet? Quòd ſi Deus res noſtras nullo modo curat, cur Deo pro nobis, noſtriſque ſupplicamus, & oramus, quem exorare non licet? Et nemo quidem eſt vſquàm hominum, qui non Deum precetur, & auxilium ab eó petat: nimirum quia vt omnium mentes imbuit diuini numinis opinio, ſic etiam omnibus perſuaſum eſt res humanas a Deo gubernari. Igitur omnium hominum Deo ſupplicantium conſenſus, qui naturæ quædam vox eſt, ac grauiſsimum teſtimonium, nobis magnum diuinæ prouidentiæ argumentũ eſſe debet. Eiuſdemq; naturæ inſtinctu quiſq; dum in malum aliquod incidit, oculos in cælum attollit, opem a Deo, & auxilium poſcens. Nullus autem naturæ inſtinctus vanus eſt. Ac quàm frequenter nos Deus a multis non ſolùm inſtantibus malis eripit, ſed etiam veniẽtibus liberat; quæ nulla humana ratione præcaueri poſſent? Quàm etiam ſæpe humanos animos præſertim dubijs in rebus afflat, & ad id eligendum impellit, quod vtilius, & conducibilius eſt? Facit quoque diuinæ prouidentiæ fidem ciuitatũ inſtitutio, & gubernatio: quæ nec ſine diuino numine inſtitui, nec ſine diuina authoritate regi poſsent. Nam ſi non eſſet qui præeſſet, qui facienda & non facienda imperaret, qui ordines tueretur, qui bonis faueret, malos puniret, nullo pacto retineretur, & conſeruaretur ſocietas hominum. atqui Deus ad continendam, & conſeruandam hominum ſocietatem alios alijs præfecit. Nam quanam alia vi, & poteſtate ciuitatum gubernatores administrant reſp. niſi diuina? Etenim (vt D. Paulus ait) Omnis poteſtas a Deo eſt; & qui poteſtati reſiſtit ordinationi diuinæ reſiſtit. quia cùm omnia certo ordine cõpoſita, & deſignata ſint, vis omnis, & authoritas ab ipſo re-

Rom. 13.

rum omniũ domino,& rectore tanquàm a capite in eós, qui alijs præſunt,deducitur.Quamobrẽ Chriſtianæ vitæ magiſtri nos monent,vt regibus,& magiſtratibus, vtpotè a Deo conſtitutis obtemperemus.Sic enim retinetur, & conſeruatur humana ſocietas: quam qui lædit ius diuinum violat. Quid? prudentiam, qua rectè ciuitatum gubernacula tractant, non ne etiam Deus illis communicat? qui non ſolùm rationem illis dat, ſed etiam rectam rationem.quæ quid ſequendum, quid fugiendum in vita ſit præcipiens,prudentia nominatur. Neq; enim ſumus (vt D. Paulus ait) nos ſufficientes ex nobis, tanquàm ex nobis, boni aliquid cogitare: ſed omnis ſufficientia noſtra ex Deo eſt: à quo (vt D. Iacobus inquit) bonum omne deſcendit. At multorum regum,& principum ciuitatum vel improbitatẽ, vel ſtultitiam obijcies? Hoc ipſum argumentum probat res humanas à Deo curari: quoniam iſtorum principum vel improbitas, vel ſtultitia ciuitates funditus perderet, niſi Deus ipſas ſua ſapientia,& benignitate ſeruaret. Dat autem Deus bonos,& malos reges,prout eius vel iuſtitia, vel miſericordia puniri,aut foueri populos poſtulat.

Ad Coloſ.3. 1. Pet. 2. 2. Cor. 3. Cap. 1.

Voluntatem hominis eſſe quidem liberam, & ſui iuris, ſed ad ſequendum bonum à Deo moueri, iuuari, & informari.
Cap. X.

AT ſentio quoſdam quærere,ſi hominum voluntates liberæ ſunt, ſui inquàm iuris,non vlli naturæ neceſſitati, aut vllius imperio ſubiectæ,quomodo res humanæ adminiſtrantur à Deo? Hic fortè nonnulli longam de hominis libero arbitrio diſputationem inſtituerent; verùm ego paucis primò quid ſit hominis liberum arbitrium exponam; tum docebo quo modo regatur à

Deo. vnde perſpicuum fiet Deum humanis rebus proſpicere. Voluntas eſt animi commotio ad id; quod ratio docet appetendum. Appetitur autem id, quod bonum eſt, hoc eſt, aptum, conueniensque naturæ. Et quia bonum perfectionem naturæ deſignat, ideo boni, & finis (nam hæc vox finis notat perfectionem) eadem vis eſt. Quare voluntas in bonum, ſeu finem fertur, in ſuæ inquam abſolutionem, perfectionemque naturæ. Ac quoniam res quæque in ſuo genere perfecta eſſe deſiderat, idcircò perfectionis, ſeu felicitatis appetitio eſt naturalis, ſemper eadem in omnibus, & immutabilis. Nemo enim vſquàm eſt, qui non ſemper velit eſſe beatus. Nec verò de hac appetitione dubitatum vnquàm inter homines eſt, ineſſet ne in omnibus ſemper: ſed quæſitum eſt de eo, quod nos beatos facit; quoniam homines de ſummo bono diuerſa ſentirent. Hanc finis, ſeu felicitatis appetitionem, quæ naturæ modo ſe habet, quidã græcè θέλησιν appellant. Neque enim ſolùm finem, verùm etiam eã, quæ ſpectant ad finem, propter ipſum finem expetimus. Sed tamen de ipſis conſultamus, conducant nec ne ad finẽ; an etiam magis hæc, quàm illa conducant. Videre autem quid ex his, quæ in conſultationẽ veniunt, noſtro propoſito aptius ſit, iudicij eſt: optare verò id, quod iudicium probat, eſt electionis. Itaque electio ſequitur conſilium rationis iudicio comprobatum. Eſtque electió voluntatis quidem actio, ſed mentis conformata conſilio. Quare finitur conſulta earum rerum, quæ fieri poſſunt, & a nobis ſumi debent, appetitio; ſiue appetitus intelligens, aut intellectus appetens. Quam appetionẽ, ſeu voluntatẽ in diuerſa ſe ſe agentem, græcè βούλησιν nominant. Ac quia nobis integrũ eſt ex his, quæ ratio inter ſe confert, hoc, vel illud ſumere, aut reijcere; alioquin vana, & inutilis foret conſultatio, ſi nulla daretur electio; ideo facultatem hanc hominis hoc, vel illud optandi liberum arbitrium vocant, hoc eſt, liberam

voluntatem, nimirum habentem in ſe ipſa integram poteſtatem hoc, vel illud eligendi. Quæ facultas eligendi eſt quidem in voluntate, ſed nititur intellectu. qui quoniam diuerſas bonorum rationes videt, voluntas etiam a ſe, nullo cogente ad hoc, vel illud ſe applicat. Sic legimus in ſacris libris Deum in initio conſtituiſſe hominem, & reliquiſſe eum in manu conſilij ſui. Hoc liberum arbitrium in brutis animantibus nullum eſt; quia carẽt ratione, ſine qua nulla fit conſultatio, quam ſequitur electio. Hinc eſt, quòd actiones, quæ ex electione proficiſcuntur, appellantur voluntariæ; noſtri inquam iuris; quarum vtique principium eſt ſitum in nobis. Igitur in electione, ſiue libero arbitrio duo ſpectamus, & rationis vſum, & voluntatis optionem; illius, vt cõſulis, & ducis; huius, vt ſequẽtis ductum illius. Quare ſi ratio falſa fuerit, voluntas a cæco duce ducetur. Quid hominis liberum arbitrium ſit explicuimus: nunc quomodo regatur, & iuuetur a Deo paucis oſtendamus. Bonum, quod voluntatẽ hominis mouet, atq; ad ſe allicit, vel eſt re vera bonũ, vel ſpecie tantùm, non etiã re ipſa bonum. Re vera bonum eſt id, quod cum recta ratione conſentit; quoniam ratio eſt hominis forma; formæ autem perfectio eſt cuiuſq; rei bonum, atque felicitas. cæterùm virtus ipſa eſt rationis abſolutio. At boni ſpeciem habet voluptas; quæ homini blanditur, ſed rationem obcęcat. Intellectum hominis, quia varijs errorum tenebris offunditur, & multis cupiditatis illecebris animus deprauatur, ſuo Deus lumine illuſtrat, vt verum cernat, & quid ſequendum, aut fugiendum ſit, cognoſcat. Et felicitatem, quàm in hac vita ſuo ſtudio conſequi poteſt homo, poteſt quidem humanæ intelligentiæ lumine videre. eſt enim maximè poſita in vſu virtutis. ſed hæc imperfecta felicitas eſt. nam neque mentem rerum omnium cognitione perficit; neque animum omnibus lætitijs explet. Alia igitur quærenda felicitas eſt: quam obſcuro quodam

Eccl. 15.

dam inſtinctu naturæ quęrimus, ſed in quo ſita ſit in hoc terreſtri carcere incluſi per nos minimè videmus, ni cæleſtis fidei lumen accedat. Nam dum mẽs hominis ſemper veritatem inquirit, non ne primam, & principem omnium cauſam quærit? quam vbi perceperit, ab omni inquiſitione conquieſcet. & dum animus nulla voluptate expletur, ſed vniuerſum bonum expetit, non ne cæleſtem gloriam deſiderat? quam cùm aſpiciet, ſatiabitur. Hoc ſummum bonum Deus eſt: ſicut in libris de ſummo bono docuimus. Atqui Deum ex ipſa diuina enunciatione, & doctrina cognouimus. Nec tantùm hominis mentem ad cernendum ſummum, & æternum bonum Deus illuminat; verùm etiam voluntatem ad ipſum bonum amandum, & ſequendum mouet, & informat, certisque auxilijs adiutat. Neque enim bonum, quod intelligentia cernit, mox etiam voluntas ex ſe ipſa amplectitur. Quæres cur non illud amplectatur voluntas? quoniam (vt paucis reſpondeam) interdum aliò abducitur ab appetitu. Amat quidem voluntas naturali quodam pulſu inducta ipſam beatitudinem; ſed ea, quæ ducunt ad beatitudinem, interdum recuſat inire tanquàm obſcura, dura, aſpera, difficilia, vel non omnino neceſſaria, vel etiam alio tempore opportuniora, prauæ cupiditatis illecta, & decepta illecebris. Nam ex Adæ peccato primi hominum parentis in hominis ſenſibus viguit cupiditas cõſilij, & rationis inimica; quæ nos a recto, & honeſto in omne prauũ, & turpè facinus abſtrahit. Hanc innatam in nobis cupiditatem, atque in mala nos concitantem, quam Theologi peccati fomitem appellant, quamque
Rom. 7. omnes homines in membris ſuis ſentiunt repugnãtem legi mentis ſuæ, nemo ſine Dei ſingulari quodam beneficio coërcere, & reprimere poteſt. Non ratio in nobis inſita; non lex in tabulis, inſcripta, ſupplens rationis vsũ, & vitia corrigens; ſed vna Dei gratia, quæ per fidem Ieſu Chriſti nobis confertur, nos contra cupiditatem fortes,

tes,& ſuperiores reddit. Eſt autem hæc diuina gratia diuinitatis quædam participatio: qua ſupra naturam, & conditionem noſtram elati, filij Dei nominamur, & ſumus. 1.Ioan.3. Nam per hanc gratiam Deus in nobis habitat; & nos Deo ſimiles efficimur, ac cæleſtis naturæ, hæreditatisque conſortes. 2.Pet.1. Quam ſanè gratiam ſolus Deus largiri poteſt. Rom.8. quæ quia homines Deo charos, & acceptos reddit, a Theologis gratia gratum faciens vocatur. Ná ſunt alia Dei dona, quæ etiam prauis hominibus ad aliorum eruditionem, & vtilitatem dantur, vt eloquentia, ſcientia, prophetia, & his alia ſimilia. Quæ quidem dona vocantur etiam gratiæ, quia gratuitò dantur, non gratum facientes, ſed gratis datæ. Cæterùm gratiæ gratum facientis effectus ſunt duo. nam ſapientiæ lumine mentem illuſtrat, & igne charitatis animum accendit. Ex his apertè perſpicis Deum ad benè, beateque viuendum homini conſulem, ducem, comitem, adiutorem adeſſe: quem qui præſentem non habent, vt ij, qui in ipſum non credunt, vel eum vera charitate non diligunt, licet hominum iudicio ſapientes, & perfecti ſint, tamen ſine peccato viuere nequeunt, dominante illis cupiditate: quam ſola Dei gratia vincit. Quamobrem Deus, qui eſt ſummum, & æternum bonum, ipſe ſe nobis aperuit; & viam, qua ad ipſum iremus, oſtendit; & modos comparandæ cæleſtis gratiæ docuit; & ſimul auxilia præbuit, quibus vitam æternam conſequeremur. Nam præter virtutes, & dona, etiã ſacramẽta inſtituit; quæ ad certorũ operum functiones peculiaria quædã auxilia sũt. Ad noſtram igitur beatitudinem duo conueniãt neceſſe eſt, & gratia Dei, quæ nos apud ipſum iuſtos faciat, & noſtra voluntas, quæ collatam a Deo gratiam recipiat. quippe nemo ſaluatur inuitus. Proinde ſalutis noſtræ initium à Deo eſt, à quo gratia prouenit. At interitus noſtri cauſa tota in nobis eſt, nulla in Deo; qui vult omnes homines ſaluos fieri. 1.Tim.2. Nec cogit Deus hominis vo-

luntatem

luntatem, quam liberam eſſe voluit,ſed boni, quod illi proponit,ſpecie,ac ſingulari quodam afflatu ciet. Itaque voluntatem noſtram tum propoſitum bonũ ſua ſpecie, tum Deus ipſe quodã interiore motu impellit, & regit. Atque ita voluntas noſtra mouetur à Deo, vt etiam ſua ſponte ſe ipſa moueat. Quòd ni Deus voluntatem noſtram regeret, nõ ſolùm ab æterni boni ſtudio, ſed etiam ab omni virtute, & honeſtate in turpiſſimas res quaſq;, & fœdiſſimas ab innata cupiditate abriperemur. Idque in ſceleratis hominibus cernimus; quos Deus (vt Apoſtolus ait) dedit in reprobum ſenſum; non quidem illos in malum vllum impellendo, ſed nullam illorum curam habendo: quorum ſalutem propter ipſorum ſcelera, & flagitia negligit. Quocirca D. Aguſtinus inquit, nullus hominum agit rectè, niſi diuino adiuuetur auxilio: nullus agit iniquè, niſi iuſtiſſimo Dei iudicio permittatur. Ex hac porrò diſputatione, quam longiorem eſſe inſtituti noſtri ratio non patitur, liquet hominum actiones, & voluntates liberas quidem eſſe, ac ſui iuris, ſed bonas eſſe non poſſe, niſi cæleſti gratia diuinitus ad conſequẽdum verum, & æternum bonum inſtruantur. Quare voluntas hominis à Deo paratur; a quo greſsus hominis diriguntur. Vnde conſequens eſſe vides, ſi Deus voluntates hominum, & actiones ad veram, æternamque felicitatem informat, eum ſatis humano generi proſpicere.

Rom. 1.

De Ciuit. Dei lib. 20. cap. 1.

Prou. 16.

Pſal. 36.

Non quia voluntates hominum inſtabiles ſunt, ideo res humanæ non adminiſtrantur à Deo. Cap. XI.

SED obijcient Deum in his rebus, quas regit, ſummum, & conſtantem ordinem tenere; verùm actiones hominum, & voluntates volubiles, & inconſtantes eſſe. Quod tibi dari precaris, mox datũ diſplicet; cui benè eſſe vis, ſi deinde benè ſit, doles; quodque tu appetis, alter

alter repudiat; & iidem pluuiam optant, quam mox deprecantur. Calores cupimus; & eoſdem ſubitò damnamus, nullaque in ſententia, votoque perſiſtimus. Quare aiunt res humanas a Deo minimè adminiſtrari, adminiſtrari verò res cæteras; in quibus certus, & ratus ordo perſpicitur. At quæſo aduertant, quòd res, quæ rationis expertes ſunt, non poſſunt non eundem ſemper tenorem ſeruare; quia tantummodò naturæ ductum ſequuntur, qui ſemper ſibi ſimilis, & eiuſdem modi eſt: tamen quibus liberũ eſt hoc, vel illud optare, ac mox repudiare quod optarint, horũ mobiles voluntates, & actiones ſunt. Ob hoc maior ars, & prudentia in horum animantium gubernatione requiritur; quorum variæ ſunt actiones, & ſtudia. Vnde in humanarum rerum adminiſtratione fas eſt maiorem Dei curam, & prudentiam agnoſcere: cùm hominũ ingenia mobilia ſint, & ſibimet ipſis contrariæ voluntates. Nam quandoque tuis votis annuit, ne maleuolum, aut inimicum tibi eum eſſe putes; quandoque tibi denegat, quod poſtulas, ne quod hinc malum tibi eueniat. ac voluntates hominum liberas relinquens, nunc imperando, nunc ſuadendo, nunc hortando, nũc terrendo, nunc commodis, nunc incommodis vitam hominis afficiendo, ac quibuſque ingenijs ſe ſe prudenter accommodando, tam artificiosè res noſtras adminiſtrat, vt nemo tantam ſapientiam poſſit intelligentia percipere.

De miro artificio, quo Deus humanum genus hactenus rexit. Cap. XII.

IAM ſi mundi ætates primam, mediam, & extremam, in quam nos deuenimus, rectè animaduertemus, & ab eius initio vſque in hæc tempora rerum geſtarum monimenta conſiderabimus, profectò ſingulari ſapientia Deum res humanas ſemper curaſſe, atq; incredibili

moderatione cuncta temperaſſe cognoſcemus. Quam de humano genere diuinam curam argumento Chriſtus confirmat ducto per ſimilitudinem è vineæ cultura: cuius ingentem curam Deus ſemper geſſit; & ad quam excolendam multos, ac varios pro diuerſis temporibus operarios primò patres, tum legis doctores, poſtremò filium ſuum miſit. Ac pauliſper intueamur obſecro qua diſciplina, & charitate hominem Deus ab initio eius ortus rexerit, iuuerit, conſeruauerit, quibus vijs duxerit, quibus præceptis inſtituerit, quibus virtutibus ornauerit. Primùm homini rationem inſeruit, & quaſi in arce collocauit; cuius lumine, quid bonum, quid malum, quid honeſtum, quid turpe, quid expetendum, quid reſpuendum videret. Deinde quia praui appetitus motiones lumini rationis officiebant, vt minus apertè bonum a malo, & ab honeſto turpe diſcerneret, legem in duabus tabulis inſcripſit, quas Moyſi promulgandas dedit; in quibus quid agendum, quid non agendum eſſet ſanciuit. Poſtremò quia diuino auxilio nudatus ea, quæ lex imperabat, minus exequi poterat, filium ſuum in terras illi auxilio miſit, cuius monitis, & ope mandata diuina conficeret, ac cæleſtem gloriam aſſequeretur. Ac videre quidem licet admirabilem ordinem doctrinæ, qua rudem hominem perpoliuit. Nam cùm omnis noſtra cognitio ortũ habeat a ſenſibus, & doctrinæ ordo poſcat, vt primò apertiora, & faciliora diſcentibus proponantur, Deus hominem ab aſpectabilibus rebus ad cæleſtes, & diuinas, quibus noſtra felicitas continetur, quaſi manu duxit. Idcirco duo teſtamẽta inſtituit, alterum, quod vetus appellatur, habens rerum terrenarum promiſſiones; alterum, quòd nouum dicitur, in quo cæleſtes honores, & diuitiæ promittuntur. Etenim vt priùs animale eſt (ſicut S. Paulus ait) quàm ſpirituale; ſic priùs animalis homo, qui de terra eſt, inſtruendus fuit, quàm cæleſtis, qui de cælo eſt. Vbi ſingulare diuinæ prudentiæ

Matth. 20.

1. Cor. 15.

mu-

munus, etiam vides, quæ viuendi normã hominum ingenijs ſemper accõmodauit. Nam infirmioribus hominibus leuiora, ſanctioribus grauiora dedit præcepta viuendi: & Iudæum, quem S. Paulus puerum vocat, puerilibus doctrinis exercuit; Chriſtianũ verò, quem idem S. Paulus virum nominat, ſapientioribus præceptis inſtituit. atque vt pueros minis, & verberibus a rebus turpibus coërcemus, non aliter Iudæum timoris, Chriſtianum charitatis vinculis obligauit idem Deus; qui ſolus nouit, quæ humano generi ſuis temporibus conuenirent, dare præcepta, tanquam optimus medicus ſuis horis ægrotanti medicinam præbere. Semper etiam populi ſui duces idoneos elegit, ad inducendam circumciſionem fidelem ſibi Abrahamum, ad promulgandas leges diuini honoris ſtudioſum Moyſem, ad pronunciandum Euangelium Apoſtolos; quos humiles, & illiteratos delegit, vt in fundanda Eccleſia non humana, ſed diuina virtus agnoſceretur. Præterea pro populorum meritis reges creat nunc tetros & immanes, quorum aſperitate ſubiectorum immoderatio coërceatur; nunc mites & humanos; quorum benignitate ſubiectorum bonitas foueatur. Ac mira arte populum ſibi charum modò peccantem vindicat, modò pœnitentem amplectitur; nunc fidentem humanis viribus deſerit, atque ab aduerſarijs vinci ſinit, nunc victum, ac iacentem erigit. Sed & aduerſariorum vires nunc auget, vt inſolentiam populi ſui cohibeat, nunc imminuit, vt eius afflictionem leuet: nec aliter hoſtis ſui audaciam Deus ad reprimendam populi ſui petulantiam alit, ac magiſter flagellum ad refrænandam diſcipulorum licentiam aſſeruat. Itaque olim ad domandam Hebræorum impietatem potentes reges aluit, & nunc etiam ad coërcendam Chriſtianorum proteruitatem Chriſtiani nominis hoſtium potentiam tuetur. Animaduertiſti doctrinam Dei, & prudentiam ſingularem, quibus humanum genus ad benè bea-

Ad Galat. 3.

Ibid.

teque viuendum inſtituit, & rexit: nunc incredibilem charitatem attende, qua nos vehementiſſimè dilexit. Nã homo fieri voluit, & inter homines verſari, vt errantes in viam veritatis reduceret, ac ſua nos manu in cęli poſſeſſionem induceret. atque etiam Eccleſiam, a qua ſuo ſanguine lauit ſordes omnes, quamque ſibi ſponſam adiunxit, ſingulari ſapiẽtia, & amore educauit, amplificauit, confirmauit, & ab innumeris periculis, & malorum tempeſtatibus tutatus ſemper eſt, atque tutatur. cui videlicet ſemper eſt, atque erit præſtò non ſolùm ſpiritu, ſed etiam corpore: ſicut ante ſuum ad cælos aſcenſum edixit nobiſcum ſemper fore vſque ad conſumationem ſeculi. Quòd ſi Deus nobis filiũ ſuum dedit, quo modo (vt cùm S. Paulo dicam) non cum eodem omnia donabit? Profectò Chriſti incarnatio, atque pręſentia maximum eſt diuinæ prouidentiæ, & amoris erga nos argumentum. Non igitur ita diligenter paſtor gregi, & pater filijs, vt Deus humano generi proſpicit. quique vt rerum bonarum, malarumque naturas planiùs cognoſcit, ita rebus humanis meliùs conſulit, quàm ipſimet homines; quorum mentes ſæpe varijs erroribus implicantur, & animi à virtute, & honeſtate frequẽter voluptatibus abducuntur. Et vt clariùs intelligas quantæ curæ Deo ſint res humanæ, vnum Chriſti teſtimonium nota, qui inquit, Si nulla paſſerum in obliuione Dei eſt, multò minùs homines erunt, qui paſſeribus meliores ſunt, immo etiam omnes capillos capitum noſtrorum coram Deo numeratos eſſe cõfirmat. Quòd ſi te iſta minùs fortè mouent ad credendum res humanas a Deo gubernari, moueant pœnæ, quas interdum ſcelerati homines contra omnium opinionem dant: in quibus apparet diuinum iudicium factum incredibili prouidẽtia. & ſi quoſdam impunitos vides è vita diſcedere, credas eos alio loco pœnas, & quidem grauiores daturos. At ſi neque argumentorum fides, neque magnorum virorũ

Rom. 8. Matth. 10. Ibid.

autho-

authoritas, neque religionis veræ pietas, neque ſcelera-torũ pœnæ quicquam apud te valent, valeãt bona, quæ habes; quæ negare nullo modo potes à Deo te cuncta accepiſſe, bonorum omnium fonte, & origine. Nam quid habes, te S. Paulus interrogabit, quòd à Deo non 1. Cor. 4. accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis? Infelix, qui Dei bonitatem, & beneficentiam non ſentit. O incredibilem humanarum mentium cæcitatem, quæ inflatæ turbulentis erroribus diuini numinis vniuerſa colluſtrantis radios non aſpiciunt. O nimis ingratas erga regem, & parentem ſuum hominum voluntates, qui nullo honore, nulloque animo memore gratiam illi perſoluunt, a quo vitam, & omnia vitæ cõmoda acceperunt. Fruuntur datis a Deo bonis, & benefici Dei memoriam abijciunt: creatis rebus vtuntur, & procreatori maledicunt. Nos eum, qui nos genuit, qui nos paſcit, qui nos veſtit, libẽter agnoſcamus, colamus, diligamus.

De Fato. Cap. XIII.

SED noſtri curam a Deo præter alios ij quoque eximunt, qui fato hæc fieri volunt. Fatum vocant vim quandam ſiderum certis locis conſtitutorum, nec Dei ſubiectam poteſtati, & hominum voluntatibus dominantem. quam ſiderum collocationem, cùm quis naſcitur, obſeruant. Quare fatalia ſunt, quæ præter diuinam, & humanam voluntatem neceſſariè quodam ex ordine cauſarum eueniunt, Quem ordinem cauſarum ex certa ſiderum inter ſe compoſitione pendentem ſtulti homines cenſent nullo Dei conſilio regi, nullaque eius facultate immutari poſſe, perinde vt ille Poëta inquit,

Quod fore paratum eſt, id ſummum exuperat Iouem.

Atq; autumãt quicquid inter nos accidit, neceſſariò fluere ex certa ſiderũ collocatione. Qui porrò tantã vim

ſideribus attribuẽtes, nõ ſolùm diuini numinis amplitudinẽ, & dignitatem imminuunt; quoniam ipſum poteſtate inferius aſtris faciunt: ſed etiam noſtrarum actionum iure nos priuant; quos fatali cuidam neceſſitati ſubigunt. At quæro an putent ſidera eſſe animata, nec ne? Si animata falsò cum Platonicis ſentiũt, quo modo ſint beata non video, cùm perpetuo motu abſq; vlla requie conuertantur. Quies enim motu optabilior eſt. Præterea quoniam decet illa nobiliſsimum animantium genus ſortita eſſe, non modò ſenſu, verùm etiam ratione prædita eſſe dicent. ſiquidem rationis capacia ſunt expertibus digniora. quo igitur pacto in illo ſanctiſsimo, & auguſtiſſimo Senatu tot ſcelera decernuntur, & hominibus quotidie imperantur? nihil enim ſponte ab hominibus, ſed vi quadam fati eorum ſententia fit. Et decet quidem omne flagitium, atque omne ſceleſtum conſilium a cæleſtibus, beatiſq; animantibus abeſſe. Sin cum Peripateticis dicent aſtra eſſe inanimata, ſicuti re vera ſunt, qua ratione præſtant hominibus? atque vnde vim eam habent, quæ ne a Deo quidem vinci queat? Ac quando vita, & ſenſu carent, motu etiam ex ſe ipſis carent. Mouentur ergo ab alijs: nimirum a diuinis mentibus. Atqui cæleſtes ipſæ mentes vim omnem ſuam Deo acceptam referunt, a quo ſunt, quemque vnicè diligunt. Ergo vis ſiderum maior non eſt Dei maximi poteſtate, cùm ſit intelligentiarum virtute inferior. Sed neque ſidera, cùm tot, tantiſq; motibus inter ſe diſſimilibus, atque contrarijs conuerſentur, vllum inter ſe ratum ordinem ſeruarent, ni alicuius præpotentioris vi numinis regerentur. Nec Deus foret princeps omnium cauſa, nec diuino conſilio, ſed cælorũ conuerſionibus, & aſtrorum radijs vniuerſitas rerum gubernaretur, ſi maior eſſet virtute diuina cælorum, & ſiderum poteſtas. Iſthanc de fato a pijs, doctiſque viris reprobatam ſententiam ij maximè ſequi videntur, qui Deum in cælo tantùm eſſe

aſſe-

aſſerunt, ac res mortalium a ſtellis, quæ cælorum partes clariſſimæ ſunt, regi, & gubernari affirmant. At ſatis a nobis ſupra probatum eſt Deum eſſe opificem, & rectorē vniuerſi, meare per omnia, ac ſumma & ima, cæleſtia & terreſtria, mortalia & immortalia moderari. Sed neque a me poteſt intelligi quo pacto ſidera hominum voluntatibus dominentur. Nam vt demus corpora inferiora regi a corporibus ſuperioribus, certè voluntas, cū ſit propria quædam animi facultas ab omni corporea concretione, & iunctione ſoluta, nullo modo a cæleſti corpore affici poteſt. Non enim corpus poteſt niſi corpus afficere; quandoquidem faciens (vt philoſophi docent) quandam habet cum patiente cognationem. quanquàm non inficior videri animum ijs cæli motibus, quibus corpus afficitur, cieri, ea nimirum ratione, qua corporis affectionibus, quocum eſt conſociatus, moueri ſolet. non tamen ire omnino cogitur, quò affectio corporis inſtigat; cùm ipſe animus dominatum corporis teneat. Proinde illud doctè pronunciatum eſt,

Sapiens dominabitur aſtris.

quoniam affectiones omnes animi ratione moderabitur. Et ſi non cogit Deus hominis voluntatem, quam liberam, & ab omni naturali neceſſitate ſolutam eſſe voluit, quo modo cogent aſtra, quæ omni ſenſu, & ratione carentia, non ſolùm à Dei, ſed etiam ab hominis dignitate, & conditione multum abſunt? At multa prædicunt Aſtrologi: at ſæpiſſimè a vero aberrant; & fallunt, atque falluntur. Et ſi quandoque vera aliqua prædicunt, vel (vt S. Auguſtinus ſentit) occulto id fit malorum ſpirituum inſtinctu; vel animi propenſiones intuentes ex cor- De Ciuit. Dei lib. 6. cap. 7.
porum compoſitione, ad quam aſtra cum elemētis concurrunt, de cuiuſque vita acutè conijciunt. Quid verò dicent de hominibus eadem hora natis? quid de gemellis eodem momento temporis ex eodem vtero in eandem

dem lucem ſimul editis; quorum, ſicuti Iacob & Eſau, diſſimiles mores, varia ſtudia, & vitæ diſpar eſt exitus? Verùm contra Aſtrologorum inanem doctrinam, qui ex ſiderum obſeruatione quæ cuiuſque futura ſit vita prædicere ſe noſſe profitentur, ſatis iam a multis excellentiſsimis doctrina viris diſputatum eſt. Atque vt inſcientia eſt ſecundas cauſas primis anteferre; ſic etiam impietas eſt vim tantam aſtris tribuere. Si enim aſtra nullis vocibus flecti queunt, neque integrum eſt Deo noſtris voluntatibus fauere, fruſtra votis, & precibus vtimur: quas nec aſtra ſentire, nec Deus excipere poteſt; nempe quem dementes homines fatali neceſsitati ſubijciunt. Quòd ſi diuino conſilio, & ratione cuncta reguntur, rectiùs fatum vocabimus vel connexionem cauſarum ex Dei voluntate, quæ omnium cauſarum princeps eſt, pendentem; vel ipſam Dei æternam, & immutabilem voluntatem, certo, & conſtante rerum ordine vniuerſa inſtituentem, atque regentem. qui quidem omnia ſcit, antequàm fiant; & nihil inordinatum relinquit, ſed cuncta ſapienter, ſuauiterque diſponit. Quem poëtæ ſummũ Iouem appellant: atque ab eo ſapientes viri docent connexionem pendere fatorum. Itaque nonnulli fatum à fando dici volunt, quòd ſit Dei iuſſum, & ſcitũ, lex inquã ipſa diuina. & Deũ loqui in ſacris libris ſcriptũ legimus, vt ibi, Semel loquutus eſt Deus, hoc eſt, (vt S. Auguſtinus interpretatur) incommutabiliter loquutus eſt: quemadmodum nouit incõmutabiliter omnia, quæ futura ſunt, & quæ ipſe facturus eſt. Quare fatum finiunt ordinem, ſeriemque cauſarum annexam æternæ, & immutabili Dei voluntati: ipſam verò cæleſtium orbium diſpoſitionem, quam alij fatum vocant, non quidem fatum, ſed fati quoddam quaſi inſtrumentum eſſe aiunt, quo ea, quæ ſub cælo ſunt, elementa, & quæ ex elementis orta varijs modis mutantur, tanquàm ſubiectam materiam tractat. Sic Boëtius Fatum eſſe finit immobilem

Pſal. 61.

De Ciuit. Dei lib. 5. cap. 9.

rerum

rerum mobilium diſpoſitionem, ſecundum quam diuina prouidentia ſuis quæque nectit ordinibus. Nec verò mobilium rerum mutatio vllam diuinæ voluntatis incõſtantiam, ſed cauſarum, a quibus proficiſcuntur, mutabilitatem arguit: ipſa Dei voluntas ſemper eſt (vt antè diximus) eadem, qui cauſarum neceſſariarũ certos effectus, non neceſſariarũ verò incertos euentus eſſe voluit; ſed quos omnes ipſe qui, qualesve futuri ſint, ſemper vt præſentes videt. Itaque Simplicius cathenam illam auream, qua Homerus mundum ab Ioue colligatum fingit, diuinam voluntatem eſſe inquit, cuius vinculis vniuerſa continentur. Ergo fatum nobis erit ordo rerum a diuina mente conſtitutus, qui a nullo mutari poteſt. Quam ſententiam tenentes, fati nomine rectè quidem vti poſſemus: ſed quoniam vulgus cùm fatum dicit, neceſſitatem quandam rerum intelligit humana, & diuina voluntate ſuperiorẽ, ideo nos Theologi Chriſtiani fati nomen vſurpare noluerunt.

De Fortuna, & Caſu. Cap. XIIII.

NEC minùs amentes, & inepti iudicandi ſunt, qui putarunt res humanas a diuina, & communi vi quadam vaga, & volubili nullo ordine, nullaque ratione, ſed temerè, & inconſultò adminiſtrari. Quam diuinam vim vagam, atque volubilem ideo appellauere fortunam, quia repentina quadam voluntate, & fortuitò, nullam habens neque perſonarum, neque locorum, neque temporum rationem bonas, malasque res quibuſuis hominibus inferat. Vnde illi cornu copiæ, & gubernaculum affingũt, quòd opes diſtribuat, & humana gubernet. Hanc Deam poëtæ omnipotentem appellarũt; oratores in omni re dominari dixerunt. Hanc eandem Deam nonnulli Iunonem eſſe docuerunt, atque eam, quam Aſtrologi partem fortunæ, Ennius heram nuncu-

pat in ea oratione, in qua Pyrrhus Romanorum legatis inquit, Vos ne velit, an me regnare hera. Finxeruntque Poëtæ hanc Deam imprudentem, quia inconſideratè ſine vllo iudicio, & modo ſua dona etiam non merentibus, & improbis largiatur; & propter imprudentiam eſſe cæcam, volubilem, & inſanam; & propter inſtabilitatem ſaxo inſtare globoſo; & propter felices, infelicesque euentus ſemicandidam, & ſeminigram effinxerunt. quanquàm philoſophi fortunæ ſexum immutant, & Deum, non Deam faciunt: quemque interdum naturã, interdum fortunam nominant, cùm efficit inopinata nobis propter obſcuritatem, ignorantiamq; cauſarum. Etenim intelligere oportet effectum indicare cauſam, a qua eſt; & cauſarum alias vniuerſales eſſe, alias ſingulares: atque ab alijs ſemper eoſdem, ab alijs non ſemper eoſdem effectus prouenire. Effectus autem fortuitos, qui quidem rarò contingunt, nõ ab vniuerſalibus, ſed a ſingularibus cauſis præter earum propoſitum euenire: vt ſi quid cuipiam homini præter ſpem accidat, id a fortuna accidere dicitur. non tamen id præter diuini numinis conſilium accidit, quo authore vniuerſa geruntur. Quare fortuna philoſophorum ſententia non eſt vniuerſalis, ſed ſingularis cauſa, nec cuiuſque rei cauſa, ſed eius, quæ præter inſtitutum euenit. Differtque a caſu, quòd caſus non ſolùm in hominibus, ſed etiam in brutis animantibus eſt: at fortuna tantùm in hominibus, in quos cadit imprudentia. Nullus autem caſus, nullusque euentus Deo fortuitus eſt, qui omnium cauſarum effectus præuidet; ac vult quamque cauſam ſuis legibus vti: nobis autem fortuitus eſt, quia nobis latens, & obſcurus eſt. At vulgus fortunam inquirit in hominis externis bonis, ac malis: ac bonorum adeptionem fortunam proſperam, malarũ verò fortunam aduerſam nominat. quæ tamen bona, vel mala neque inſcio, neque inuito Deo cuiquam contingunt: licet cur iſtis bona, illis mala contingant

tingant, ignoremus. Quare fortunam alibi definiuimus cæleſtem quandam auram in his rebus, quæ extra nos poſitæ ſunt, ſecundam, vel aduerſam, fluentem a diuina voluntate nobis obſcura: cuius nulla ratio a nobis reddi poteſt. Itaque nihil eſt neque a fato, neq; a fortuna, quod præter diuinam mentem, & voluntatem eueniat. Iſti verò amentes cur Deam faciunt inſanam, ſi nullum numen diuinum eſt præceps, inopsque conſilij? Et ſi Dea eſt, bona eſt. quòd ſi bona eſt, cur ſceleſtiſſimis hominibus ſe ſe ingerit? aut etiam cur colitur, ſi cæca eſt. quandoquidem cultores ſui ſæpe, ac facilè deſerit, & in ſui contemptores incurrit? Quid? quòd magni quidam viri pugnare ſe cum fortuna, & illam a ſe vinci gloriantur? quaſi mens diuina poſſit ab humana ſuperari?

IO. ANTONII VIPERANI
DE DIVINA PROVIDENTIA
LIBER TERTIVS.

De bonarum, malarumque rerum diuiſione.
Cap. I.

AT ſatis probatum iam opinor eſt, Deum hominis rebus præcipuè conſulere, cuius maximè cauſa mundum effecit. Sed contra Stoicos diſputant Academici, Si mundus hominum cauſa factus eſt, cur tot res peſtiferæ, & venenatæ, atque hominum naturæ contrariæ, & noxiæ in mundo ſunt? Adhoc Epicurus ex malis, quæ hic ſunt, ita argumentatur, Deus aut

non vult, aut non poteſt mala tollere. Si nón vult, maleuolus; ſi non poteſt, imbecillis; ſi neque vult, neque poteſt, maleuolus, ſimul & imbecillis eſt. Quòd ſi vult, & poteſt, vnde tot nobis mala, ſi Deo curæ ſunt res humanæ? Hoc illis quærentibus vt ſatisfaciam, primùm quid bonum, malumque ſit; deinde quot bonorum, malorũq; genera; poſtremò quæ mala ſint a Deo, & cur ſint breuiter oſtendam. Bonum eſt, quod naturæ aptum, & conueniens eſt. quod autem huiuſmodi eſt, a natura ipſa appetitur. malum verò eſt ipſius boni priuatio: & quò maior eſt diminutio boni, eò maius eſt malum: quod, quia contra naturam eſt, reſpuitur. Cæterùm bona, quæ ad hominem pertinent, vel animi, vel corporis, vel externa ſunt, vt poteſtas, & opes; quæ hominis naturã minimè attingunt; vocanturq; vulgò bona fortunæ, quòd in manu fortunæ poſita credantur. Bona corporis ſunt ea, quæ corporis integritatem, & ſalutem continent, vt robur, & valetudo. Animi bona ſunt, quæ ad animi perfectionem, & decus faciunt. quorum quædam a natura inſeruntur, vt ſolertia, & memoria: quædam noſtro ſtudio comparantur; ob idque voluntaria dicuntur, vt virtutes: quæ ſunt animi rectæ, & laudabiles affectiones. Non aliter mala vel externa, vt ſeruitus, & egeſtas; vel corporis, vt infirmitas, atq; deformitas; vel animi ſunt, aut naturalia, vt ingenij tarditas, & hebetudo; aut voluntaria, vt vitia, quæ virtutibus opponuntur. Ac quantum animus corpori, corpus rebus externis, tantum animi bona bonis corporis, ac corporis bona externis anteponenda ſunt: nec vlla ſunt habẽda verè bona, niſi quæ propter ſe ipſa expetuntur, vt virtutes; neq; vlla in malis ducenda, niſi quæ propter ſe ipſa fugiuntur, vt vitia: reliquorum tantùm vſus attenditur. Iam nulli dubium eſſe arbitror à Deo bonum omne manare; qui fons eſt omnium, authorque bonorum. Ipſius eſt aurum, & argentum, ipſius pecora, & agri, ipſius regna, & imperia.

Ipſe

Ipſe corpus fingit,ipſe animam creat,ipſe vitam,& ſalutem vtrique tribuit. Quin etiam animi voluntaria bona ſine Deo nulla comparare poſſumus: qui nobis non ſolùm rationem, ſed etiam rectam rationem dat:quæ cuiuſque virtutis vim,naturamque deſcribit. At malorum quædam ipſe penitus odit, ſcilicet ea, quæ ſunt contra rationem,& dignitatem ſuam, vt vitia, noſtri, inquam, animi prauitates.ſicut à propheta illi dicitur,Odiſti omnes,qui operantur iniquitatem.quædam affert ipſarum rerum, quæ gignuntur,quæque mutantur, conditio, vt alteratio, diminutio, dolor, ægritudo, diſſolutio. Nulla enim res eſt,quæ omnem bonitatem cõtineat,niſi Deus, qui ſolus a ſe bonus eſt.Quocirca ſolus Deus bonus eſſe dicitur;reliqua,ſi cum Deo conferantur,mala:quoniam quicquid boni in aliis cernitur,id illis a Deo communicatur; ſi quid mali verò eſt, ab ipſis creatis rebus eſt. ac quò res quæque magis a Dei natura abeſt, eò imperfectior eſt, atque deterior: quia minùs bonitatem ipſam participat. Vnde quò magis compoſita res eſt, eò magis diſtat a diuini numinis præſtantia, ſimplicis, ac nihil a ſe ipſo diſſimilis.Atque equidem in variarum, & diuerſarum rerum æternarum, & caducarum procreatione mirandum diuinæ mentis munus apparet:in qua multiformem eius ſapientiam infinitis, & miris modis elucentem cernimus: & dum rerum diſſolubilium naturas animo capimus,indiſſolubilium quoq; conditiones aduertimus, quæ in iſtis vitia ſunt, ab illis cogitatione remouentes. Itaque rerum vitia nos boni naturã edocent. Pſal. 5.

Quæ mala peccatum hominis ſequuta ſint. Cap. II.

AT verò Deus hominem rectum creauerat,& multis donis,atque virtutibus ornauerat, & ſui iuris fecerat, & in paradiſo locauerat, ea lege, vt dum obediens

diens diuinis præceptis foret, ſine vllo dolore, & egeſtate felicem, & beatam vitam ageret. Sed quoniam Deo non obediuit, dona, quæ ſupra naturæ ſuæ conditionem acceperat, amiſit, conſtantem cum ſumma iucunditate vitæ tranquillitatem, & cum maximarum rerum ſcientia immortalitatem. Itaque parentis noſtri peccatum deinceps in poſteris labor, dolor, atque interitus, & contra rationem præſens appetitus pugna cum multarum, ac maximarũ rerum ignoratione ſubſequuta ſunt; cùm ante illius peccatum, quod originale vocant, appetitus rationi obediens eſſet, atque animantes omnes hominis imperio parerent, neque vllius rei ſentiretur inopia, & mors, ac mortis comites labor, & dolor a noſtro genere ſingulari quodam, & diuino beneficio procul abeſſent. Paupertatem quoque, & ſeruitutem cum cognatis illis malis attulit hominum vitioſitas à primi parentis orta peccato. Nam auaritia, quæ erant lege naturæ communia, fecit propria: & dominandi libido vi, & armis alios alijs ſubiecit. Et quidem pro diuina ſua iuſtitia Deum ipſum decuit beneficentiam ſuam ab ingrato homine ſubtrahere, & peruerſitatem eius debitis pœnis afficere. quanquàm ita res humanas temperauit, vt omnes omnium adiumentis egerent, domini ſeruorum laboribus, ſerui dominorũ potentia, diuites pauperũ operis, pauperes diuitũ facultatibus: ſicque mutuis officijs, ac beneficijs humana ſocietas contineretur. Proin Theologi malum in pœnæ, & culpæ diuidunt. Malum culpæ dicunt eſſe crimen, atque delictum, quod committimus; quoniam nobis in culpa ponitur: malum pœnæ verò, quod culpæ pro ſupplicio rependitur. Illud de noſtra audacia, & prauitate prouenit; hoc de recto iudicio Dei. illud malum Deus minimè facit, a quo omne vitium, omnisq; prauitas abeſt. hoc Deus facit, vt culpam noſtram pro munere iuſtitiæ ſuæ mulctet. De quo in ſacris libris
Amos.3. legitur, Non eſt malum in ciuitate, quod non faciat

Deus.

Deus. Et apud Eſaiam Deus Ego ſum, inquit, creãs malum, & faciens bonum. Quare animi vitia ſunt mala culpæ; reliqua mala ſunt pœnæ, quæ pro peccatis infliguntur. Tum etiam ijdem Theologi diuinam voluntatẽ duplicem faciunt, alteram, quam abſolutã nominant, qua Deus aliquid ſimpliciter vult; alteram, quam permittentẽ vocant, qua non repugnat quicpiam a nobis fieri; qua voluntate dicitur Deus flagitia velle, quatenus illa fieri permittit. neque enim vult poteſtatem actionum, quam homini liberam dedit, auferre. Quare nullam delicti culpam ſimpliciter vult, quæ contra ſuam dignitatem eſt: vult autem pœnam; quoniam diuinæ iuſtitiæ dignitas poſtulat culpam puniri. Quid igitur tibi mali eſt, quod à te ipſo non ſit? Porrò animi vitia, quæ præcipua mala ſunt, noſtræ ſunt prauitates: reliqua verò mala nobis peccatum noſtri parentis intulit. Sed tamen cùm hominum parens Adam peccando ſe, & genus ſuum perdidiſſet, hoc vtique ſingulare diuinæ pietatis opus fuit, Dei filium de cælo in terras venire, & humanam carnem aſſumere, vt ſuo ſanguine peccata noſtra deleret, atque è diaboli poteſtate nos eriperet, & Deo patri reconciliaret. At inquies, ſi deleuit ſuo ſanguine peccatum, cur etiam peccati fomitem, & illecebram, ac mala, quæ peccatum comitantur, non ſuſtulit? vt videlicet in pugna contra ſenſum & appetitum, atque in laborum, & dolorum, cæterorumque malorum tolerantia virtutem exercens maiore honore augereris, atque ampliora præmia conſequeteris. Et ſi baptiſmus, in quo elutis peccatorum omnium ſordibus in cæleſtem vitam homo renaſcitur, omnem laborem, & dolorẽ nobis auferret, nemo vſquàm eſſet, qui non ad vndam baptiſmi perlubenter veniret, non quidem pietatis, & religionis veræ ſtudio, ſed præſentis vitæ amore, quam ſine vllis malis, incommodisve traduceret. Sed neque vlla Chriſtianæ fidei virtus eſſet, ſi ſenſibus approbaretur.

Cap. 45.

Eccl. 33.

Cur

Cur mali homines in mundo ſint. *Cap. III.*

AT cur homines malos, inquies, in vita Deus eſſe patitur ſibi, & alijs odioſos? quia in magna domo (vt S. Paulus ait) decet quædam vaſa eſſe ad honorem, quædã ad contumeliã. Eſt quoddã dicendi genus, quod græci ἀντίθετον, latini contrapoſitum, & contrarium appellant, cùm verba verbis, vt, Vicit pudorem libido, timorem audacia; vel ſententiæ ſententijs opponũtur, vt, Dominetur in concione, iaceat in iudicijs. quæ figura tum ornatiorem, tum dilucidiorem reddit orationem. Similiter in hac vniuerſitate quædã res inter ſe contrariæ ſunt, vt, dulces & amaræ, candidæ & atræ, calidæ & frigidæ, lenes & aſperæ, leues & graues, raræ & denſæ, molles & duræ, ſalutares & peſtiferæ: quarum differentiæ mundum elegantiùs ornant, & proprias vires, atque naturas iunctæ planiùs indicant. Nã ex dulci amarũ guſtus, ex candido atrum aſpectus, ex calido frigidũ tactus meliùs diiudicat. Quamobrẽ Deus & ad exornandum opus ſuũ, & ad oſtendendas rerũ naturas cõtraria, diſſimiliaq; creauit. Itemq; malos cum bonis eſſe vult, & ad regni ſui maiorẽ pulchritudinem, & ad hominũ perfectiorem eruditionem. Atque hoc verbis illis Eccleſiaſticus dicere videtur, Contra malum bonum eſt, & contra mortem vita, ſic contra pium peccator: & ſic intuere in omnia opera altiſſimi, bina & bina, vnum contra vnum. Ac porrò vt vmbra, quam ater color facit, loco poſita picturam meliùs exprimit, ſic improborum mali mores, proborum vitam inſigniorem, & eminentiorem efficiũt. Neque ſi Deus bonas rerum naturas creat, etiam malas voluntates gignit. Malæ voluntates enim a nihilo ſunt, & ab eorum peruerſitate, & inanitate, quibus eſt libera poteſtas arbitrij. Et ſas quidem fuiſſet Deo neque angelos,

2. Tim. 2. · Eccl. 33.

angelos, neque homines, quibus ſolis ex omnibus, quæ creauit, liberam voluntatem dedit, aut non creare, aut, ne peccarēt, efficere: ſed diuini operis ſui ratio, vt crearentur, & ius integrum actionum ſuarum haberent, exegit: cùm præſertim mundi gubernatio propter malas impiorū voluntates nulla ex parte peruertenda foret; & ipſe præuideret in quos bonos vſus opera malorum eſſet accommodaturus. Niſi enim præuidiſſet in quos bonos vſus vitam malorum accommodaret, nunquam (vt S. Auguſtinus ſentit) eos creaſſet, quos malos eſſe præſciuit: ac ſatiùs fore iudicauit de malis benè facere, quàm nulla mala eſſe permittere. Elegit Apoſtolos duodecim, & vnus ex illis nequiſſimus extitit: verùm ipſe perditiſſimi Apoſtoli opera diſpoſititionem ſuæ mortis impleuit; quæ vitam omnibus attulit. Diaboli perniçioſiſsima conſilia, quibus ſanctis viris obeſſe die, noctuque ſtudet, in ſanctorum virorum vtilitatem, & gloriam conuertit. quandoquidem eius tentationibus Sancti magis, ac magis ad pietatem, modeſtiam, & patientiam erudiuntur. Impiorum quoque hominum audacia virtutem piorum exercet; quos inerte otio Deus corrumpi non ſinit, ſed maiore gloria, & lætitia cumulare deſiderat. Atq; vtrorumque piorum, inquam, & impiorum exempla oſtendunt quòd homines ſua culpa veram ſalutē amittunt; Dei verò gratia ſalui fiunt. & dum quid diuina gratia valeat, & quid dæmonum, hominumq; impietas, & ſuperbia mereatur fit planum, Deus in ſanctis ſuis mirabilis apparet; Diabolus verò cum ſuis aſſeclis teter, miſer, & deteſtabilis cognoſcitur. Ex quibus rerum anthitetis magna totius regni cælorum pulchritudo conſurgit. Præterea Deus in hac vita ſceleſtos homines ideo ſuſtinet, vt non ſolum boni per ipſos in virtutum campo armis fortitudinis exerceantur, ſed vt ipſi quoq; aliquando reſipiſcant, & ad bonam (vt dicitur) frugem ſe ſe recipiant. Quòd ſi Deus homines quoties peccant, puni-

Lib. 11. De Ciuit. Dei cap. 24.

M ret,

ret, aut nullus, aut quàm pauciſſimi in hac vita reperirentur; quando iuſtus (vt ſcribitur) ſepties cadat in die. Prou.24.
Sic poëta ille. Ouid.

Si, quoties peccant homines, ſua fulmina mittat
Juppiter, exiguo tempore nullus erit.

Sed Deus quia (nam perfectæ virtutis eſt) maximè patiens, ac magni animi eſt, non ſtatim ad vlciſcendas ſuas, ſuorumque iniurias quauis de cauſa mouetur, ſed peccatoris pœnitetiam expectat. An ignoras, inquit S. Paulus, ſcribens ad Romanos, quia bonitas Dei ad pœnitentiam te adducit? ſecundum durititiem autem tuā theſaurizas tibi iram in die iræ. Atque vt flagellum Dei (vt S. Auguſtinus ſcribit) ad patientiam erudit bonos, ſic patientia Dei ad pœnitentiam inuitat malos. Ac ſæpè euenit, vt ex malis boni, ex iniuſtis iuſti, ex incontinētibus continentes euadant; & qui nobis impij, perditiq; videntur, Dei amici fiant, & cum ſanctis æternam obeāt regni cæleſtis hæreditatem. Quare tandem ſi a me quæras cur Deus malos homines in hac vita ſuſtineat, cum S. Auguſtino breuiter reſpōdebo, Omnis malus aut ideo viuit, vt corrigatur; aut ideo viuit, vt per illum bonus exerceatur. Hæc quippè Dei natura eſt ex malo ſemper boni aliquid elicere.

De Ciuit. Dei lib. 1.

Reſpondetur Academicis, & Epicureis. *Cap. IIII.*

IAM Academicis, & Epicureis reſpondebimus: patetque ex his, quæ dicta ſunt, reſponſio. Nam ſi vellent ſacræ doctrinæ credere, intelligerent ob peccatum primi hominū parentis hæc mala humano generi eueniſſe, & quæ nobis parebant animantes, & deſeruiebant res omnes, ab hominis imperio deſciuiſſe, ac ſuam nobis operam, fructumq; negaſſe. Non enim æquū erat, vt

res cæteræ hominem ſequerentur, qui dominum omnium, & parentem deſeruiſſet. Sed quoniam hanc doctrinam non accipiunt, nec diuinis ſermonibus fidem habent, audiant Stoicorum reſponſionem, qui nullam rem eſſe aiunt tã peſtiferam, & venenatã, è qua non aliquem fructum perciperemus, ſi naturam eius, & propriam poteſtatem cognoſceremus: ſicut multarum rerum vtilitates experientia inuenimus: quæ non modò inutiles, ſed etiam nocentes habebantur. Omitto quod quæ quibuſdam obſunt, proſunt quibuſdam; vt ſerpentes ſunt eſca ciconiarum. Aut audiant Lactantium Firmianum, qui homini datam rationem, & ſapientiã ideo dicit, vt quoniam duplici, diuerſaque natura conſtaret, mortali, & immortali, vtranque cognoſceret, ac mala & bona diſcerneret. quippe ſapientia in diſcernendis bonis, malisque verſatur: quæ ſi nulla eſſent, nullum ſapientiæ munus cerneretur. Ideoque bona cum malis ſimul homini propoſita eſſe, vt ratio habeat, in quibus ſe, & vires ſuas exerceat. Vnde, vt ad Epicuri argumentum reſpondeamus, dicimus Deum potuiſſe, & poſſe res omnes nocentes tollere, aut eorum naturam nobis amicam efficere, non tamen velle, vt boni natura ex mali proprietate meliùs percipiatur: & hominis ratio materiam habeat, circa quam verſetur. Nec vlla res eſt tam immanis, & nocens, quam homo vel cauere, vel vincere ſua ſapientia non poſſit. Adde quod ad mundi pulchritudinem, vt ad orationis ornatum antitheta, ſic bona, & mala pertinent: nihilque in mundo eſt tam deforme, & nocens, quod ad vniuerſi ordinem, & vtilitatem non faciat: quamuis Epicurus multa opera naturæ aut vt deformia, aut vt inutilia reprehendat. nec mirum, cũ ex atomis mundum temerè factum dixerit. Sed iſtorum omnis error ex eo prouenit, quòd putant hominem, ſi eius cauſa factus eſſet mundus, debere in hac vita eſſe beatum. Sed errant, quoniam eſt alius beatitudinis lo-

Lib.7. cap.4.

cus, in quem per bona opera; & malorum tolerantiam tendimus: quemq; animo videre non potuerunt ij, quorum mentes Chriſtianæ fidei lumen non illuſtrauerat.

Cur prauis hominibus res ſecundæ eueniant. *Cap. V.*

SED vrgent præterea Epicurei, & cum illis pleriq;, qui in hac mortali, non in illa cæleſti, & æterna vita felicitatem ponunt, ſibive perfectam virtutem, & ſapientiam arrogant; ac nobis obijciunt, ſi Deus humana curat, & æquus eſt, atq; æqua hominum factis præmia, & ſupplicia tribuit, cur bonis viris aduerſæ res, contra malis ſecundæ cõtingunt? Quin etiam multi religionis
Cap. 12. veræ cultores dolent (vt apud Hieremiam) viam impiorum proſperari, & benè eſſe omnibus, qui præua-
Cap. 3. ricantur: atque illa verba, quæ propheta Malachias refert, indignanter, & temerè effutiunt. Vanus eſt qui ſeruit Deo. & quod emolumentum, quia cuſtodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus triſtes coram Domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes; ſiquidem ædificati ſunt facientes impietatem, & tentauerunt Deum, & ſalui facti ſunt. Sed quænam ſunt iſthæc bona, quibus improbi abundant? nonne fluxa, & caduca? & quæ hominis animum neq; rectè componere, neque explere vnquàm queunt? & corrumpi, & amitti poſſunt? neque poſſeſſores ſuos bonos faciunt, & a flagitioſis hominibus etiam poſſidentur? Vnde ne a philoſophis quidem in bonis habita ſunt. Verùm Deus vt ad ſe, in cuius ditione cuncta ſunt poſita, etiam res iſtas terrenas pertinere oſtendat, eas quibuſdam quandoque largitur, quibuſdam denegat, tam pijs, quàm impijs. Ex quo vult etiam intelligamus non propter iſta terrena bona, quæ etiam ſceleſtis hominibus dantur, ſed propter illa cæleſtia, quæ tantùm ſanctis viris donantur,

numen

numen diuinum eſſe colendum. Quòd ſi propter iſta caduca bona Deus coleretur, non pios, & modeſtos, ſed auaros, & intemperantes nos religio efficeret. At iſti homines felicitatem in his bonis ponunt, quæ ad animum nullo modo pertinent. Itaque non animi, ſed bona corporis appetunt, & eam religionem contemnunt, a qua iſta bona non ſperantur. Qui verò veram religionem colunt, a bonis, quibus impij fruuntur, abhorrent. Nō bona huius ſeculi, quæ fluxa, & caduca ſunt, ſunt ea bona, quibus Deus immortalis ſanctos viros, & ſibi charos adornat; ſed bona, quæ omnem beatam vitam in æternum tempus continēt, ſunt illa cæleſtia, & immortalia, quæ præparauit Deus diligentibus ſe. huius verò vitæ commoda miſerorum ſolatia ſunt, nō præmia beatorum. Cùm autem huius vitæ commoda, & incommoda ſint pijs, impijsque communia, docemur & illa bona non appetere, quæ habentur etiam ab impijs, & iſta mala æquo animo ferre, quibus afficiuntur etiam pij. Etenim vſum tantum iſtarum bonarum, malarumque rerum decet attendere; quæ neque bonæ, neque malæ vi ſua ſunt. Et probi viri ſecundis rebus moderatè vtuntur, aduerſas patienter ferunt; & quoniam ad Dei laudem, & honorem omnia, quæ ſibi accidūt, referunt, ideo meliora bona recipiunt. improbi verò in neutris modum vllum tenentes extolluntur in ſecundis, deprimuntur in aduerſis; & quoniam non Dei voluntatem, ſed ſuam voluptatem ſequuntur, idcirco tandem omnibus miſerijs, & calamitatibus implicantur. An ne adhuc graue tibi videtur, quòd res ſecundæ malis hominibus eueniant? Vereor ne te magis alienorum bonorum mœror, quàm flagitiorum odium commoueat: & dum aliorum commodis inuides, & bona quæ accepiſti a Deo non conſideras, caue ne diuinorum beneficiorum immemor, & ingratus efficiaris. An nō licet Deo bona ſua cui voluerit dare? tibi quam facit iniuriam? quid tibi eripit? quod

ius detrahit? Sed & neſcis an ij, quos tu malos eſſe reris, meliores te ſint. cuius rei iudicium penès Deum eſto, cui omnia clara, & præſentia ſunt. Et pij, ac religioſi viri eſt de alijs meliùs, quàm de ſe ipſo ſentire. At ſint mali: quis ſcit an aliquando boni fiant, & malos mores in bonos diuina gratia iuuante conuertant? Præterea bonum aliquod opus fortaſſè vel ipſi, vel eorum parentes aliquando fecerunt: cui quia merces æternæ gloriæ dari non debet, datur huius vitæ commodum aliquod fragile, & caducum. tu quaſi nulla alia ſint bona præter iſta fluxa, & incerta, doles malorum hominum res proſperè procedere. Nec tibi videatur iniquum, quòd bonorum parentum ratione malis filijs in hac vita benè interdum ſit: quia filius pars, & ſpes parentis eſt. Ac quando iſtorum terrenorum bonorum inter mortales conſtituti etiam ſunt a Deo diſpenſatores, cur non potiùs diſpenſatores, quàm ipſum dominum accuſas? Vides lenones, adulatores, paraſitos charos, atque iucundos regibus, & ducibus eſſe, diuitijs augeri, honoribus affici, dignitatibus ornari, imperijs præfici: benè moratos homines verò, integros, & frugi, paruipendi, atque contemni. Vides inſuper multos rapinis, & vſuris ditari, malis artibus dignitates adipiſci; nec vocari ad honores a Deo, ſed ſeſe fraudulenter inſinuare, nec in ouile per oſtium, ſed vt fures, & latrones per vetita loca ingredi. Vides quoque dignitates, & magiſtratus, &, quod dolendum magis eſt, res ipſas ſacras vendi. Cur non potiùs igitur iſtorum improbitatem, & peruerſitatem, quam Dei prouidentiam incuſas? At inquies cur Deus ſinit eſſe malos diſpenſatores? vt diuinam ſcientiam ex humana ignorantia, & diuinam bonitatem ex humana improbitate cognoſcas. Tandem tamen quandiu ſ viget iſta malorum hominum proſperitas? Vidi, inquit Dauid, impium ſuperexaltatum, & Psal. 36. eleuatum, ſicut cedros Libani; & tranſiui, & ecce non

erat; quæſiui eum, & non inuentus eſt locus eius. Quin etiam ſæpe eadem proſperitas ipſis aut ignominiam, aut cruciatum aliquem, aut necem affert. Quot ſunt ob diuitias non modò ab alienis, verùm etiam a ſuis interfecti? Quot de ſupremo dignitatum gradu in exilium pulſi? quot ex aula regia in teterrimum carcerem coniecti? quot dignitatibus, & facultatibus ſpoliati, damnatique capite ſunt? & infeliciſſimi ex feliciſſimis effecti vitam turpiſſimè, ac miſerrimè finierũt? Sed & ij, quorum ſupplicia differri vides, quò tardiùs, eò etiam grauiùs puniuntur. Semper eſt metuenda lõga proſperitas; & quorum vitæ curſus totus ſecundus fuit, horum extitit miſerrimus exitus. Nullis vtor exemplis, quoniam huius generis exemplis plena ſunt omnia. Et vt ſceleſtibus hominibus ad extremum vſque vitæ curſum è ſententia cuncta ſuccedant, ſi cruciatus, quos poſt mortẽ ferent, cogitemus, nihil ſecũdis illorum rebus omnino inuidebimus; ſicuti Chriſtus nos illis nihil inuidere docet exẽplo diuitis Epulonis: quem narrat, cùm in vita iucundiſſimè vixiſſet, poſt mortem ingentibus flammis cruciari: Lazarum verò pauperrimum in patris Abrahæ ſinu ſempiternis lætitijs perfrui. Quamobrem (vt Dauid admonet) noli æmulari in eo, qui proſperatur, in homine faciente iniuſtitias. At imperfecti, & inſipientes homines dum pacem peccatorum vident, cogitationibus commouentur, ac propè labuntur, & concidunt; atque dicunt, Quomodo ſcit Deus? & ſi eſt ſcientia in excelſo? Sed intrent in ſanctuarium Dei, & in peccatorũ nouiſſimis intelligant, cernent vtique in Ciuitate Dei imagines impiorum ad nihilum redactas: pijs verò ſempiternã felicitatem paratam. Vnde dicent, Adhærere Deo bonum eſt, & ponere in Deo ſpem ſuam.

Luc.16.

Pſal.36.

Pſal.72.

Cur bonis viris res aduerſæ eueniant. *Cap. VI.*

AT contra doles bonis viris res aduerſas accidere. Si de te ipſo loqueris, vide ne te tui amor, qui cæcus eſt, dum tibi ſuauiùs blanditur, in errorem aliquem inducat; tibique perſuadeat eſſe te ob inſignem virtutem, & ſapiētiam dignum, cui nihil aduerſi eueniat, ſed ad voluntatem omnia fluant. quod quidem eſt ſummæ arrogantiæ, ne dicam dementiæ. Sin non tuam, ſed aliorum cauſam agis, primùm non omnes, qui tibi boni videntur, ſunt boni. Plures equidem malunt videri, quàm eſſe boni: totque inter nos ficta, & ſimulata officia quotidie cernimus, vt fidem cuiquam adhibere timeamus. Deus ſolus, qui vnus corda hominum videt, quæ cuiuſque virtus ſit fucata, an ſyncera dignoſcit. Quare ſi non ſunt verè boni, ſed falſi, non eſt dolendum. Deinde quis ſcit an ſua, vel etiam parentum ſuorum culpa in iſta mala egeſtatem, ſeruitutem, morbos deuenerint, prodigalitate, temeritate, intemperantia? Tum vt malis filijs bonorum parentum ratione benè, ſic bonis filijs a malis parentibus, ſicut populo a malo principe malè interdum eſt. nam (vt ſupra diximus) filius pars, & ſpes eſt parentum, ſicut populus principis. Itaque parentum culpas vel corporis ſupplicio, vel fortunarum iactura interdum luunt. Sic de Deo ſcriptum eſt, Reddet peccata patrum in filios. Vnde dici ſolitum eſt Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupeſcunt: quia in corporibus, aut fortunis filiorum quandoque malefacta quædam parentum puniuntur. quanquam nullum patris ſcelus, & turpitudo animum filij commaculat. quia non ſi corpus è corpore propagatur, etiam animus ex animo producitur; qui ex nulla materia oritur, ſed a Deo creatur. Ita filius iniquitatem patris

Exod. 20.

Ezech. 18.

tris non portat. Poſtremò ſi boni ſunt, maximis bonis ornati ſunt, virtutibus inquam, quæ maxima, & (vt meliùs dicam) ſola bona nominari, & haberi debent. quæ nimirum cætera bona tum ſplendore, tum amplitudine vincunt. Et ſi viri ſancti in iſtis malis ſe putant eſſe felices, quòd virtutem meliùs capeſſant, & Deo magis placeant, cur tu illos habebis infelices? Si hinc cum virtutibus mala corporis, & externa, illinc cum vitijs bona corporis, & fortunæ ſtarent, quas tu partes ſequereris? Ergo proborum hominum, quibus maxima bona obtigerunt, etiam ſi in corporis, & fortunæ malis ſint, optabilior conditio eſt, quàm improborum; quia licet bonis corporis, & externis affluant, tamen vitiorum maculis affectum, & notatum animum gerunt. Sed tamen cur bonis, & pijs viris iſta, quæ tu vocas mala, eueniant, diligentiùs inquiramus. Inuenio autem huius rei plures cauſas. Prima, vt in hoc mundo calamitates, & miſerias, non vllam felicitatem eſſe cognoſcamus; quando ſancti, & religioſi viri, qui præ cæteris beati eſſe deberent, multis damnis, malisque premantur. Altera, ne ab iſtis fluxis, & caducis bonis ad voluptates, & vitia abducantur. nam facile eſt homines ad voluptatem, & vitia natura procliues iſtis bonis corrumpi. Quod multorum exempla nos docent, qui terrenis bonis eneruati errauerunt a diſciplina cæleſti, & ſancta legis vincula ruperunt. Ideoque res aduerſæ magis optandæ ſunt, quàm ſecundæ: quoniam in aduerſis elatos ſpiritus cohibemus, & ad Deum confugimus. quare Dauid Bonum mihi, inquit Deo, quia humiliaſti me, vt diſcam iuſtificationes tuas. ſecundæ res verò frequenter vnà cum inſolentia obliuionem diuinorum officiorum adducunt. Hinc, quoniam in ſecunda fortuna extra ſe ipſum animus prodit, in aduerſa verò ſe ſe contrahit, & ſecum eſt, difficiliùs eſt bonam fortunam ferre, quàm aduerſam. Vnde res ſecundæ etiam ſapientum animos fatigarunt;

Pſal. 118.

N & Salo-

& Salomoni plùs proſperitas obfuit, quàm ipſa ſapientia profuit. Quamobrem Deus pijs viris non dat iſta terrena, fluxa, & caduca bona, ne humanarum rerum felicitate corrupti in luxuriam labantur; ſed incommodis, & damnis vitam ipſorum afficit, vt eos incommodis, & contumelijs in virtutis, & pietatis ſtudio retineat. Tertia cauſa eſt, vt eorum peccata caſtigentur, neque peiores, & deteriores fiant. Quare cùm vexamur malis, & premimur, tunc maximas gratias agere debemus optimo patri, quòd nos a peccandi licentia verberibus, & plagis retrahat, neque in grauiora ſcelera procurrere patiatur. Ex quo intelligimus nos amari a Deo, quia cùm peccamus nos corrigit. Ipſe autem inquit, quos amo corrigo, & caſtigo. Quare illorum ſalus deſperata videtur, quos, dum peccant, Deus non corripit: quoniam illorum curam nullam habere videtur. Rectè igitur Seneca, Deus homines pro liberis habet; ſed corruptos, & vitioſos luxurioſè, ac delicatè patitur viuere; quia non putat emendatione ſua dignos; bonos autem, quos diligit, caſtigat ſæpius, & aſſiduis laboribus ad vsũ virtutis exercet: neque eos caducis, & mortalibus bonis corrumpi, ac deprauari ſinit. Quia igitur boni viri quicpiam aliquando commiſere, committuntue, ideò calamitate aliqua, & ærumna caſtigantur. Etenim vel diuitias huius ſeculi cupidiùs, quàm aduenas, & peregrinos decet, appetierunt; vel ſuæ laudi magis, quàm proximorum ſaluti ſeruierunt; vel aliorum peccatis plùs, quàm officium charitatis exigebat, conniuerunt, ideò damnis, ignominia, exilio, vinculis, alijsque pœnis, quæ certis flagitijs debentur, puniuntur: & quæ infirmi, & imperfecti homines ſapientiæ ſtudio non ſunt aſſequuti, ſuis diſcunt experimentis. Sed & praui homines his terrenis malis puniuntur: verùm inter malos, & bonos in aduerſis rebus hoc intereſt, quod iſti emendantur; illi vt ſecundis rebus deprauãtur, ſic minus corrigũtur aduerſis; im-

Apoc. 3.

De Diuina Prouidentia.

mo etiam peiores euadunt; perinde vt eodem modo agitatum & cœnum malè, & vnguentuum benè olet. Praui enim homines, quia vel nullam pœnam mereri putant, aut, ſicut ſerui, volunt delinquere, & puniri nolunt, indignantur, dum quid patiuntur, neque in ſecundis, neque in aduerſis rebus modum vllum tenent. Itaque ſuis peccatorum funibus conſtringuntur; & ipſi parant ſibi mala, quæ patiuntur. Boni autem viri ſua delicta cognoſcunt, & maioribus ſe pœnis dignos eſſe fatentur; atque Deum vbique iuſtum, & miſericordem prædicant, orationem illam vſurpantes, Iuſtus es Domine, & omnia iudicia tua iuſta ſunt, & omnes viæ tuæ miſericordia, & veritas. quodque delictorum ſuorum pœnas dent in hoc ſeculo, gaudẽt; vbi datur facultas miſericordiam a Deo conſequendi; non in futuro; vbi nullus eſt miſericordiæ locus. Quare vitam ſuam corrigunt, & in meliores mores conuertunt. nec Deus ab ipſis miſericordiam ſuam diſpergit; & pro toleratis patienter malis interdum bona reddit in hac luce ampliora, & poſt vitam cæleſte, & æternum præmium retribuit. Poſtrema cauſa, cur Deus pios viros incommodis, & detrimentis in hac vita afficiat, eſt, vt illorum virtutem tentet, quam alij imitentur, ipſe maiore præmio donet. Enimverò quiuis in ſecundis rebus apparere bonus poteſt; verùm in aduerſis non niſi qui re vera bonus eſt. Itaq; Diabolus Deo de Iob dixit, ideò virũ bonũ eſſe, quia nullis infortunijs tẽtaretur. Gubernator nauis in aduerſa tẽpeſtate, miles in prælio, vir bonus in aduerſis rebus cognoſcitur. Quæ enim virtus eſſet, ſi nullis aduerſis rebus eius integritas, & conſtantia probaretur? Atq; vt bonus, & peritus imperator nõ patitur milites ſuos inerte otio lãguere, ſed armatos, & ad pugnã inſtructos ſemper tenet, corrigitq; diſciplinã, & fidem, atq; virtutẽ experitur; ſic Deus ſuos ſemper vigiles, & paratos habet cõtra diabolos infenſiſſimos hoſtes: ipſorũq; fidẽ, & beneuolentiã multis modis varijsq; pertentat.

Tob. 3. Iob. 1.

Quòd non ſint verè mala, quibus boni homines afficiuntur. Cap. VII.

NEC ſunt tamen verè mala iſta, quibus boni homines afficiuntur? Sūt enim in primis ægritudo, paupertas, & ſeruitus. Aegritudo eſt corporis vitium, quod tam malis, quàm bonis hominibus commune eſt. quāquàm diuites ob delicatā vitam, & intēperantem in morbos frequentiùs incidunt, quàm pauperes. verùm in pijs viris corporis infirmitas mentem acuit, quia
2. Cor. 12. prauas ſenſuum motiones reprimit. quare cum S. Paulo gaudēt in infirmitatibus; quia virtus in infirmitate perficitur. at homines impij, dum ægro corpore ſunt, animo anguntur, quia voluptatibus frui nequeunt. Tum paupertas per ſe ipſa malum, ſicut opulentia per ſe ipſa bonum non eſt; quia in vtraque benè, & malè, hoc eſt, cum virtute, & vitio viuitur. Nam quot pauperes flagitioſos, quot diuites ſtudioſos videmus? Et ſi ſoli diuites boni eſſent, magnam improbitatis ſuæ pauperes excuſationem haberent. Veruntamen ſi quis a me quæreret ad comparandam virtutem vtra potior ſit, paupertas, an opulentia, ſine vlla hæſitatione reſpondebo, virtutem a pauperibus faciliùs, quàm a diuitibus acquiri. ſemperq; plures pauperes, quàm diuites, & ingeniis, & doctrinis, & magnis operibus omnibus ſeculis excelluerūt: vt meritò paupertas a poëta illo dicta ſit fœcunda virorū. Tu ne paupertatem contemnes, quam omnes philoſophi laudarunt, & omnes Chriſti diſcipuli amplexi ſunt? quæque prima via eſt ad felicitatem? nam prima nos a curis ſecularibus, & inanibus cogitationibus liberat, tutus, & tranquillus ſolicitudinum portus. Hæc eſt comes temperantiæ, adiutrix philoſophiæ, alumna virtutis, cupiditatem frænat, appetitum rationi ſubijcit, arrogantiam deprimit, iram cohibet: contra diuitiæ auaritiam

ritiam augent, intemperantiam fouent, ſpiritus attollunt, & vitiorum materiam ſubminiſtrant. Et quotos diuites inuenies, qui non ſint vel ipſi iniqui, vel iniquorum hæredes? Proinde non ſolùm Chriſtianæ ſapientiæ, ſed etiam veteris philoſophiæ ſtudioſi, vt Socrates, Anaxagoras, Diogenes, diuitias contempſerunt, ne illarum cura a virtutis ſtudio retraherentur. Quarum equidem contemptio ad vitæ Chriſtianæ perfectionem eſt neceſſaria, ſicut ait Chriſtus, Niſi quis renunciauerit omnibus, quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus. At tolerabiliorem eſſe dices paupertatem, quàm ſeruitutem. ſed eſt etiam ſeruitus toleranda; quia nullo eſt ad virtutem, & veram gloriam impedimento; licet ſit non a natura, cùm ſit nemo natura ſeruus, ſed a peccato inter homines inducta. Neque enim ſerui nomen in ſacris libris legimus, antè quàm Noë malum filium bonorum fratrum ſeruum eſſe iuſſit. Et ſi latinè à ſeruando hoc nomen ductum eſt, quòd ſeruos nominaſſent, qui in bello ſeruati eſſent, cùm omne bellum a peccato aliquo ſit, non dubium, quin ſeruitutem peccatum induxerit. Quã deinde ſapientiſſimus, & optimus Deus ad puniendum, & coërcendum peccatum ordinauit. Nihil tamen obſtat, quò minùs boni ſimus in ſeruitute, quæ nos in maiore labore, & patiẽtia corporis, & animi exercet. ac quantùm ſuperbia dominantibus nocet, tantùm prodeſt humilitas ſeruientibus. Nec bonus ſeruus vllis mali domini vitijs inficitur: quin potiùs bono vitæ ſuæ exemplo malas illius corrigit, & coërcet cupiditates. Quòd ſi ſeruitus, vt malum, deteſtabilis eſſet, nunquàm S. Paulinus Nolanorum Epiſcopus ſeruitutem ſubijſſet voluntariam pro mulieris viduæ captiuo filio, cùm pecuniam non haberet, qua illum è ſeruitute redimeret. At ignominioſum eſt ſeruire. ignominioſum quidem eſt ſeruire peccatis, non hominibus. nam vt verum decus virtutem, ſic vera ignominia vitium, vt vmbra corpus

Matth. 16.

Geneſ. 9.

inſequitur. Et quidem bonus, etiam ſi ſeruit, liber eſt: malus verò, etiam ſi dominatur, ſeruus eſt, ac tot
2.Pet.2. dominorum, quot peccatorum. Si enim quis eius ſeruus
Ioan.8. eſt, a quo vincitur, certè a quot peccatis vincimur, tot dominis ſeruire cogimur: ac peſſimis quidem dominis, qui crudeliſſimè hominum mentes, animosque deuaſtant. Cęterum qui corporis ſeruitutem volũtaria morte effugerunt, ij non laudandi, vt fortes, ſed vt impij, & imbecilles vituperandi ſunt: quia necem ſibi conſciſcere, ac diuinũ ordinẽ perturbare fas eſt nemini. At verò in magiſtratu nõ eſſe, hoc non eſt eſſe miſerum, immo etiã ſæpè eſt recuſandũ. quãdoquidẽ difficile eſt moderationẽ in imperio adhibere. Quamobrem ſi ægritudo, paupertas, ſeruitus non ſunt mala, quoniam animi vitia non ſunt; neque valetudo, neque opulentia, neque dominatus bona ſunt, quia virtutes animi, & ornamenta non ſunt. Et ſi mala corporis, & fortunæ nobis fugienda penitus ſunt, malè Deus cum probis hominibus ageret, quos charos, & acceptos habens (ſunt enim boni viri omnium opinione amici Dei) in his malis eſſe patitur. At ſtulti homines in his malis eſſe non erubeſcunt; quæ mentem hominis, animumq; corrumpunt; ea mala verò, quibus nemo fit malus, impenſiùs horrent. Boni autem viri huius ſeculi bonis tanquàm non vtentes, vt aduenæ, & peregrini, vtuntur; nec dolent ea ſe non habere, quæ citò ſunt relicturi: nec ſi illa caſu aliquo amittunt, perturbantur, qui in bonis ſola animi bona ducunt; quoniam vera, & propria hominis bona ſunt, & amitti nulla hominum, aut temporum iniuria poſſunt.

De Patientia. Cap. VIII.

AC quoniam virtus, ſi nullis aduerſis rebus agitaretur, aut nulla eſſet, aut nulla cerneretur, vir bonus in turbidis rebus perficitur, atq; cognoſcitur. Quare

re nō poteſt vir perfectus eſſe, qui nullis malis afficitur, in quibus virtutem exerceat. Quæ laudabilis malorum perpeſſio patientia nominatur: quæ virtus, vt philoſophi dixerunt, magni, & excelſi animi affectio eſt; vt S. Iacobus docuit, opus perfectum: quòd abſolutam totius virtutis rationem contineat. Hæc etenim propria, & digna viro virtus, a quo dicta eſt, omnibus vitijs opponitur. Hæc labores, & dolores mitigat; hæc turbatam, & iactatam mentem ad tranquillitatis portum reducit; hæc firmum, & conſtantem animum reddit, ne ab honeſto, & recto vllis incommodis, & iniurijs abducatur. Neque ego in patientiæ laudes digrediar, quam ſatis ab excellentiſsimis ingenijs laudatam ſcio: hoc tantùm vnum dicam, quòd hæc virtus Chriſtianis longè fructuoſior eſt, quàm philoſophis. Illi enim ſolo virtutis nomine delectati ſunt, qui extra ſpem cæleſtis immortalitatis poſiti, nullum fructum ex laborum dolorumque perpeſſione ceperunt, præter inanem quandam gloriam, cui nihil ſolidi ſubeſt. at Chriſtianorum labores, & calamitates Chriſtus in cælis quàm maximè optabili præmio remunerat. Sunt etenim mala propter Chriſtum perferenda, vt fructuoſa ſit patientia, quæ probationem, hoc eſt, peccatorum purgationem operetur. Nec ſolùm patientia, verùm etiam reliquæ virtutes omnes ſunt inanes, & nudæ ſine diuina gratia: quæ mentē noſtram, & animum informat. Et nobis quidem Chriſtianis patientia maximè neceſſaria eſt, quibus in æternam vitā per omnes labores, calamitates, & ærumnas ingrediendum eſt. quod Chriſtus nos pręmonet, Qui vult venire inquiens poſt me, abneget ſemet ipſum, tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Ac patientiæ nobiliſſimum exemplum nobis Deus propoſuit Iob Huſſitem, virum perfectum, qui ex florentiſſima fortuna, in maximas mi-

Cap. 1.

Rom. 5.

Matth. 16.

quo maximis, & innumeris malis afficeretur, ſedato
Iob. 2. animo reſpondit, Si bona ſuſcepimus de manu Dei, ma-
Iob. 1. la quare non ſuſtineamus? Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſicut Domino placuit, ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictum. meruitq; ſua tolerantia poſt malorum perpeſsionem non modò cæleſtem felicitatem, ſed etiã terreſtrium rerum poſſeſſionem conſequi ampliorem. Ita ſanctorum virorum calamitates ipſis ſunt lucro, nobis exemplo, quorum patientiam, & ſtudia imitemur. Et quẽ vnquàm pium virũ in miſerijs aliquando perire
Pſal. 36. vidiſti? Iunior fui, etenim ſenui, & non vidi, inquit Dauid, iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens panem. Sed eſto pij viri ſpolientur bonis, iaceant in fœtore, conſtringantur vinculis, cędantur loris, afficiantur morte,
1. Pet. 4. cruciatu, cruce, dum non vt fures, & homicidæ pro delictis ſuis, ſed pro iuſtitia, & Chriſti nomine iſta patiantur, non ne eos felices potiùs, quàm miſeros eſſe cẽſebimus? & illorum mortem magis, quàm vel Cęſaris imperium, vel Crĉſi diuitias, vel Sardanapali voluptates optabimus? Nec dubito, quin ſi huius vitæ mala cum illius vitæ bonis rectè contuleris, leuiſſima eſſe iudicaueris, quæ in terris ſancti viri pro diuina iuſtitia patiuntur.
Rom. 8. Quod S. Paulus confirmat, Non ſunt, inquiens, condignæ paſſiones huius vitæ ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Et quò maiores ſunt pro Chriſto la-
Cap. 1. bores: eò etiam erunt lætitiæ ingentiores. Vnde S. Iacobus, Omne gaudiũ, ait, exiſtimate fratres, cùm in varias tentationes incideritis. & Apoſtoli, ſicut monimen-
Act. 5. tis rerum ab ipſis geſtarum proditum eſt, ibant gaudentes a conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. Et idem S. Paulus ad
2. Cor. 12. Corinthios de ſe ſcribit, Placeo mihi in infirmitatibus, in contumelijs, in neceſsitatibus, in perſecutionibus; in anxietatibus pro Chriſto. Honeſtam mortem ignominioſæ vitæ qui huius mundi gloriæ auidi ſunt antepo-
nunt:

nunt;nos qui ducem Chriſtum ſequimur, immortalitatem mortalitati, & æterna bona caducis non anteponemus?

De ſingulari Dei iuſtitia. Cap. IX.

AT tandem vniuerſam diuinæ iuſtitiæ rationem, quãtum in nobis ſitum eſt,contemplemur. nam quis diuina conſilia humana mente percipiat? Primùm ſi omnia bona ſunt Dei, quippè quorum eſt author, & dominus,non ne poteſt illa cui voluerit ſine vllius offenſione donare?Nulli enim facit iniuriam;quia nihil cuiquàm eripit, nec quicquàm de cuiuſquàm poſſeſſione detrahit.Quare nihil tibi cauſæ eſt,cur de Deo conqueraris,quòd quæ tibi dare noluit, alijs largiatur. Nam in quod bonorum obſecro ius vllum a te habes? aut quid nobis a nobis cum Deo iuris eſſe poteſt,cùm per ſe nulla ſit homini cum Deo communitas? Tum ſi vni bona omnia dari ne tu quidem æquum ducis, cur vis tibi donari omnia? vel doles pios viros carere bonis externis, qui bonis animi potiuntur?Quin immo Deus benigniſſimus, & munificentiſſimus dominus plura ſingulis tribuit,quàm mereantur. Idem etiam,quia æquiſſimus iudex eſt,nullum noſtrum facinus aut inultum relinquit, ſi malum;aut mercede non explet,ſi bonum eſt.Nec decipi vlla in re poteſt; nempè in quem neque ignoratio cadit, cui aperta ſunt omnia;nec perturbatio, qui optimus eſt,nullius egens, omnibus benè cupiens. Oportet autem noſtrarum actionum eum iudicem eſſe,qui nobis

per Ieſu Chriſti filij ſui fidem in noſtris mentibus infun-
dit. Et bonorum quædam æterna ſunt, quæ ſemper ma-
nent, vt cæleſtia, & diuina; quædam fluxa, & mobilia, vt
ſunt mortalia, & terrena. Itemque malorum quædam
perpetua ſunt, quorum nullus eſt finis; quædam (vt ita
dicam) temporalia, quæ ad certum tempus durant. atq;
vt ſtabilia præponenda ſunt mobilibus, ſic æterna bona
ſunt magis metuenda, quàm tẽporalia. Cõfer nũc actio-
nes noſtras cũ bonis, malisue, quæ nobis pro ipſis repen-
duntur, ſingularem Dei iuſtitiã animaduertes. Nã actio-
nes bonas, quas tãtùm humana ratio moderatur, huma-
nis, terrenisue bonis remunerat, diuitijs, honoribus, di-
gnitatibus, & his ſimilibus; actiones verò, quas cæleſtis
gratia inſtituit, cæleſtibus, & æternis donis afficit, im-
mortali gloria, diuinæ lucis aſpectu, ſempiternæ felicita-
tis fructu. Pariterq; peccata, quæ venialia dicũtur, quòd
digna ſint venia, quia diuinam gratiam, quæ vita eſt ani-
mæ, non extinguunt, pœnis temporalibus mulctat, quæ-
dam in hoc ſeculo, quædam in alio, in purgationis loco,
vbi peccatorum ſordes eluuntur: at peccata mortalia,
quæ diuinæ dignitati maximè contraria mortem animæ
inferũt, ſi non eorũ culpas vt rex deprecantibus remiſe-
rit, æternis ſupplicijs punit. Quamobrem non omnes
omnium actiones in hac lucis viſura, ſed quædam poſt
mortem in alio ſeculo meritis pœnis, aut præmijs affi-
ciuntur. Quòd verò quidam in hac vita mulctentur, aut
remunerẽtur, argumentum eſt diuinæ prouidentiæ, atq;
iuſtitiæ. eiuſdemque prouidentiæ, & iuſtitiæ ſignum eſt,
quòd quidam nec puniti, nec remunerati è vita diſce-
dant. Ex hoc conijci poteſt aliud eſſe poſt mortem diui-
ni iudicij tempus, in quod omnia reſeruantur. Cæterùm
peccatorũ pœna vocatur ira Dei; quia humanum affe-
ctum Deo tribuere ſolemus ex his, quæ efficit, vt res di-
uinas meliùs intelligamus. Effecta autem inter nos ex
ſuis quæque animi affectibus proficiſcuntur. Quare non
dicitur

dicitur iraſci Deus, quoniam vllo animi affectu perturbatur: ſed quia pœnam infert, quam ab irato inferri videmus. Neque ideò non erit bonus, & quietus Deus (vt vult Epicurus) quia malos punit. nam hoc iuſtitiæ præcipuum munus eſt: & omnis animi perturbatio longè abeſt a Deo. Cumque Deus in peccantem ſtatim non animaduertit, pro ſua benignitate, atque clementia pœnitentiam illius poſtulat, & requirit. cùm verò punit, tum iuſtitiam, tum miſericordiam ſuam oſtendit, vt reſipiſcamus, & ex via, quæ nos in interitum ducit, ad vitæ, & ſalutis noſtræ fontem aliquando regrediamur. quanquàm interdum quædā ſcelera cōmittuntur ita fœda, & grauia, vt diuina ſcriptura dicat ea clamare, & clamorem ad cælum attollere, & diuinas aures obtundere, ac Deum ad ſumendum ſupplicium vel quaſi dormientem excitare, vel quaſi tunc nolentem impellere. Atque vt non omnibus peccatis ſupplicia, ſic neque omnibus benefactis præmia in hoc ſeculo redduntur: cùm præſertim virtuti nulla merces æqua reddi poſſit. quod ipſi philoſophi teſtati ſunt. Nec dices virtutem eſſe ſe ipſa contentam. nam quo modo poteſt beatam vitam efficere, quæ ſemper in laboribus, doloribusq; verſatur? Aliā igitur mercedem virtutis præter ipſam virtutem, videlicet diuinam gloriam deſideramus, & a Deo in cælis per diuinorū oraculorum fidem ſperamus. Quam mercedem quia philoſophi non cognouerunt, ſed humanas laudes, & inanem quandam gloriam expetiuerunt, hāc receperunt, illam veram, & perpetuam amiſerunt; nos Chriſtiani maximè expectamus; quorum alioquin vita

philoſophi nullam æquam mercedem virtutis in hac vita eſſe cernerent, aliam poſt hanc vitam fore conijcere potuiſſent;quam poëtæ ſuſpicati fuerant: qui inferna loca ſceleſtis, & fortunatas ſedes pijs viris poſt mortem deſtinatas confinxerant. Etenim quia labori merces, & virtuti præmium debetur: in hoc autem vitæ curriculo nullum virtuti par premium dari poteſt, ac ſæpe nullum datur; tum etiam quia ſcelerati homines nullas aliquãdo ſuorum flagitiorum pœnas, aut leues, nec ſuis facinoribus dignas luunt, ne iniuſtitiæ nomine Deus argueretur, quòd nec virtutes præmijs, nec vitia pœnis æquis afficeret, cenſendum erat poſt huius vitæ curſum locum aliquem alium eſſe, in quo Deus benefactis prẹmia, malefactis merita ſupplicia tribuat. Id quòd Plutarchus agnouit: qui in eo libro, quem De ſera numinis vindicta ſcripſit, apertè dixit conſonum eſſe quòd malis, & bonis hominum facinoribus debita poſt mortem præmia, & ſupplicia conſtituta ſint. Atque etiam deinceps ſuſpicari corporum reſurrectionem quodam modo poterant: quoniam quia corpus animæ ſocium facinorum fuerat, eſſet quoque futurum lætitiarum eius particeps, aut dolorum.

Quòd iudicia Dei ſint occulta, & De die Iudicij. Cap. X.

SED mihi iam videor ſatis ad hanc quæſtionem reſpondiſſe, qua quæſitum eſt, cur malis hominibus ſecundæ, contra bonis aduerſæ res eueniant. Et Eccleſiaſtes te monet, ne dicas non eſſe prouidentiam, ne forte iratus Deus contra ſermones tuos diſſipet cuncta opera manuũ tuarum. Nec ſanè velim a me quiſquàm ſingulorum euentuum rationes exquirat. Equidem fateor nec me, nec mortalium quenquàm illas exprimere, atque indagare poſſe. Nam quis hominum in hoc te-

Cap. 5.

nebroſo corporis incluſus ergaſtulo diuinæ, & infinitæ mentis conſilia, quæ ne ipſis quidem angelis fas eſt percipere, ſcrutari ſe poſſe confidat? Sunt iudicia Dei, ſicut Pſal.35.
ſacræ literæ prædicant, abyſſus multa: neque eius conſilia (vt S. Paulus teſtatur) comprehendi, nec inueſti- Rom.11.
gari viæ poſſunt; quæ infinitis interuallis a nobis diſtāt. Illa porrò iudicia manifeſta ſunt, quæ Deus ipſe ſignificauit, vt propter infanda hominum ſcelera terrarū eluuio; quædam cum ſanctis viris piè conijcere licet, vt Danielis, & Hieremiæ captiuitatē, vt nimirum fratres ſuos in ſeruitute ſolarentur, & religionis veræ documentis, atque exemplis ad pietatem, & patientiam cohortarentur: quæ verò nec Deus enunciauit, nec ſancti viri cōiectura perſpexerunt, ea in diuina mente recondita manent. Et de diuina voluntate curioſiùs ab homine inquirendum non eſſe Chriſtus nos docuit, cùm quæren- Ioan.21.
ti Petro quid de Ioanne futurum eſſet reſpondit, Quid ad te? tu me ſequere. Rectéque nos S. Paulus commo- Rom.12.
net, ne plùs ſapiamus, quàm oportet ſapere. Nec tamen quia Dei conſilia nos latent, quæ in occulto ſunt, ideò cenſeri debēt iniqua; cùm omnis iniquitas abſit á Deo. verùm vbi diuinam iuſtitiam intelligentia per nos ipſi non aſſequimur, ſacris, & ſalutaribus literis inſtructi credamus Deum omnia, quæ facit, in vero iudico facere: neque iniuſtam eius clementiam, neque importunam eſſe ſæuitiam. Cæterùm dies veniet, quò Deus vni- 2.Cor.5.
uerſos homines ante conſpectum ſuum in iudicio conſtituet, ac rationes ſingulas eorum, quæ fecit, omnibus aperiet, ac ſuam incredibilem æquitatem oſtendet: do-

Eſa. 64. lia, quæ nullus ſenſus attingere, nullaque hominis cogitatio comprehendere poteſt. Tunc nullus erit imperitorum querelis locus, cur illis bona, his mala eueniant: & ſicut moribus, & vita diſſimiles fuerunt, ſic æquiſſimo iudicio pij ab impijs ſeparabuntur: hos æterna, & omnibus lætitijs cumulata felicitas, illos ſumma infelicitas in perpetuum excipiet. Itaque clarè potentiſſimus, ſapientiſſimus, æquiſſimus a bonis incredibili cum gaudio, a malis ingenti ſuo cum malo, & dolore noſcetur. Quapropter nos Deus iubet diem iudicij expectare.
1. Cor. 4. Noli igitur ante diuinum de hominum vitis iudicium iudicare; ſed tempus expecta, quo abſcondita tenebrarum illuminabuntur: quia tunc erit cuique laus a Deo. Sed vt paucis totam diſputationem de diuina prouidentia concludamus, cùm Deus ſit mens ſimplex, virtutem habens infinitam, means per omnia, cuncta cognoſcens, amans præ cæteris animantibus hominem, cuius cauſa mundum creauit, dubitandum non eſt, quin ipſe vniuerſa, quæ fecit, ſummo conſilio, ac ſine labore gubernet, atque humanis rebus maximè proſpiciat.

LAVS DEO.

Errata quædam ſic corrigito.

Fol. 11. igentia. ingentia.
16. obiciatur. obijciatur.
18. θεός. θεὸς.
21. ornaru. ornatu.
ibid. opportunitates, quos. quas.
40. res mouet. tates mouet.
66. ordinaoni. ordinationi.
68. Neq; enim ſolũ. Neq; ſolũ.
97. Poſtemo. Poſtremo.

REGESTVM:

A B C D E F G H I K L M N O.

Omnia ſunt folia.

R O M Æ,
Apud Franciſcum Zannettum.
M. D. LXXXVIII.